

RYCHNOV

n a d K n ě ž n o u.

~~~~~  
29. str. Val.

Pokus dějepisný

sepsal

Aug. Sedláček Vojický,

gymn. professor, dopisující úd archaeologického spolku v Čechách  
a spolku „Vlastimil“, jednatel jednoty sv. Víta.

~~~~~  
V PRAZE.

Knihtiskárna: J. Otto. — Nákladem vlastním.

1871.

Slovutné a vzácné poctivosti

pánům

pp. Jos. Vostřebalovi, starostě, Frant. Včelákovi, Jos. Vollkovi,
Jos. Goldmannovi, Arn. Petridesovi, Jan. Pohlovi,

jakožto toho času v městské radě sedícím,

J. Exc. vysoce urozenému panu

panu

Janovi hraběti Krakovskému Novohradskému z Kolovrat

a t. d.,

pp. Ed. Ceypkovi, Jos. Habeltovi, Fr. Bekovi, Fr. Melicharovi,
Vinc. Prausovi, Fr. Michálkovi, Jos. Jarošovi, Jos. Horovi,
Patr. Kapounovi, Jos. Puchweinovi, Fr. Drahošovi, Hyn. Havlovi,
Jos. Beerovi, Vác. Bekovi, Hav. Filipkovi, Jan. Slavikovi,
Dr. Vác. Tomanovi, Maur. Munkovi, děk. P. Jos. Rameši,
Dr. Al. Pádovcovi, Jan. Horákovi, Sigm. Mühlsteinovi,
Ant. Malému,

jakožto toho času starším obecním,

i veškeré

obci Rychnovské

uctivě věnováno.

HLAVA I.

Založení Rychnova. Nejstarší dějiny. Počátek soukenictví.

Živel Německý v 13. stol. v Čechy se deroucí mnohé ve vlasti naši způsobil změny. Na hranicích zemských starověké hvozdy a háje, kdež polétávali posvátní krahujci, padaly pod sekerami německých osadníkův, jichž počet stálým přibýváním z ciziny za 4 století mnohonásobně vzrostl a nás takorka úzicím pásem vůkol hranic objal. Ještě větších výhod nabyl živel Německý ve středu země, až konečně v 15. stol. podlehl bujně se vzmohášimu hnutí národnímu.

Tehdejší šlechta vyšší (panstvo) libovala si velice v takovém počinání, kteréž ji přinášelo hmotných úžitkův. Do porůčí potoka Kněžny takové osadníky jali se uváděti páni z *Drnholce*, obdrževše bezpochyby krajiny ty darováním královským. *Vilém z Drnholce* (1249), otec zakladatele Rychnova, byl v držení Ústí nad Orlicí, jež po způsobu německém v městečko proměniv přezval *Wilhelmswerde*. Ze synův jeho mladší Oldřich († 1276) zůstal v držení panství otcovského a byl později hejtmanem zemským v Korutapech, starší *Herman* zůstal v Čechách a stal se praotcem pánův Rychnovských. Od r. 1258—1267 v latinských listinách se zove „de Richenawe“; musil tedy býti tehdy již Rychnov od něho postaven a dle vši pravdě podobnosti zalidněn německými osadníky, kteří osadě na vymýceném místě povstavši říkali *Richenawe*, t. j. lesní újezd.¹⁾

Zároveň s městečkem povstal kostel sv. Havla tehdy ve slohu romanském (?) vystavený, i zřízena též fara, kteráž připočtena k dekanatu Kosteleckému. Páni z Rychnova ve svém újezdě zřídili ještě jiné tři fary: Slatinu, Pěčín a Rokytnici, neb celá ta krajina

¹⁾ Tak aspoň listina slezská jmeno to vykládá. Pověst vypravuje založení Rychnova takto: Blíže nynějšího Rychnova sídlil vládka, jehož deera na jelenou ochočeném po honbě jezdila, ten malou obec Rychnovskou za město vyhlásil a jí pannu na jelenou do znaku dal, protože obyvatelé zdejší jednou zvěřilého a s dívkou pryč ubíhajícího jelena zastavili a ji tak život zachránili. A tak prý od rychlého jeleního běhu říkalo se obci Rychnov a později Rychnov. Podobně si vykládají slovo „Lán“ od laně. Že ty pověsti působily na volbu znaku městského, není pochybné.

od hranic Kladských až několik sáhův před Rychnov tehdá jedno panství tvořila.²⁾ Hlavní oltář v Rychnově posvěcen teprv r. 1313, jakož svědčila listina pergamenová v kostele zdejším objevená a potom u sekretáře konsistoriálního v Hradci uschovaná slovy, jakž následují: Leta 1313, 31. března za panování nejjasnějšího pána pana Jana Českého a Polského krále kostel tento a oltář posvěceny jsou od ctihodného otce Přibislava N. na počest nejsvětější panny a tyto ostatky tuto uloženy sv. Jakuba apoštola a sv. Jana evangelisty, jakož se v breviari poznamenáno nachází.³⁾ K tomuto kostelu dosadil 1356 *Jetřich z Rychnova* faráře Kunrata, syna Hanušova z Rychnova (měšténina), když byl Dominik první nám známý farář nedávno před tím zemřel.⁴⁾

Po tomto roku nacházíme o kostele dosti hojných zpráv, ale o městě v 14. stol. nás docházejí jen sporé zprávy, pročež v následujícím musíme se spokojiti zprávami o pánech Rychnovských a zbožné jejich činnosti.⁵⁾

Bratři *Jetřich*, *Vojtěch (Albert)* a *Heřman* z Rychnova byli asi vnukové zakladatelovi. Jejich jména, zvláště ale jméno Jetřichovo čteme v hojných podáních ku kostelům na našem panství se nacházejícím.

V těch dobách bylo již obyvatelstvo v Rychnově ryze české a vedle orby méně výnosné obracelo se k odvětví průmyslnému, po němž město název Rychnova soukennického přejalo. Soukennictví v Rychnově jest asi tak staré jako město samo, Rychnovští soukenníci měli pořádek svůj (snad nejstarší menších měst Českých), který jim bratři Jetřich a Albrecht z Rychnova r. 1378 byli potvrdili.⁶⁾ Znělo pak takto:

Buď svědomo těm všem, kdož tento list budú čísti neb slyšeti, jenž súkenníci mistrové Rychnovští s dobrým rozmyslem dali

²⁾ Z blízkých far se jmenují Kostelec, Vamberk, Častolovice, Lično, Richemberk, Lukavec, Javornice. Horské fary se nejmenují, nebo do těch krajín zasáhla kolonísace teprv v 16. a 17. stol.

³⁾ Originální text latinský chybně opsaný zní: „Anno MCCCXIII pridie Cal. Aprilis regnante serenissimo do. do. Joanne Bohemiae et Tevtoniae (!) rege haec ecclesia et altare consecratae sunt a venerabili patre Przebyslawo N. N. (sic) in honorem beatissimae virginis et hae reliquiae sunt reconditae S. Jacobi apostoli et S. Joannis evangelistae, prout in breviario annotatur.“ (Matrica de a. 1665.)

⁴⁾ Libri conf. II (ed. Tingl.) p. 21.

⁵⁾ Výjimku činí vypravování o soukennictví této doby.

⁶⁾ Listina ta, jedna z nejstarších v češtině psaných, prostředkováním p. Josefa Pelikána od p. Josefa Jaroše darována museu, kdež se posud nachází a otištěna v Časopisu musea r. 1860 I, 22—24.

sú ke všej spraviedlnosti i k tomu s panským povolením i potvrzením, to jest pana Jetřicha i pana Albrechta bratrů vlastní řečených z Rychnova. Znamenajž každý ustavenie práva súkenničieho tak od chudých jako od bohatých i od panův potvrzeného a to právo má státi, doniž řemesla v Rychnově súkenničieho.

Prvé právo, jenž slibují súkennici s jednanů ruků: činiti i tkáti sukno čisté; pakli by který zrušil, ten má propadnutí vinu 20 grošev.¹⁾ Opět což by nevěry nalezeno bylo na vlně neb na sukně, v uohni spáleno má býti a ten má býti na páně milosti se všiem. Opět kdož by učinil postav krátký neb na nítěch řiedký, ten každý má propadnutí vinu 5 gr. Opět kdož by učinil na postavě šlak lepší vlny nežli vešken postav, ten 4 gr. viny propadne. Opět kdož by učinil váhu větší než právo jest, jeden groš propadne.

Opět kdož by nebyl v uobecněj radě, když bude povolán, viny groš propadne. Opět když by bylo vyvolenie čtyř mistrův súkenničích od jiných súkenníkův pro obecné dobré i pro čest pansků i k tomu vše obce k uohledávání všech obecných škodlivých věcí a kdyžby kdo proti tomu mluvil neb je uhanil, ten propadne viny 12 gr.

Opět přichodný host věrný i vsudy dobře zachovalý, chtělliby přijeti mistrovství v městě v Rychnově, má býti přijat od mistrův dříve řečených beze vše omluvy dađa jich právo tociž, což na ně slušie, to jest 4 libry vuosku.

Opět šlaharové nemají bíti vlny proti mistrům bez jich povolenie ižádněmu ani ze vsi ani z města. Opět kterýž z knapův pojál by ženu, ten má z práva k svej potřebě učiniti do roka 50 loket sukna i k prodání a k chození; ale kterýž nemá ženy, ten má učiniti v roce 32 loket sukna.

Opět kdož by host súkenniči chtěl by přijeti mistrovství súkenničie, ten má dáti právo mistrové a mistři mají jej mile přijeti.

Pakli by byl chudý, že by zbožie svého vlastného nemohl naložiti, tehdy mezi nimi má dělati a to s jich pomoci. Opět kdož by chtěl se učiti suknu dělati nebo tkáti, odkadž by kolivěk byl z města nebo ze vsi, jedno byl věrný, má přijat býti od súkenníkův a to podle ujednání.

Opět dříve řečení čtyři mistrové vyvolení, když by z nich zatajil který které viny podle nalezenie pro přiezu i pro učenie, tehdy všichni propadnú každý jich obapol vinů dříve řečenů.

¹⁾ Počítejme jeden groš asi tolik jako starý dvacetník. Kopa grošův byla tolik co hrůva (16 lotů) stříbra.

Opět kterýž by kolivěk súkenník z jiného města přivezl flok a zde jej dělal, ten propadne viny 20 gr.

Opět aby ižádný nedělal osnovy ani vlny kupoval, kdož nemá s mistry práva, pakli by dělal neb kupoval, aby propadl viny 20 gr. Opět aby ižádný s ženú vlny nekupoval ale s synem, jenž má smysl kúpití i prodati, ale ižádný aby nezastával dietětem ižádné kúpě, kteréž neumie kúpití. Pakli by byl který nemocen, tehdy ten miesto sebe postav ženu, nebo kohož můžeš vzíti.

A ty všechny viny mají děleny býti na dvě dírye jmenované polovice vin, na pány, kdož toto město budú držeti, a polovici vin na mistry súkenníče leč malých leč velikých, a tu polovici mají mistrové obrátiti na obecné dobré a to s vědomím vši obce. A tento list jest psán tisícího leta třístého sedmdesátého osmého měsíce črvna drnhého třetí den nastalého, a v tom právě má státi řemeslo súkenníče doniž najdél móż jeho býti.“

Jetřich Rychnovský i potomci jeho následovali tehdejšího zbožného mravu hojne nadileti kostelům. Podporovali tím nádheru a veľkolepost kostelů českých, jimž i Eneáš Sylvius obdivení své nesmlčel. R. 1388 na den rozdělení apoštolův založil s manželkou svou Ofkou oltář v kostele Rychnovském ke cti sv. Štastného a Adaukta mučedníkův, nadav jej platem 8 kop ve vsi Slatině, oné části, kteráž k Rybné hleděla. Kaplan⁸⁾ tohoto oltáře měl povinnost každý týden 4 mše čistí.⁹⁾

O Jetřichovi čteme poslední zprávu k r. 1400, 13. července. Tehdáž podával nového faráře ke kostelu Rokytnickému.¹⁰⁾ Krátce potom zemřel, zanechav po sobě syny *Jetřicha*, *Jana* a *Hynka*, nad nimiž a panstvím Rychnovským měl poručnictví Boček z Kunštatu a z Poděbrad. Tento roku 1400, 30. října k oltáři sv. Štastného a Adaukta dosazoval nového kaplana, r. 1402 a 1408 sám podával ku kostelům v Rychnově a Pěčíně.¹¹⁾ 1411 bratři ti dosáhše plných let spolu se strýci svými *Heřmanem* a *Hynkem* (syny Heřmanovými?) založili v kostele Rychnovském nový oltář ke cti

⁸⁾ Za prvního kaplana dosazen Bedřich, po něm pak následoval 1391 Matěj, před tím farář v Hemži, 1393 Mikuláš farář Ředický. (Lib. cf. 72, 172.)

⁹⁾ Libri Erect. (mus.) III, 30. Svědky tohoto byli: Jan starší z Lichtmburka, Boček z Kunštatu a z Poděbrad, Kolda ze Žampachu a z Černíkovic, Štěpán a Jan bratři z Dobrušky, Kunrat farář Rychnovský, Oldřich z Richmberka jinak z Přepych. Krátce potom zemřel farář Kunrat (Kunež) a dosazen 1398 Mikuláš kaplan u sv. Štastného na jeho místo (lib. cf. 1390, 306); ten učinil r. 1402 směnu s Janem altaristou sv. Kateřiny v Mýtě Vysokém.

¹⁰⁾ Lib. cf. a. 1400 A 17.

¹¹⁾ Lib. cf. ab a. 1400 C 8, K 18.)

těla páně, p. Marie a Všech svatých. K vydržování kaplana dali 7 kop bez 13 grošův platu svého ve vsích Tisové a Dobřínově. Kněz k oltáři ustanovený povinen byl každý týden čísti 3 mše svaté ke cti a chvále nepoškvrněné p. Marie.¹²⁾ Nadřečení bratří r. 1415, 14. března dali ku kostelu Lukavickému plat 4 kop méně 4 grošův.¹³⁾

Tři měsíce po tomto darování upálen jest v Kostnici mistr Jan Hus z Husince (1415, 6. července). Smrt jeho vzbudila v Čechách rozhořčení, kteréž pak mnoholetými válkami obrátilo se proti římské církvi. Vládykové chápali se strany lidu i mnozí páni. Rovněž i bratři *Jan a Hynek z Rychnova* přidrželi se strany Táborův.¹⁴⁾ Jalový král Sigmund pak minil po smrti Hynkově potom samostatného pána na Rychnově potrestati dědice jeho a prohlásiti panství Rychnovské za královské odúmrti, „poněvadž byl Hynek protivníkem královým a kostela Římského, a v tom trvaje zemřel“. I udělil panství to neznámého roku Půtovi z Častalovic, náslapniku svému,¹⁵⁾ ale darování to, jako i jiná mnohá zůstalo na pergameně a v život nevešlo. Ano potomci obou bratří i v časích potomních rozhodně se přidrželi strany národní. *Jan mladší z Rychnova* byl 1440, 17. března na sjezdu Čáslavském, kdež panstvo a rytířstvo Hradeckého, Chrudimského, Čáslavského a Kouřimského krajův spojilo se k společnému miru.¹⁶⁾ Osm let později pomáhal Jířikovi Poděbradskému při dobytí Prahy. S ním byl tamže nějaký *Václav z Rychnova*, jehož neumíme do rodopisu náležitě vmístiti.¹⁷⁾

¹²⁾ Lib. Erect. (ap. Balbinum) IX L 4, Paprocký de statu dom. p. 302 Příbuzenství pánův Rychnovských značíž tato tabulka:

Heřman 1258—1267

Jetřich 1356 † 1400. ♀ Ofka			Albrecht 1356	Heřman ? 1356	
Jetřich 1400—1415	Jan 1411—1433	Hynek 1411—1433		Heřman 1411	Hynek 1411
	?				
	Jan ml. 1440—1471				
Albrecht 1478—1497	Heřman 1487—1497	Jiří 1478		Jindřich a Heřman 1488	

¹³⁾ Ibidem XIII V 3.

¹⁴⁾ Jetřich snad tehdy již byl zemřel, Jan jmenuje se naposled s bratrem svým Hynkem r. 1433. (Viz Arch. č. III, 506.)

¹⁵⁾ Archiv český II, 445. R. 1454 nároky Půtovy měl Hynek Krušina z Lichtenburka a list ten ukazoval u zvláštní kommisie k tomu zřízené.

¹⁶⁾ Archiv český I, 254.

¹⁷⁾ Časop. mus. 1827, HI, 80, 83.

Teprva dosednutím Ladislavovým počala práva zemská řádně před se jíti, mezi jiným vyhledávána odúmrti královská po kolik let před tím zanedbaná. Tak se i našlo, že králi přísluší právo odúmrtné na statky někdy Hynkovy z Rychnova. Však právo to uděleno 1454 Janovi z Rychnova, pak r. 1456 úředníky dvorskými zveden na ty dědiny a odhádnuty mu v 203 kopách.¹⁸⁾ Zdá se mi, že týž Jan jest Jan z Rychnova a na Rychnově r. 1471 v listině jmenovaný; krátce potom zemřel, a nacházejí se po něm bratři Albrecht a Heřman, bez pochyby jeho synové, poslední toho rodu pánové na Rychnově.

HLAVA II.

Časové bratří českých. Počátek rozkvětu obce.

Za hnutí husitského v 15. stol. mimo jiné obrácen zřetel k polepšení mravův; šlechtným některým duchům více než o dogmatické hádky jednalo se o povzbuzení pravé křesťanské mravnosti. A toto směř hojně půdy nacházelo ve východních končinách Hradecka, když byl Jan z Rokycan zjednal bratřím českým (neb tak se jmenovali přívrženci nového směru) na králi Jiříkovi útulek na panství Litickém. Bratři hlavně ve vsi Kunvaldě se usazující v prostotě starokřesťanské Bohu sloužili, toliko modliteb, zpěvu a čtení písem pilni jsouce. Nescházelo brzy jednotě hojných nepřátel v straně pod jednou i pod obojí, spíláno jim zběře, která „nové rozdvojení spůsobiti a krvavou dobu Žižkovu na vlast přivolati obmyšlí“. I nedůsledný Rokycana na ně přišťoval a působením jeho brzy na to jak od krále, tak od konsistoře vyšli listové otevření, jimiž veleno přísné, aby nikde ani na Moravě ani v Čechách ti škodní lidé přechovávání nebyli. Tu bratři sklíčení po horách a lesích se rozptýlili v jeskyních přebývající. I scházeli se někdy k společným poradám. R. 1464 na horách Rychnovských svolili se bratři „předě všemi věcmi nejprve o to, aby se spolu ve víře pana Krista ostříhali“.¹⁹⁾ Na to r. 1467 sešlo se z jednoty mužův přednějších z Moravy a z Čech do sedmdesáti osob při

¹⁸⁾ Dsky dvorské XVI, 5 a XXIII, F 14. Dědiny ty byly: Dvůr poplužný řečený Pršín jinak Dubno s dědinami, lukami, lesy, rybníky, vsí celé Slatina. Přčín a Rokytnice s podacím v těchže vsích. Zvod se stal 1456, den před hodem sv. Petra a Pavla.

¹⁹⁾ Svolení bratří na horách Rychnovských připomíná Jungmann ve svých dějinách lit. české str. 70. Zevrubněji dočteš se o tom v dějinách Palackého IV, 2, 430–431.

samém Rychnově ve vsi Lhotě k společné poradě, odkudž by měli bráti kněžstvo porádně od biskupův posloupnosti apoštolské posvěcené. Tu jim od biskupa bratří Valdenských na jich žádost tři biskupové posvěcení a ti pak potřebné kněžstvo bratřím světili. V letech 1494, 1495, 1500 podobné sjezdy odhývány v Rychnově, napotom též v Brandýse nad Orlicí.

Vzдор mnohým osočováním u víře své setrvali a nových přivržencův nabývali, a brzo nastaly jim lepší časy. Záhy pod záštitou příznivých sobě pánů Rychnovských usadili se v Rychnově, tam k společným modlitbám získali si svůj sbor ležící v předměstí Solnickém.²⁰⁾ A páni Rychnovští přáli jim a přáli všude svým poddaným, jakéhokoli byli vyznání. Důkazem toho první městské výsady z této doby pocházející.

Za těchto dob vládli stranou hučejší v Rychnově bratři *Albrecht a Heřman z Rychnova*, ti pak se oddělili, tak že Albrecht podržel hrad Rychnovský a Heřman tvrz Dubenskou; městečko, pokud je oba drželi, zůstalo oběma společno. Straně dolejší města vládli *Jindřich a Heřman bratři z Rychnova* (strýci předešlých?). Posud směl měšťtění statek svůj zdědití jiným osobám toliko s povolením panským, jinak připadl na pána. Zlepšení toho domáhali se měšťtané r. 1487 u Albrechta a Heřmana bratří, slibující jim za to znamenitý koláč a 200 uherských zlatých dávatí. Na tu prosbu dána jim výsada, aby mohli statek svůj komukoli z přátel poručiti, též by ženám a dětem svým mocné poručníky mohli zříditi, necht si byli z Rychnovska neboli z jiného panství. Ale zemřeli někdo bez posledního poručení, buďsi člověk osedlý nebo podruh, měla městská rada vdovu a sirotky opatřiti poručníky; pakli by ani ženy ani děti nezanechal, měla rada statek mezi příbuzné rozdělití. Nebylo-li známých přátel, spravovala rada pozůstalý statek po celý rok. nepřiblížil-li se nikdo, měl ten statek na obec připadnouti. Jinak obci zůstala správa obecního i zádušního jmění.²¹⁾ Roku potomního (1488) vymohl Albrecht Rychnovu znamenité nadání od krále Vladislava na znak městský a dva výroční trhy. V listu

²⁰⁾ Toho sboru nacházely se ještě r. 1790 nějaké zbytky, jakož di Schaller (Topographie des Königgrätzer Kreises, S. 188): „Man trifft in der vorstat auf der pfarweise Zbor wenige merkmale von irem ehemaligen bethause an.“ Sbor a louka po vypuzení bratří obráceny k záduši. Potom, poněvadž plot louky každou zimu se ztrácel, prodána 1840 Petrovi Vitáčkovi (liber contr. 1842 f. 50). V sousedství bylo více sborův, jako v Litici, Brandýse, Ústí, Kostelci a Solnici.

²¹⁾ Daky zemské VI, E 17. List dán 1487 v pondělí po sv. Bartoloměji (27. srpna) a ve dsky vložen 1488 pátek po sv. Markétě (18. července).

královském předně se vypisuje nově udělený znak městský takto: Jelen s parohy pozdviženými na nobou ležící, na něm panna sedící v modrém šatu, ana jelenu k hubě podává dvě lekna, kteráž stříbrná v červeném poli za svůj znak měli páni z Rychnova, jako i jiní rodové jim příbuzní. Znak toho směli ve všech potřebách městských užívati a dovoleno jim pečeti zeleným voskem.²²⁾ Také obdrželo město 2 výroční trhy, jeden na středu nejprv příští po sv. Vitu, druhý v pondělí po sv. Matouši s 8 dny pořád zběhlými.²³⁾ Konečně i téhož leta v pátek před sv. Šimonem a Judou bratři Jindřich a Heřman z Rychnova „lidem strany své dolejší městěčka Rychnova hlásky (ponůcky), které na nich měli, propustili a darovali.“²⁴⁾

Nedlouho potom všichni údělníci Rychnovští panství svá prodali bohatému pánu Vilémovi z Pernšteina. Albrecht z Rychnova vložil mu ve dsky r. 1497 ve čtvrtek po sv. Františku: Rychnov hrad, dvůr pop. s poplužím, městečko, vsi Dubník, Dlouhou ves, v Tisovci dvory kmetci pusté, Svinnou, Rasti, Újezd, Slatinu, Pěčín ves celou s podacími v Rychnově, Pěčíně a Slatině za 3875 kop gr. č.²⁵⁾ Téhož dne vložil mu Heřman tvrz Dubno a dvorem poplužným, Rychnov městečko, Dlouhou ves, Slatinu, Lipovku vsi celé, Lhotku, Jedlinu, v Mastech rybníček s podacím v Rychnově, Pěčíně, Slatině a u Dubna²⁶⁾ za 2500 kop.²⁷⁾ Albrechtovi potomci usadili se pak v severní části Hradeckého kraje stále chudnouce. R. 1603 měl Rudolf Albert Rychnovský z Rychnova

²²⁾ Pečeť trojí jest vyobrazena v potvrzovací listině kr. Marie Theresie (1768). První má nad znakem letopočet 1372 (?) a nápis: Sigillum majus civitatis Richnoviensis 1372. Opravdivá pečeť však má letopočet 1672 a nápis: Sigillum major (sic) civitatis Richnoviensis. Druhá ukazuje nápis: Sigillum minus civitatis Richnoviensis 1619. Třetí nemá znaku městského úplného, než toliko jelena hlavon k pravé obráceného, u jehož huby se spatřuje hrozen vinný. Nápis: p. richtářská m. Richnova. Místo leken v novějších dobách také malován trojlíst jetelový (analogicky českému lvu, kterýž v předešlém století vyobrazován v podobě zavalitého psička).

²³⁾ Daky zemské LXII, L 21. List dán v Praze 1488 ve čtvrtek po přenesení sv. Václava (6. března).

²⁴⁾ Tamže L 22.

²⁵⁾ Daky zemské VI, B 15.

²⁶⁾ Kostel Dubenský sv. Bartoloměje stál na návrší řečeném klášterec; r. 1641 spadl a se obořil, načež zase opraven byl a ještě ku konci minulého století se v něm častěji služby boží konaly. Potom když spustl, z kamene (?) vystavěn panický ovčín.

²⁷⁾ Daky zemské VI A 25.

statek Koclérovský, na němž Elišce z Janvic choťi své věno ujistil. R. 1615 již nikdo z této rodiny neměl statku v Čechách.

Pan Vilém z Pernšteina, nový držitel Rychnova, „byl muž, jemuž rovného hledali bychom nadarmo v dějinách českých a snad i u jiných drahně národův. Co válečník a hrdina náležel ještě středověku, co veliký spolu průmyslník patřil již věku novému, co výtečná blava i ušlechtilý charakter všem věkům a člověčenstvu“. Hospodářská jeho činnost byla na věk svůj vzorná: přísný pořádek a evidence ve všem až do nejmenších podrobností a v celku přece duch volný, neúzkostný a dalekosáhlý. Dobrým hospodářstvím brzo nabyl bohatství v Čechách bezpříkladného, okolo Rychnova na několik mil daleko vládl takorka co kníže, sídle na svém zámku Pardubickém. Nejsa milovníkem bláhové nádhery, v jakověž libovali sobě uherští a polští velmoži, činil se velkolepým raději ve skupování statkův, v opravování jich a v dobročinění lidem, tak že za šťastné se pokládali, kdožkoli se stali poddanými jeho.²⁸⁾ I v Rychnově vděčnou si pamět pozůstavil.

Krátce po převzetí panství hleděl si Vilém získati náklonnost poddaných darováním obci pastviště řečeného Láň, před tím vrchnosti patřícího. Úvod v listu na to r. 1498 v úterý před sv. Duchem (21. května) vydaném značí již povahu tohoto pána.²⁹⁾ Jiná milost měšťanům daná čelila nejspíše k zvelebení orby, více však k zvětšení důchodu panského. Pan Vilém totiž r. 1503 zrušil panský dvůr Rychnovský a jednotlivé části osobám rozličným rozprodal. Jakýsi Matěj Bálek koupil dvůr s polmi u Rychnova i s zahradou blízko se nacházející, s sedlištěm Hřídelským a polovici pastviska ležícího pod Smrtským rybníkem, jiní role neb louky v chobotu a v drážkách kupovali, vše dohromady za 242 kop a 20 bílých grošův. Z toho byli povinni majitelé dávat roční plat po 6 kopách a 2 bílých groších každoročně. Na to vystaven list v Pardubicích v úterý den sv. Marka (25. dubna) a dán do archivu obecního.³⁰⁾

Když r. 1507 Vilém oba syny své Jana a Vojtěcha o statky své podělil, dostaly se mladšímu Vojtěchovi v jeho díl český Par-

²⁸⁾ Palackého dějiny V, 1. str. 359—360.

²⁹⁾ Dsky zemské LXII, L. 22. V úvodu se podotýká, že darování to učiněno k pozdvižení a odměnění pilnosti v Rychnově panující, poněvadž prý pan Vilém „takové pilné lidi miluje“.

³⁰⁾ Tamže L. 23. Tento dvůr dle mého mínění ležel mezi hradem a městem. „stavbami na místě okrášku jeho povstalo Nové město. Podobný případ naskytuje se nám v dějinách Litomyšle a jiných měst.

dubice i hora Kunětická, Litice, Potenštejn, Rychnov, Brandýs nad Orlicí, Landskron a Landsperk a 10.000 kop gr. č. z dílu moravského; staršímu pak Janovi zůstala v Moravě panství velká a četná; a nad to ještě otec zůstavil sobě k dalšímu rozdělení některá velká panství.³¹⁾ Zemřel pak Vilém u vysokém stáří v Pardubicích dne 8. dubna 1521.

Vojtěch krátce po smrti otce svého ještě dovršil dílo, kteréž otec jeho byl počal. Tento byl totiž krátce před svou smrtí mlýn jeden v Rychnově popustil soukeníkům zdejším, aby si na jeho místě mohli valchu vystavěti, než však toho písemně mohl dotvrditi, zemřel. Tuť prosili soukeníci Vojtěcha, aby on jim tak učinil, a on jich žádosti r. 1521 ve čtvrtek před sv. Duchem (16. května) listem zvláštním vyhověl s tou však výminkou, že mají z té valchy vrchnosti platiti ročního platu $1\frac{1}{2}$ kop gr. č. a špitálu 10 bílých grošův.³²⁾ Také obci povolil, aby si mohla koupiti šest dvorův ve vsi Habrové. Zemřel pak Vojtěch již r. 1534, 17. března na hradě Pražském bezdětek a dědicem byl jeho bratr Jan příjmím Bohatý od velikých statkův, kteréž měl v Čechách a na Moravě; v Čechách též se zdržoval. Městu Rychnovu obnovil r. 1547 v úterý před sv. Václavem (27. září) dání někdy Vojtěchem učiněné, aby k dobru obce mohli přikoupiti ve vsi Habrové 6 dvorův, a nad to i ještě dopustil, aby koupili mlýn Šejnochovský a 6 dvorův v Dlouhé vsi.³³⁾ Ještě za živobyti svého synu svému Jaroslavovi postoupil Potenštejnsko a Rychnovsko.

K jednotě bratrské choval se Jaroslav velmi nesnášenlivě. Jakmile byl Ferdinand I. vzpouru stavův r. 1547 utišíl a prohlásil, že v zemi příště náboženství jiného trpěti nebude, leč pod jednou a pod obojí, vydal Jan na Pardubicích 10. září 1547 list vypovídací na „zlopověstnou sektu pikhartskou“. Poručil, aby od přečtení a v známost uvedení přítomného listu do česti neděl pořád zběhlých z panství Janových pryč odejiti museli, leč by se k jedné neb druhé straně náboženství obrátili. A dále se dí v listině: „Což kdyby od těch Pikhartů se nestalo a oni ve svém kacířském úmyslu zatvrzce setrvavše po dobrém z půdy naší dědičné (nejvíce v Rychnově a v Solnici) pryč odejiti nechtěli: tuť všechnu

³¹⁾ Archiv český I, 69.

³²⁾ Dsky zemské LXII, L 24. Porovnávajíc to se zprávou z r. 1584 shledáme, že to byla valcha hořejší.

³³⁾ Dsky zemské tamže L 25. Okolo těchto 6 dvorův povstala později tak zvaná městská Habrová. Mlýn tento jest prý mlýn Trávnícký, jak kniha pamětní na radnici tvrdí. My o tom dokladův nemáme.

svou milostivou ochranu od nich odvracíme, bereme, obcím aby takových achtovaných lidí v sobě nechovaly, prikazujeme, řemeslům, aby jich z pořádku vystrčily a s mistrovství i s knapství ssázely, poroučíme, aniž koho pro jakékoli lidem pikhartským činěné protivenství a škody pokutovati budeme, i také soldaty na ně přivolati hotovi jsouce, kdyby oni k mandatu J. M. krále a k tomuto našemu přísnému rozkazu zdornými a neposlušnými se ukázati měli.“

Hořkým žalem jsouce skličeni ustanovili si bratří společnou schůzku při hlavním sboru v Rychnově, kdežto měli kněze Jana z Chmeliště, muže výmluvného a moudrého. Tam se sešlo osob do dvou set k poradě o tom, co by v nastávající těžké potřebě učiniti prospělo. Po mnohém modlení a slzi prolévání potěšoval přítomných kněz Jan řečí výbornou, uváděje toho, že Bůh svých věrných neopustí nikdy, a modliv se s přítomnými, aby jich Duch sv. posilnil, navrhoval, aby všickni pospolu došli k Jirímu z Wildenbrunu, úředníku Rychnovskému (řediteli pauství), připomínaje o něm toho, že on, ač papeženec, jest muž spravedlivý a že by přimluvou jeho u pána jednotě poslouženo býti mohlo výborně. Ihned všichni v dlouhém truchlivém průvodu s hlavami obnaženými brali se k příbytku úředníkovu a zde nevinu své se dokládajice o přimluvu u pána žádali, jako i to, „aby od nich pánovi pověditi sobě neobtěžoval, že by oni od srdce rádi zvláštní poplatek každoročně odváděli, kdyby na statcích pánových trpění a ponechání býti mohli, a pro odvrácení hněvu královského od pána že by i chrámce své zbořiti a v skrytosti Pánubohu sloužiti hotovi byli, jen aby víru svou opustiti a z vlasti odejiti nemuseli“. Na takovou řeč Jirí úředník politovav skličené bratry a potěšiv jak nejlépe věděl, přimluvu svou sliboval. Vrátivše se odtud rozešli se na tom, aby muže některé jinověrce z prostřed spoluobčanů svých s přimluvěním listem Jiríkovým k pánu vypravili. To poselství od jednoty přijali na se z Rychnova Kryštof Radil a Jan Synáček, ze Solnice Ondřej Jetel a Václav Plachý, a z Vamberka Jan Holoubek a Jirí Pelikán, a provoděni modlitbou všeho bratrstva za porizení šťastné odešli do Pardubic, kdež pán při houbě meškal.

Třetího dne poslové s večerem přišedše našli shromáždění hojné při hlavním sboru v Rychnově dle úmluvy napřed již učiněné. Ondřej Jetel Solnický předeslav pro potěchu jednoty mnoho pěkných z písma sv. povědění, netajil toho, že zmařena jest naděje všeliká. Tu všichni v tiché oddanosti ve vůli Boží se podávali a od té doby všude bez nářku a bědování učiněny přípravy k od-

chodu. Na den před vyplynutím určených šesti neděl opouštěli vypovězení domov svůj z Rychnova rodin 25, ze Solnice 18 a odjinud oubhrnkem osob 400. Vedle úmluvy sešli se v Rychnově, kdež vozkové byvše až do toho místa najati, všecko zboží jejich na náměstí složili. Tu se nahodilo několik vozků Olomouckých, kteří z Prahy s prázdnými vozy jedouce bratřím se nabídli, že věci jejich za skrovné povozné dále dopraví. A tak ubírali se vystěhovalci k hranicím slezským. Ohyvatelé okolních míst, jako Brandýšští, Kosteletčí, Žamberští, Kunvaldští, Javorničtí a jiní, u velikém počtu šli onomu prvnímu zástupu daleko vstříc a doprovázeli jej skrze lesy a nebezpečné krajiny horské až na pomezí české, kdež bratři „s hlasitým pláčem půdu libajíce“ s vlastní se loučili. Vystěhovalci tito našli všudež, i za hranicemi, přátelské přijetí, a dostavše se do Kladska, byli zde od purkmistra a rady městské přivítáni a všemi potřebami zadarmo opatřeni. Odtud dali se do Vratislavi a do Poznaň, kdež po některý čas tolikéž vítaného útočiště se jim dostalo.³⁴⁾

Jan z Pernšteina zemřel 1548, 8. září. Synové jeho Jaroslav, Vratislav a Vojtěch prodávše některé menší statky ostatním zbožím otcovským se podělili, při čemž jak Paprocký připomíná „každý v dílu svém více než po 10 zámcích s několika sty vesnicemi“ vzal, Jaroslav, kterýž hlavně statky v Čechách dědil, prostopášností svou vše prohýřiv nucen byl statek po statku prodávati. Tak i vkladem r. 1556, 16. října prodal zámky Potenštejn, Litici a Rychnov „s dvory poplužnými, jinými hrady a tvrzemi pustými, s městy, městečky, vesnicemi“ a t. d. knížeti *Arnoštovi falckrabí na Rýně, knížeti v Horních a Dolních Bavorích a hraběti Kladskému* za 60.000 kop gr. českých.³⁵⁾ Nový majitel velikou spoustu statkův v jedno spojených pomalu rozprodal a konečně Rychnova samotného podržel.

HLAVA III.

Vzrůst, největší rozkvět a úpadek Rychnova.

Původní Rychnov ležel na tom místě, kde se nyní staré město (náměstí, okolí sv. Havla) nachází. Severně od města ležel

³⁴⁾ Zprávy ty váženy z výtečného článku: „O vypovězení jednoty bratrské ze statků Jaroslava Pernšteinského“ na rok 1547 od kn. J. Ehrenbergera (Časop. muš. 1849 II, 1—20 a Pam. arch. nov. řady roč. I, 177). Bratři ještě jednou nabyli lepších časův za Betenglův, a dán jim prý kostel sv. Trojice k nřívání. Katolíci měli prý kostel sv. Havla, který později též bratřím připadl. Luterané, jichž počet byl skrovný, obdrželi napotom kostel proměnění Krista pána.

³⁵⁾ Dsky zemské XII, H 7.

dvůr (na místě nynějšího Nového města) a za ním starý hrad.³⁶⁾ K zvětšení města poprvé podnět dal Vilém z Pernšteina darováním pastviště Láni (1498) a rozprodáním dvora Rychnovského (1503). Na místě tohoto povstalo tak řečené Nové město v listinách poprvé r. 1599 jmenované.³⁷⁾ Na to přikoupením některých částí Habrové město v údolí Kněžny počalo se rozšiřovati; tam okolo r. 1578 vystaven pivovár a tak zvaný starý zámek. Mezi lety 1593—1599 jmenují se také již odlehlé části předměstí na Trávníku, blíž cihelny a na Dubince.³⁸⁾ Na Láni poměrně pozdě a pomalu se počalo stavěti.³⁹⁾

Po tuto dobu nacházel se hřbitov u kostela sv. Havla, záhy ale založen mimo město nový hřbitov (na nynějším místě), poně vadž starý hřbitov pro svou skrovnost nedostačoval. Nad to i kníže Arnošt 2. srpna 1557 „vyhledávaje prospěchu náboženství a církve katolické“ povolil, aby na tomto hřbitově chrám Páně vystaviti mohli.⁴⁰⁾ Nová tato kaple „z měkkého drví dostavena, službě Boží odevzdána a posvěcena byla r. 1558. V ni konaly se čtyrykrát v roce veřejné služby Boží; ostatné obětovaly se na žádost věřících mše svaté za mrtvé.“⁴¹⁾

Kníže Arnošt, syn Albrechta IV. Bavorského, byl muž vzdělaný, bohatý, povahou i životem podivu hodný. Narodiv se l. 1500 stal se v 17. roce věku svého biskupem Pasovským, později pak (1540) arcibiskupem Solnohradským. Ačkoli nebyl na kněžství

³⁶⁾ Původní hrad musil ležeti na místě nynější koleje, než nikde jinde místa příhodnějšího nenacházím. Toho dotvrzuje místo v listině r. 1702, kdež se dří, že Jan Kostelecký koupil od obce místo nad struhou ležící proti gruntu jeho pod hradem (kn. gr. II, B 27) a slova Schallerova (Top. d. König. Kr. S. 192): „Auf einer anhöhe nächst des herschaftlichen schlosses (rozuměj místo koleje) entdeckte man 1750 wenige merkmale eines verfallenen schlosses.“ Josefinský katastr o hradšti dří: pod klášterem na zad jest jeden skalnatý neužitečný kopec Rychnovské obci patřící.

³⁷⁾ 1599 Kryštof Betengl koupil od Jak. Klobasy dům na Novém městě (kn. grunt. stará D 21).

³⁸⁾ 1593 dům Matěje Picka na Trávníku ležící (tamže B 2), 1597 dům blíž cihelny (C 37), 1599 dům na Dubince (E 29).

³⁹⁾ r. 1655 poprvé se čte: „domček slove na Lánuh“ (kn. grunt. II, E 21.).

⁴⁰⁾ Dsky zemské LXII, L 26. V listině se dří, že ležel hřbitov mimo hradby (extra moenia), ale odjinud není známo, že by Rychnov býval opevněn, jest to tedy jen frase. Hřbitov u sv. Havla jmenován pak malým křchovem (1603 Jan mandlí prodal louku pod malým křchovem Janovi Mlynářčkoví [kn. gr. 93.]; 1649 louka pod malým kr. [kn. gr. II, C 34.]). Ze starého hřbitova zbyly náhrobky u kostela sv. Havla.

⁴¹⁾ Slova listiny r. 1865 sepsané a v nové kapli uložené.

posvěcen, býval na sněmích říšských a na sborech církevních nejhorlivějším obráncem víry katolické proti Luteranům, jež i trestem smrti stíhal. Často se zdržoval na Potenšteine, někdy i navštívil Rychnov,⁴²⁾ i měšťanům dosti přál. R. 1557 v pondělí po narození syna božího (27. prosince) obci všechny výsady pány předešlými udělené potvrdil.⁴³⁾ Poněvadž soukeníkům obdarování staré Viléma z Pernšteina na zřízení valchy dané bylo shořelo, potvrdil jim znova toto dání a opis ve svůj list vepsati kázal (r. 1558 v pátek den sv. Martina.⁴⁴⁾ Přese všecka napomínání papežů nechtěje se dáti posvětití a jsa rozličnými trampotami rozmrzen vzdal se arcibiskupství a usadil se na Kladště, kdež zemřel dne 7. prosince 1560, načež mrtvola jeho do hrobky knížecí v Mnichově byla zavезena.⁴⁵⁾ Rychnov co odúmrt spadl na krále a tři porád následující králové byli pány Rychnovskými.

Ferdinand I. dosáhnuv panství Rychnovského udělil l. 1561 ve středu po nanebevzetí p. Marie (20. srpna) obci některé znamenité výsady. Předně aby se město řídilo těmiž právy, jimiž se královská a jiná města v království řídila; volné stěhování jednotlivých občanův do cizích měst, byl-li opuštěný statek dobrým, radě příjemným člověkem osazen, mělo mít svůj průběh. Každý kdož by takto zběhl (se vystěhoval), měl na radnici k obci položití půl kopy, načež rada mu vydala zhostní list. Nechtěl-li kdo v městě neb na předměstích řádně sobě své výživy hledětí aneb rady městské poslouchati, mohli mu Rychnovští nakázati, aby se vyprudal, statek svůj řádným člověkem osadiv.⁴⁶⁾

Nástupce Ferdinandův a syn *Maximilian* listem svým r. 1567 v pondělí po neděli Misericordia (14. dubna) potvrdil městu svobody předešlými držiteli a králem Ferdinandem dané,⁴⁷⁾ jakož i na prosbu Rychnovských a vsi Lhotky relací svou r. 1575 ve čtvrtek po sv. Ondřeji povolil, aby jich svobody ve dsky zemské vloženy byly, což se i brzo potom stalo.⁴⁸⁾

⁴²⁾ Listem daným v Rychnově 25. července 1558 Kosteckým dal luka v Stradynách pod plat k vlastnictví dědičnému (Fr. Zoubka vypsání Potenšteina str. 39).

⁴³⁾ Dsky zemské LXII, L 26.

⁴⁴⁾ Tamže L 27.

⁴⁵⁾ Pěkné zprávy o něm hledej v nadřečeném důkladném spisu Zoubkově a v téhož článku o řemeslech Kosteckých v Památkách archeologických.

⁴⁶⁾ Dsky zemské L 28.

⁴⁷⁾ Tamže L 30.

⁴⁸⁾ Stavovský archiv: Kvat. fial. relací r. 1576. C 19.

Nástupce jeho král *Rudolf II.* krátký čas podržev panství postoupil ho v dluhu 13500 kop míšenských (r. 1577, 21. května) *Burjanovi Trčkovci z Líp na Světlé*, podkomorímu království Českého, a sice: zámek a město Rychnov s pivovárem, vsi Dobříňov, Dubno, Dlouhou ves, Jedlinu, Lhotku, Lipovku, Lukavice, Habrovou, Meziríči, Javornici, městečko Rychemberk, vsi Hlásku, Prorub, Proroubek, Kačerov, Rampuši, Bílý, Popelov, Rybnou nebeskou, Souvlastní, Kunčinou ves s dvorem řečeným Dubno.⁴⁹⁾

Na jeho prosbu udělil též král městu r. 1577 v úterý po sv. Bartoloměji (27. srpna) výroční trh na den sv. Lucie Otilie s 8 dni pořád zběhlými a svobodou obyčejnou.⁵⁰⁾

Následujícího roku (1578) ve čtvrtek na den sv. Diviše (7. října) p. Burjan jsa ve Světlé nad Sázavou, obyčejném svém sídle, potvrdil Rychnovu všechny předešlé výsady a nové k nim připojil, ustanoviv pořádek následující:

1. Měšťané drží svá řemesla, role, louky, zahrady, pastviny, domy, stodoly a vůbec všechny statky s právem vyprodání, z nichž nejsou povinni vrchnosti roboty činiti, aniž jaké jiné práce, které dříve vykonávali, nýbrž dají pánu ze svého majetku v městě, v Habrové a v Dlouhé vsi⁵¹⁾ každoročně plat (šós) 61 kop 53 gr., 3 peněz a 1³/₄ halíře ve dvou lhůtách (o sv. Jirí 19 kop 5¹/₂ gr. 1¹/₄ p. 1¹/₄ hal., o sv. Havlu 42 kop 47¹/₂ gr. 1¹/₂ p. a 1¹/₂ hal.).

2. Plat 9 kop bílých grošův, který řezníci dávali pánu z masných krámův, a důchod 8 kop od cizích řezníkův daruje pán k špitálu k vydržování chudiny, na místo jedné kopy řezníci Rychnovští budou 2 kameny loje na panev do panského pivováru každoročně odváděti. A co by se na chudinu obracelo, rada městská spravuje a účtuje.

3. V provozování obchodu solního a prodeji vína nemá nikdo Rychnovským překážeti pod pokutou 5 kop do důchodu městského. Však z každého vědra vína prodaného dají pánu bílý groš a obci tolikéž.

4. Obec může si z panských lesů v Rychnovských bráti dřev na trouby k vedení vody do města sloužící a poddaní panství taková dřeva sami jini mají dovážeti.⁵²⁾

5. Obec může si zakoupiti 6 dvorův v Habrové, a z nich jakož i z jich všech příslušností ročně mají platiti pánu 5 kop

⁴⁹⁾ Dsky zemské LXXXIX, C 25.

⁵⁰⁾ Archiv městský.

⁵¹⁾ Viz dějiny k r. 1547.

⁵²⁾ Tehdáž ještě neměl Rychnov své lesy.

38 gr. a $1\frac{1}{2}$ pen. bílých a robotu z nich nebudou činiti. A jakož Rychnovští k špitálu koupili dvě louky od statku Klechovského ve Lhotce, ty mají držeti bez nařikání.

6. Obilí mohou voziti do kteréhokoliv mlýna.

7. Z pivovárů panského znova vystaveného má se dávat řídké pivo chudým lidem do špitálu a učitelům a žákům do školy, kolik by vypili a potřeba byla.⁵³⁾

Nebylt pan Burjan toliko Rychnovu milostivým pánem, nýbrž i jiným městům, zejména Světlé, kdež sídlil, mnohá učinil dobrodiní. Ducha byl podnikavého a dobrý hospodář, na svých statcích nové stavby vyváděl a dobře zužitkovati dovedl. V Rychnově vystavěl okolo r. 1578 pivovár a založil blízko něho v údolí nový zámek, kterému nyní starý zámek říkáme. Tento zámek od těchto časův častým vyhořením podobu svou valně byl změnil; jest to nyní pouhé přizemí ve velkém čtverhranu, kdež se pivovár a některá obydlí úřednická nacházejí. Obnoven jest l. 1704 Norbertem Leopoldem Libšteinským z Kolovrat, potom r. 1784 až na zdi vyhořel a brzy na to ve své nynější podobě zřízen byl.⁵⁴⁾

Od p. Burjana koupili prý soukeníci mlýn svůj cechovní pod kostelem za 180 kop gr. (1584). Po několikaletém držení postoupil Burjan (1587 v úterý po neděli Cantate) panství Rychnovského *Kryštofovi Betenglovi z Neyenperku a na Bolehradku* za 33,075 kop gr. č.⁵⁵⁾

Betenglové pocházeli ze Švýcarska a dříve se dráze strany kališnické přestoupili později k jednotě českých bratří, kterým za tehdejších poměrů na krátkou dobu byly nastaly lepší časy. Kryštof Betengl, měšťenin a radní Starého města Pražského, jenž vděčnou paměť pozůstavil u měšťanů Rychnovských, koupil r. 1563 Bolehradky a 1587 Rychnov, kteráž obojí panství pod jednou správou spojil. Manželku měl Johanku z Radče, jejíž věno 7000 kop mš. r. 1598 pojistil na svém panství Rychnovském.⁵⁶⁾ Byl pán bystrého ducha a mysli podnikavé, protož stavové čeští služeb jeho rádi

⁵³⁾ Archiv městský. Výsada tato vložena jest ve dsky na relaci krále Rudolfa II, danou l. 1584 v sobotu po sv. Markétě.

⁵⁴⁾ Na bráně posud jest nápis: Norbertus Leopoldus Libšteinský S. R. J. comes a Kolovrat. Anno MDCCIV.

⁵⁵⁾ Dsky zemské XC, T 15. Dle pověstí zdejšího lidu Betengel žil nuzně v lese za bělidlem a živil se děláním lžic. Náhodou užírl jednu lasičku zlatý peníz v hubě držící, ta mu ukázala cestu k podzemní skrýši, kde našel mnoho pokladův a z toho panství Rychnovské koupil (Historia collegii III).

⁵⁶⁾ Tamže CXXVIII, K 15.

potřebovali. R. 1582 byl na sněmu zemském zvolen za jednoho ze stavovských poslancův k sněmu říšskému v Augšpurku. Tam s poslanci německými vyjednávali o stálou pomoc proti Turku „úhlavnímu nepříteli křesťanstva“. R. 1586 jmenován jest údem odboru, kterýž měl sporádati plavbu na Labi, a následující léta dány mu rozličné úrady, kteréž měly domácí průmysl a obchod zvelebovati. Tak roku 1595 uschovával u sebe účty neivvyšších bernikův, 1601 pracoval k umenšení drahoty v remeslech, 1602 měl účinkovati při sepsání pořádku řemeslnického.⁵⁷⁾

Rychnovu byl nakloněn. R. 1602 podali mu měšťané výsady své častěji připomínané, kterýchž v pátek po nanebevstoupení Páně (17. května) listem svým potvrdil.⁵⁸⁾ A král Rudolf též relací svou t. r. v pondělí po sv. Matěji (23. září) ke dskám poslanou povolil, aby výsada ta ve dsky vložena byla. Nejvíce se měšťanstvu zavděčil vystavením nového kostela v Rychnově. Prostora mezi městem a zámekem starým Trékou vystaveným sloužila za pole; když tedy okolo r. 1594 Kryštof chtěl zde založiti kostel sv. Trojice, musil teprva některou částku přikoupiti ke svým gruntům. Téhož roku 1594 ve čtvrtek po sv. Duchu (2. června) položen jest k nové stavbě kámen základní, ale již 1597 shledal Kryštof, že potřebuje k rozšíření základův chrámových mnohem většího místa, pročež přikoupil díl role prvnější vedle kostela od Anny nožírky.⁵⁹⁾ Na to l. 1602 okolo sv. Trojice dostaven jest kostel a také posvěcen. Blízko kostela dal vystaviti z tesaného kamene hmotnou čtverhranou věži (dohot. 1604) a do ní pověšen velký zvon na 140 centův vážící, jež byl zhotovil mistr Jan Benešovský z Moravské Třebové.⁶⁰⁾ Zvon ten učiněn byl v průměru 6' 6" a v Čechách jedině zvonu při hlavním chrámu Pražském ustupuje, Hradeckému ale se vyrovnává. Nápis naň učiněn při dlejším kraji do kola v jediném řádku:

„Leta páně 1594 ve čtvrtek po sv. Duchu založen a 1602 při sv. Trojici dostaven i posvěcen jest kostel k slávě jména božího, k němuž připojen jest zvon tento vše nákladem urozeného pána pana Jana Kryštofa staršího Betengle z Neyenperku na Rychnově a Buruhrádku, kterémužto zvonu mistrem byl Jan Benešovský z Moravský Třebový.“

⁵⁷⁾ Beschreibung böhm. Privatmünzen. S. 13.

⁵⁸⁾ Archiv městský.

⁵⁹⁾ Kniha gruntovní I, C 24.

⁶⁰⁾ Věže tato nyní hrubě porouchaná a puklá jest, proto se také zvonek nezvoní. Nad vchodem jest letopočet 1604.

Nahoře okolo koruny ulil mistr Jan tyto řádky: „Kdož toto čteč, pochval Boha, že pán Betengel z mnoha směl na počtu svatou jeho naložiti z jmění svého, aby kostel i tento zvon nesl paměť, že on oddává to k slávě Boží, kteráž jest největší zboží. Požívejtež vděčně toho s námi potomci za mnoho přijmouc to od své vrchnosti chvalte Boha na vysosti. Bože, jenžs milosti pramen, spas nás hříšné v Kristu. Amen.“ Na oblině zvonové vyobrazil Krista na kříži, sv. Kryštofa a 3 znaky s nápisy: Eva Betengelova z Volšan (matka), Kryštof Betengel z Nayerperku, Johanna Betengelova z Radče (manželka). Mimo množství vlitých mincí tehdejšího věku nacházejí se na zvonu ještě nápisy latinské, kteréž česky takto znějí:

Betengel titulem, stárim též, on ctihodný
 Chtěl, bych vyzváněl mocně zvuků blaholem,
 Měšťané i jiní aby klínky mymi vyzváni,
 Rádem vzdáf věkovým chválu šli Pánu Bohu.

By svolalo sbory vybrané, rozptýlilo větry,
 Když tě volá nutnou světlo patřit temnotou;
 Toť dovedně slito jest veledílo Janem Benešovským

Nákladem uštědřeným zbožna Betengelie.⁶¹⁾ (Přel. Fr. Kuřka.)

Konečně tež nápis český: Zvon zní, zvuk jeho pomíjí, tak i nás zde jest na chvíli.⁶²⁾

Krátce potom pocítiv p. Kryštof blížící se smrt, zhotovil závět svou na den sv. Jana (24. června), kterouž statky své zámek a město Rychnov a tvrz Bolchrádek s příslušenstvím odkázal bratru svému *Eustachovi* (dům v Starém městě majícímu) a synu jeho Kryštofovi „v témž Starém městě pořádně v měšťanství zrodilemu“. ⁶³⁾ Na to ve středu o vigílii sv. Jakuba (24. července) zemřel a pochován jest v nově vystaveném kostele.⁶⁴⁾ Vdova jeho Johanka

⁶¹⁾ Ille Betengelius titulis venerandis et annis
 Me voluit tanta prodere mole sonos,
 Ut cives alique meis tinnitibus acti
 Irent aeterno rite sonare deum. Jos. Sev. M.
 Ut cogat lectos coetus, diverberet auras,
 Tristibus ad lucem te revocans tenebris;
 Arte Benešovský haec moles conflata Joannis
 Aere Betengelio suppositante pio S. B.

⁶²⁾ Viz Památky arch. díl II str. 198.

⁶³⁾ Dsky zemské CXXXI, H 2—7.

⁶⁴⁾ V kostele, než byl přestaven, nalezal se tento nápis na jeho náhrobku; Leta páně 1602 ve středu o vigílii sv. Jakuba apoštola páně dokonál život svůj uroz. p. Kryštof Betengel z Nayerperku na Rychnově a Borobrádku, věku svého stáří 63 leta ac. (Schaller's Topographie XV, 189.)

řádne byvši odbyta věnný svůj zápis propustila jeho dědicům. Syna byl měl Kryštof toliko jediného Jana, který 1587 otce svého předemřel. Zarmoucení rodiče postavili mu pomník v novém kostele.⁶⁵⁾ Teprva po smrti Kryštofově dohotovena stavba kostelní.

Za těchto časův byla obec Rychnovská dostoupila svého největšího výkvětu, z kteréhož následkem následujících neblahých poměrův brzy počala klesati. Od r. 1480—1620 panoval v Rychnově život velmi čilý, občané zámožní jsouce domáhali se značných výsad od svých vrchností; než úmrtím Kryštofa Betengle nastala doba, za níž počala obec ve vzrůstu svém státi a po Bělohorské bitvě klesala. O možnosti obce podávají nám světla četné koupě této doby. R. 1593 koupili starší obecní dům po někdy Tom. Charvatovi a r. 1594 les Chřenovský od Jana Chřena.⁶⁶⁾ Majíce pak často opakované povolení od pánův z Pernšteina, aby ve vsi Habrové 6 dvorův k pohodlí obce a pro rozšíření pastev dobytčím od lidí robotných koupiti mohli (ale sice tak, že by nesměli sedláky nutiti) tak učinili. Při skupování těchto dvorův byl jim na jich žádost přítelem Burjan Ledský z Chroustovic,⁶⁷⁾ správce panství Rychnovského, a oni pamatujice mu služeb jeho darovali mu louku se strání od jednoho toho gruntu Urbankovského, kterouž byl měl sobě zastavenou (1594, 15. dubna.⁶⁸⁾ Z těch 6 dvorův časem vzrostla tak zvaná Habrová městská, již obyvatelé byli pod-

⁶⁵⁾ Překlad latinského nápisu jest asi: Janovi Betenglovi z Nayenperku rodem Čechu z Prahy královské rozenému, když byl prošel květoucí říše Francie a Anglie na cestu do Italie se připravoval, mládenci k nejvyššímu ctnosti a slávy temeni spěchajícimu, květem mládí se rděvšímu, když byl uchvácen nemocí, synu svému nejmilejšímu rodiče velice zarmoucení Bohu duši poroučejíce, plakajíce a vzdychajíce tento pomník leta od početí panenského 1587, měsíce července, když sotva byl stár 18 let, 9 měsícův a 1 den.

Šetř, pravil jsem, temná smrti mladíka, ale ona uchvátivši nebobého před časem zničila. Kdokoliv jsi! marně spoleháš se na leta mladistvá, bledá smrt nezná žádného pořádku. V očekávání vzkříšení spravedlivých jistém odpočívám. (Schaller str. 190.)

⁶⁶⁾ Kniha grunt. I, A 19, B. 1.

⁶⁷⁾ Tento Burjan měl 3 domy v městě, jeden prodal 1593 Janovi Touhovi, druhý se sladovní Zikmundovi Boruhradskému, písaři obrocímu (kn. gr. I, A 26, D 7). Zemřel před r. 1629, dočkal se znamenitých změn na panství, načež vdova jeho Anna pozůstalý ještě dům Hádkovský 1629 prodala Matěji Vrabci (tamže W 64). Burjan mladší Ledský, snad syn předešlého, měl manželku Salomenu, Nejepinskou, ta po jeho smrti provdala se za Václava Lovošinského z Lovoše, jemuž i za věno přinesla tak zvaný malovaný dům. Ten dům 1633 prodali Mik. Biskupovi (kn. grunt. II, C 29).

⁶⁸⁾ Tamže B 3.

danými obce Rychnovské na rozdíl ostatních Habrovských, kteříž pánům robotovali. Za to prodali starší r. 1599 dům Topinkovský Janovi Babbisti, 1612 dům Marštičovský Hansovi Lefflerovi provazníkovi,⁶⁹⁾ 1614 lázeň městskou Kolmanovi Khadrovi lazebníkovi a dům obecní Janovi Bukovi.⁷⁰⁾ Za to mlýny nějaké získali. R. 1600 koupili od Johany Beránkové mlýn Orsovský v Habrově s rolemi, zahradami a lukami a r. 1609 od Kateřiny Píckové mlýn Píckovský.⁷¹⁾

Osudná bitva Bělohorská, kteráž učinila konec stavovské válce r. 1618—1620, do viru svého strhla také pána Rychnovského. *Kryštof Betengl*, který po smrti otce svého Eustachia sám vládl všemi statky rodinnými, byl podporoval stavy odbojné a po vítězství strany katolické odsouzen jest statku svého. Rychnov a Bolchrádek byly mu vzaty, na 101696 kop 57 gr. 1 d. odhadnuty a r. 1623, 22. června prodal je plnomocný místodržitel český Karel z Lichtenšteina *Vincenciovi Muešingerovi z Gumpendorfu*, svobodnému pánu na Rožmberce, JMC. tajné radě a dvorské komory řediteli, za 105.000 zl. rýnských. A poněvadž dotčený Muešinger ještě nebyl přijat stavy za obyvatele království, vloženy mu ty statky ve zvláštní kvatern tehdá pro cizozemce založený.⁷²⁾ Měl on ještě znamenité statky v Rakousku (Horn, Garsch, Gumpendorf); po několika letech zemřel, načež dcera jeho *Marie Kateřina* spolu s manželem svým *Petrem Ernestem z Mollartu*, svob. pánem v Reineku a Drosendorfu a na Rožmberce a Gumpendorfu, postoupila 1629 úterý po sv. Lidmile (18. září) Rychnova s Bolchrádkem *Vincenciovi Zukkonovi*, biskupovi Rosonskému, hraběti Benevellskému, probošťovi Vyšehradskému a JMC. radě.⁷³⁾

Za krátkého vládaření pána tohoto počaly v Rychnově důležité změny náboženské, kráčejíce v zápětí všeobecné reformaci v Čechách 1623—1628. Od časů válek husitských osazována jest zdejší fara u sv. Havla kněžími pod obojí. Pro nedostatek pramenův nemůžeme o jich činnosti ničeho vypravovati a jen dva jména známe ze dvou písemností jich soukromého života se dotýkajících. Jan Čapek, správce duchovní v Rychnově, prodal r. 1600 dům Trnkovský Janovi kloboučníkovi. Jeden z jeho nástupcův

⁶⁹⁾ Tamže D 35, L 13.

⁷⁰⁾ Tamže N 8, 13 (viz místopis doleji).

⁷¹⁾ Tamže E 25, J. 25 (viz místopis). Mlýn Píckovský s loukou, zahrádkou, rybníčkem a kusem rolí již 1628 prodala obec Janovi Angelovi mlynáři (tamže T 22).

⁷²⁾ *Doky zemské* CLIII, F 19—23 (vklad 1623, 11. září). Viz též Schaller's Topogr. XV. 185.

⁷³⁾ *Doky zemské* CXLIII, H 17.

kněz Matěj Crocinus (nejspíše překlad českého Šafránka) znám jest co spisovatel v oboru bohosloveckém a vzdělávacím.⁷⁴⁾ Sepsal spisy: *Ars bene beateque moriendi*. Kázání o dobrém skrze časnou smrt vykročení (v Hradci nad Labem 1618), spis o večeři Páně (v Hradci 1618), výklad na modlitbu Páně (1620), o důvodech přítomnosti pána našeho J. Krista při sv. večeři, o opravdové potřebě Krista všemu stvoření přítomnosti, *harmonia confessionis Bohemicae et Augustanae*.⁷⁵⁾ R. 1623 koupil k ruce Katerině choti své a dětem svým od Václava Vomáčky dům vedle domu radního ležící.⁷⁶⁾

Byl tento muž vyznání kališnického, a dosti divno, že se za tehdejší bouřlivé reformace tak dlouho (do r. 1623 a snad i později) v Rychnově udržel. Musíme příčinu toho hledati jednak v odlehlém položení Rychnova na hranicích, jednak v tom, že majitel panství asi výhradně v Rakousku se zdržoval. Jakmile však Zukkoni dosáhl panství Rychnovského, vypudil kněze kališnického a na jeho místo hned r. 1629 dosadil katolického kněze Hyacinta Sieckého, minoritu, aby zdejší kališníky a bratři na viru katolickou obracel. Zdá se, že tento Siecký byl Polák, nebo pro nedostatek českých kněží katolických přivolávali pro podobnost řeči mnichy z Polska, začasto i nádoby nehodné. Nebo že mnoho v Čechách bylo kostelů, nemožno bylo tolik kněží pojednou dostati. Protož i dvěma, třem, čtyřem, ba i desíti a dvanácti farám představovali faráře jednoho. I v zdejším okolí tak se stalo a fary okolní a kostely v Solnici, Bolehrádku, Nebeské Rybné, Kunštatě, Kačerově, Rychemberku, Lukavici a Javornici nemohše býti jednak osazeny kněžími českými, jednak co do lidnatosti válkami byvše vysíleny, přivtěleny jsou k Rychnovu.⁷⁷⁾ Někteří přiznali se k náboženství katolickému, mnozí pak nepochybně víru otcův svých pro přísné zákazy zjevně vyznávati, vystěhovali se pryč, mezi nimiž se i nacházel bohatý jeden měšťan Mokrobovský, jehož dům, tehdy v Rychnově největší, byl obrácen na farní dům, jakž se nyní spatruje.⁷⁸⁾

⁷⁴⁾ Kn. grunt. I, E 30.

⁷⁵⁾ Jungmannovy dějiny literatury 211, 215, 222.

⁷⁶⁾ Kn. grunt. W 7 L. 1624 Katerina dům ten prodala Janovi Krhelkovi (tamže W 26).

⁷⁷⁾ Svědectví toho nejstarší matrika z r. 1629. Pomalu se pak počaly jednotlivé fary oddělovati, nejdříve Solnice a Bolehrádek, r. 1662 Neb. Rybná s Kunštatem, 1749 Liberk, 1771 Lukavice, 1772 Javornice (Památní kniha farní 33).

⁷⁸⁾ Knih. pam. farní 32. Tehdáž neb snad později do sousedství fary přenesena též škola a udržela se zde až do novějších časův.

Vincent Zukkoni byl sprostředkoval manželský sňatek mezi Ferdinandem II. a Eleonorou Kněžnou Mantovanskou, jižto také panství Rychnovské odkázal. Zemřel r. 1635 a pohřben jest v kostele sv. Trojice, kdež se jeho náhrobek v prostřed kostela nacházel. Nápis na náhrobku latinský takto zní česky: Zde odpočívá ctihodný a vysoce urozený Vincent Zuccones, hrabě Bencvellský, biskup Rosanský, probošt Vyšehradský a JMC. rada a pán na Rychnově, jenž nákladem Římské císařové a Uherské a České královny Eleonory z vévod Mantovských a na rozkaz svůj vlastní v tomto chrámě byl pochován 5. září r. 1635.⁷⁹⁾ Jen krátký čas držela Eleonora panství, již r. 1640 prodala Rychnov, Bolehrádek a Zámrsky Albrechtovi Libšteinskému z Kolovrat, JMC. radě a mistokanceléři království Českého, za 190.000 zl. rýn.⁸⁰⁾

I za trudných dob války tricetileté ještě obec Rychnovská byla dosti zámožná. R. 1631 prodávše kus lesu nad jámami koupili od Václava Jelínka z Lovosě a manželky jeho Salomeny les Kasalovský mezi obecnými lesy ležící.⁸¹⁾ Ale hrzo rány kruté zastihly též zdejší krajinu, po r. 1645 město částečně spustlo buďsi častým vystěhováním se obyvatelstva (kteréz nemohouc se bidně uživiti raději táhlo do války neb do ciziny), buďsi vpádem nepřátelských Švédův a velkým požárem. Aspoň po r. 1611 vyskytuje se mnoho míst pustých. Takové pak obec, když mir opět počal a lidé k pracem se vraceli, za levný peníz přistěhovalcům prodávala, a oni na nich brzo nové příbytky si zřizovali.

Hlava IV.

Místopis a zřízení Rychnova v 17. století.

Město Rychnovské, o jehož nenáhlém vzrůstu nahoře bylo vypravováno, zaujímalo v 17. stol. asi tutéž prostoru, kterou nyní zaujímá, dělic se na Staré a Nové město. Prvnější tvořic jádro města obsahovalo v sobě přední stavení městská, druhé z velké části panské stavby. Náměstí až do novější doby bylo neschůdné.

⁷⁹⁾ Schaller's Topographie XV, 190—191.

⁸⁰⁾ Dsky zemské CXLIX, S 3.

⁸¹⁾ Kn. grunt. I, F 18. Za to ale prodali 1631 dům Bicikovský Zikmundovi Dvořáčkovi (W 77) a 1635 grunt Pařížkovský Janovi Kolářovi (kn. gr. II, A 59), 1638 grunt Nožířovský vedle nové fary Martinovi Fialovi (tamže B 50), nejspíše od svých majitelův kališníkuv opuštěné a na obec spadlé. Poslední dům Hylankovský prodán 1645 Janovi Hrdlickovi (tamže B 52).

Radnice městská nacházela se na náměstí, na témž místě kde se nyní spatruje, a první zmínka o ní se děje 1596. Vedle ní měla obec ještě jeden dům, který ale 1647 odprodala Pavlovi Radešinskému. Za těchto časů byla radnice dřevěná, majíc trojí střechu, na prostřední nacházela se dřevěná vížka. Teprv v letech 1800—1804 vystavena jest radnice kamenná a opatřena vížkou s bicími hodinami.

Kostel sv. Havla, stavení skrovné vzhledu starožitného, byl vystaven v gotickém slohu beze všech stavitelských ozdob. Jeho podoba od starých časův byla málo přeměňována.⁸²⁾

Při vypravování o počátku Rychnova zmínili jsme se též o založení kostela tohoto a o nadacích, které jemu učinili páni Rychnovští mezi l. 1389—1411. Za potomních časův nejvíce sloužil vyznání pod obojí. O jeho osudech v 17—19. století ještě se nám několikrát naskytne příležitost vypravovati.

Kostel ten měl též své záduší, totiž role u města, jež obyčejně měšťanům pod plat najímala; z těch se úředníkům špitálním dával plat. I farář měl nějaké pole zádušní, z nichž ročně týniže úředníkům plat dával.⁸³⁾ Ze starších časů známe nějaké zápisky toho záduší se týkající. R. 1615 koupila obec k důchodu kostelnímu od Jana Kasalova roli mezi lesem Jindrovským a farářstvím Rychnovským „až po cestu, kudy se na Žďáry jezdí“, za 26 kop m., r. 1622 odprodali obec a kostelníci záduší dům v městě Andresovi Kecovi.⁸⁴⁾ Záduší mělo i později domek kovárnu pod kostelem ležící (č. 230 star.). O počtech zádušních mluví též výsada r. 1754, ku kteréž poukazujeme.

Faru nacházela se v Rychnově zajisté již od 13. stol. Staré stavení farní stávalo poblíž kostela sv. Havla, a bylo to malé dřevěné stavení. Když pak reformaci po r. 1623 katolictví v Rychnově opět nadvládý dosáhlo, dán faráři nynější dům farní (Mokrohovský r. 1629), tehdá v městě největší, protože stavení to lid jmenoval novou farou (nyní č. 208).⁸⁵⁾ Zároveň okršlek farní velice rozšířen, tak že se až hranic Kladských dotýkal, a teprv v l. 1662—1772 počaly se opět kusy odtrhovati a zmařena nepřiměřená rozsáhlost parochie Rychnovské. První katolický farář byl minorita Hyacint Siecký (1629), po něm 1632 opět minorita Kazimír Posvětec a 1642 Vilém Arnošt z Pilsenberka, onino Poláci, tento Čech. Onino psali

⁸²⁾ Jeho popis v Pam. arch. II, 195.

⁸³⁾ Matrica a. 1665.

⁸⁴⁾ Kn. grunt. I, N 20, T 25.

⁸⁵⁾ 1636 Tobáš Prazák koupil dům vedle nové fary (kn. grunt. II, A 22).

matriky latinsky Pilsenberk ale první užíval jazyka českého. Další rada parochův byla: 1644 Benedikt Moravský, 1657 Stefan Samuel Stief a Jan Ludv. Calisius, 1659 Vác. Gabr. Medek, 1679 Vác. Tom. Dvořák, 1692 Bartol. Auschitz, 1699 Karel Horetický, 1718 Mik. Kirchner, 1728 Christ. Jos. Hauf, 1736 Vác. Třešňák, 1753 Jan Fr. Hora, 1757 Ign. Xav. Peigert, 1774 Jan Vinc. Pelcl, 1799 Jos. Killar, 1815 Ign. Frič, 1820 Theod. Veselý, 1837 Josef Scholz, od r. 1867 nynější důstojný p. děkan Jos. Ramcš, jenž příhodnými stavbami nádvoří farské znamenitě okrášlil.⁸⁶⁾ Učinkuje co pravý pastýř lidu ve smyslu slov svrchovaného zakladatele naší víry pro svou povahu lidumilnou a dobročinnost všeobecné lásky požívá.⁸⁷⁾

Důchody fary r. 1665 obsahovaly dávání luštěin a ovsu, a peněžitých příspěvků (z Rychnova 70, z Lukavic 10, z Javornic 10, z Liberka 4, ze Zámku 3 kopy miš. ročního desátku, a mimo to peněžité dary za jistých příležitostí). Role farní prý byly velmi neúrodný dilem pro skalnatou povahu půdy, dilem pro zaplavování vodou. K fáře patrila též část řeky.⁸⁸⁾

Při fáře Rychnovské založeno vrchnosti r. 1687, 1. ledna kaplanství.

Na Novém městě byly původně domy kolkolem a 1676—1690 založen *nový zámek*, o němž dole více povíme, a při té příležitosti také domy na místě nynějšího zámku a zahrady strženy a později nové domy vystaveny.

Kostel sv. Trojice nad ním stojící vystaven od Kryštofa Be-tengla v l. 1594—1602 i s mohutnou čtverhrannou věží.

Připojme tuto některé zprávy o částech města a některých stavbách. Části některé města se jmenují již v 16. stol. a sice Trávník (1593) Stodoliště (1595) a Dubinka (1599); o předměstí se vůbec mluví 1602, r. 1655 se také poprvé jmenuje „domeček slove na Láních“, kdež před tím pastviště bývalo.

Stará škola nacházela se blíž nynější fary u hrbítova.⁸⁹⁾ O jejích poměrech z této doby neumíme vypravovati, znám jest nám toliko seznam ředitelův školních z počátku 16. století. Byli to: 1599 Wolfgang Pistorius Vodňanský správce, 1602 Tom. Smichaeus Turnovský správce, 1606 Ondř. Acestus Brandensis přední

⁸⁶⁾ Lib. memorab. 33—44.

⁸⁷⁾ Za našich časův za kaplana přidělen v Rychnově kněz Moravec (1871 farář na Jeleně), soudný a ve vědách theologických nad jiné vzdělaný

⁸⁸⁾ ibidem.

⁸⁹⁾ 1603 Jan Hubatý koupil grunt při krehově u školy (kn. grunt. I, F 42).

správce, 1607 Gabriel Doubek př. správce.⁹⁰⁾ Více zmínky o škole níže najdeš.

Špitál Rychnovský čili dům k ošetřování lidí nuzných a chorbých (nyní č. 257) bral důchody své z platův záduší kostelního, luk a masného krámu. Chudina zdejší žila od almužny a práce rukou svých mimo to, co jim hrabě ročně dával za chléb. Z toho se dalo chadým, něco též se obracelo na zvonici.⁹¹⁾

Burjan Trčka r. 1578 učinil některé obdarování špitálu, r. 1593 koupili úředníci špitálští Václ. Boleslavský a Pavel Fiola k špitálu louku v jitrích od Doroty Tomáškové.⁹²⁾

V Rychnově se nacházela též lázeň, ale nejisto, na kterém místě stávala, toliko se ví, že ležela při městě, a jak se pravdě podobá, někde u řeky. R. 1614 prodali ji starší obecní Kolmanovi Khadrovi lazebníkovi za 370 kup, na to byl tu lazebníkem Martin 1616—1629 a 1629 Melichar Šmid, potom Andreas a 1664 Jan Pichler. R. 1671 opět obec tu lázeň ujala. Pripojíme zde vyčtení vnitřku lázně co příspěvek staré balneologie: V lázni se nacházely „ve světnici hrnc mředěný v kamních a druhý vytažený z dolní světničky v kamenici, stůl ve světnici a druhý stůl kamenný v kamenici, almara koutnice slove ve světnici a druhá almara pro cejk lázebnický a police velká pro nádobi hospodářské, 2 sesle kožmi futrované, šindela nového, co se ho koliv nachází nevybitého a t. d. A co dále hrebem přibito a hlinou zamazáno, tímto se hejbatí nemá, též vidlice k peci železné.“ Na to ji obec prodala 1672 Jakubovi Nekamovi.⁹³⁾

Masné krámy bezpochyby od nejstarších časův ležely na místě nynějším, jak z jednoho zápisu vysvitati se zdá.⁹⁴⁾

Potřebě soukeníkův zdejších sloužily valchy Rychnovské. S povolením Heřmana a Albrechta z Rychnova (1487—1498) dali

⁹⁰⁾ Časop. nms. 1845 sv. 4. str. 635. Dle pamětní knihy školní nacházela se prý škola s farou okolo r. 1500 na tom místě, kde se nyní nový zámek nachází; na místě nynější školy stál prý tehdá panský zámeček ze dřeva. Jinde o těchto věcech zmínky nenacházím, ale tuším že se tu zayhně poukazuje na piaristy, kteříž krátký čas v zámku bydlili.

⁹¹⁾ Matrica a. 1665.

⁹²⁾ Kn. grunt. I, A 14. Do tohoto špitálu dáno 6 chudých. R 1768 založen ještě špitál Pivcovský pro 8 chudých, tak že nyní v Rychnově se dva špitály nacházejí. Obec má též svůj fond chudých (přv. jistina 49 zl. 43½ kr. k. m. a 1640 zl. 50 kr. v. č.), z jehož úrokův a jiných důchodův (832 zl. 26 kr. v. č.) r. 1833 78 chudých bylo podčleno.

⁹³⁾ Kn. gr. I, N 8, W 75; II, G 11, H 38, H 52.

⁹⁴⁾ 1662 „grunt Štangerovský ležící pod masnými krámy“ (kn. gr. II, F 31).

si soukeníci udělali dvě strouhy vodní a valchovnu. To jim potvrdil Vilém z Pernšteina, však byli povinni za to platiti vrchnosti 2 kopy gr. ročního platu. List na toto obdarování jim shorel, pročez jim vše znovu potvrdil falcokrabě Arnošt r. 1558.⁹⁵⁾ V 16. století byly již dvě valchy, horejší a dolejší, a Burjan Trčka potvrdil soukeníkům ty dvě valchy, „v nichž by ludnové suken k praní, potom k válení dávány býti mohli“. Nemohli-li v těch valchách pro velké sucho a nedostatek vody váletí dáti, mohli do jiné valchy na jiná panství ludny dáti práti a vyčechice sváletí, a to mohli sobě sami, neb skrze valcháře neb koho jiného, kdo tomu rozuměl, dáti udělati. A z toho postavu jinde váleného pánu žádného platu neplatili.⁹⁶⁾

Mlýny v Rychnově byly následující:

a) Mlýn obecní Pickovský, ležící na Trávníku (nyní č. 164), obec koupila 1609 od Kateriny Pickové, prodala jej 1628 Janovi Angelovi mlynáři, a opět jej r. 1660 koupila. Teprv 1740 prodala obec mlýn na Trávníku neb Trávnícký na dvě složení Fr. Prausovi za 715 zl. rýn. a roční plat 90 zl.⁹⁷⁾

b) Mlýn panský Pilařovský (nyní č. 433) prodali r. 1600 dědici v. Jiříka Pilaře s 2 zahradami a loukou ve Včelném Kryštofovi Betenglovi za 1600 kop, a od těch časův zůstával vrchnosti, která jej rozličným mlynářům pod plat najímala.⁹⁸⁾ Jednomu z těchto nájemníkův Janovi Prausovi prodala vrchnost r. 1729 louku blíže mlýna ležící slove Bělídlo.⁹⁹⁾

c) Mlýn obecní Beranovský v Habrově (nyní č. 89) koupila obec 1600 od Johany Beránkové, a prodala 1611 Václavovi Dvořákovi, učež jej zase koupila 1672 od Mik. Albina. R. 1736 prodala jej Janovi Šintákovi a r. 1750 Václ. Volfovi za 645 zl.¹⁰⁰⁾

V městě byla též *šatlava* (dům kázně, č. star. 220 někde blíže č. 244)¹⁰¹⁾ a *pastouška* (někde na kraji města, poněvadž se u ní

⁹⁵⁾ Orig. cechů souk.

⁹⁶⁾ Orig. tamže z r. 1584.

⁹⁷⁾ Kn. gr. I, T 25; II, F 10; III, W 9. R. 1547 obdržela obec povolení ke koupení mlýna Šejhonovského, kterýžto prý je nynější mlýn Trávnícký (kn. pam. obecní 17).

⁹⁸⁾ Kn. gr. I, E 3; kn. pam. obecní 14. R. 1663 se jmenuje „mlýn Jeho hrab. exc. slove Pilařovský“ (kn. gr. II, F 37).

⁹⁹⁾ Kn. pam. obecní 41. Leží to Bělídlo mezi řekou a silnicí. Nacházejí se tam ještě kamenné sochy.

¹⁰⁰⁾ Kn. gr. I, E 25, K 30; II, H 39; III, M 26; kn. pam. obecní 42.

¹⁰¹⁾ R. 1657 prodala obec Mart. Procházce bednáři místo pusté vedle šatlavy k vyzdvižení nové chalupy (kn. gr. II, E 89).

1620 stodola jmenuje) pro obecného pastýře. R. 1689 prodala ji obec Pavlovi Malému.¹⁰²⁾

V údolí pod městem ležel *starý zámek*, vystavený Burjanem Trěkou, jakž svrchu bylo vypravováno. S ním souvisel *pivovar* a *pekárna panská*, o nichž nemáme zpráv pro nedostatek pramenův. Za městem již u vsi Habrové byla pazderna, kterou obec vyzdvihši 1704 prodala Pavlovi Chládkovi.¹⁰³⁾

Veškeré obecní záležitosti spravovala rada městská (konšelé) a starší obecní, vrchnost měla dohlídku nad níma. V starších časech správa byla jednoduchá, čím později, tím více bylo hodnostářů; tak r. 1789 byl purkmistr, vicepurkmistr, 5 rádních, syndikus (městský písař), 2 starší obecní, důchodenský početvedoucí, 2 správcevé arrestu. Zřízení veškeré jinak ničím se nelišilo od jiných obcí poddaných.

Naproti vrchnosti měli obyvatelé rozličné povinnosti. V nejstarších dobách i pánům svým robovali a na poněcky chodívali, to ale bylo 1488 a 1578 zrušeno. Místo tohoto dávali pak roční plat 61 kop a posudné z vina. Určitěji vyměřuje povinnosti obce (dobré mravy, platiti berně královské a panské platy) pozdější výsada z r. 1754, k níž poukazujeme.

Práva obce nejstarší byla vyznačena r. 1487, a povoleno jim volné právo dědické. Mimo to měli občané právo sebe samy spravovati (1754) a řídit se právem královských měst (1561), srovnat se stěhovati (1561, 1574), mohli provozovati obchod solní a nalévatí víno (1578, 1754), páliť koralku (1754), dostávali od vrchnosti dříví na trouby (1578) a pivo (1754). Rada směla nemravné měšťany z obce vypovídati (1561, 1754).

K poznání důchodův obce a obecních ústavův podáme tuto výťah ze starých počtů obecních a sice pro rok Bělohorské bitvy.

I. Počet primátorův.

Leta 1621 v úterý po neděli postní Judica pan Mik. Bohdanecký, předešlý pan primátor učinil počet panu primátorovi p. Vác. Seydlovi.

¹⁰²⁾ „Domček spustlý, co se jmenuje pastouška“ (kn. gr. II, T 25). Jeden grunt v městě se jmenoval brána, který ujal 1646 Jan Kuul, barviř pláten (kn. gr. II, C 1).

¹⁰³⁾ 1620 grunt Dusičkovský s stodolou blíž pazderna (kn. gr. I, T 5); 1704 „grunt na obci blízko vsi dolejší Habrový slove pazderna“ (I am. III, H 2).

Příjem 319 kop 20 gr.

Vydání 319 kop 16 gr. (mezi jiným „na punčochy soldatům a bubeníkovi 13 kop, do Žamberka za prach 4 kopy.) Ve vydajích obsaženo jest 9 kop uspořenéých.

2. Počet kostelní sv. Havla.

L. 1621 atd. učinili počet kostelníci sv. Havla Kryštof Koprman a Matěj Vrabec za leto 1620 v nově zvoleným kostelníkům zase témuž Koprmanovi a Petrovi Mosteckému atd.

Starý příjem 51 kop 13 gr. 2 d., vosku 34 lib.

Příjem z gruntův 5 „ — „ — „

Odkazy a jiné příjmy 21 „ 20 „ — „

Dohromady 77 kop. 33 gr. 2 d.

Vydání: Na všelijaké potřeby, jako za víno, mouky, vosky, hřebíky, šindel, lati, praní, komži, mýdlo, kment na komži, od šiti komže, od dělání sveč (?), od fur a jiných potřebných věcí k témuž záduši 20 kop 27 gr.

Zbývá příjmu 57 kop 6 gr. 2 d.

Vosku se utrávilo 12 lib., zůstává 22 lib. a přikoupilo se 14 lib. (36 lib. dohromady).

3. Počet kostela sv. Bartoloměje

Téhož leta atd. učinili počet kostelníci sv. Bartoloměje Daniel Dubenský a Jan Urinský za leto 1620 zase sobě v nově zvoleným na budoucí rok.

Nacházelo se na hotově z téhož důchodu v truhlici 12 kop 5 gr. 4 d.

Ty jsou půjčeny do handle vinného.

Za kostelníky starého reštu zůstávalo k budoucímu

počtu 3 kopy 31 gr. 6 d.

Příjmy žádné, vydání žádné.

4. Počet zádušní

Leta 1621 atd. učinili počet zádušníci Vavřinec Suchánek a Jan Menšík za leto 1620 v nově zvoleným ouředníkům Andresovi Ketcovi a Jiříkovi Řehákovi atd.

Zpráva primatora: Bylo v tom důchodu 52 kop

Vice přijato po n. Mik. Rozkošném 24 „

Vydáno 76 kop 5 gr. 3 d.

Zbývá 5 gr. 3 d., které se účetníkovi (Bohdaneckému) zaplatily z peněz u sv. Havla.

Zpráva ouředníkův: Loňský příjem (rešt za ouředníky) 10 kop 10 gr. 1 d.

Nový příjem z gruntův 9 „ — „ — „

Dohromady 19 kop 10 gr. 1 d.

Vydání: Na opravy stezek, od náspu dělání, od vození dřev
a smykův k zakládání a opravování cest, i nádeníkům za
práci od nich a j. v. 18 kop.
Zůstává k odvedení 1 kopa 10 gr. 1 d.

5. Počet špitální.

L. 1621 ve středu po neděli Judica učinili počet špitálníci
Václav Jonaků a Michal Počáteký za leto 1620 v nově zvoleným
úředníkům Janovi Touhovi a Janovi mladšímu Mlynářičkovi atd.

Příjem a vydání 24 kop (mezi jiným vydáno za prach 2 kopy
34 gr., za 4 kordy v Solnici koupené i s pásy 5 kop 30 gr.)

Reštu v též důchodu (totiž peněz půjčených) 211 kop 27 gr. 6 d.
Jiný příjem na upomínání 136 kop 12 gr. 3 d.
Příjem z gruntův 6 „ 39 „ 4 „

Dohromady . . . 142 kop 52 gr. —

Vydání: Na náklad zvonův, expensí do školy
zákům, i starcům a babkám do špitála, na
pohřby jich a šósu panu rychtáři, neméně
i za hřebiky, šindel i jiné mnohé potřebné věci 22 kop 25 gr. 6 d.

Sejma vydání z příjmů zůstane na odvedení na
čisto 520 kop 26 gr. 1 d.
Příjem jiný 2 „ 24 „ — „

6. Počet cihelní.

L. 1621 ve čtvrtek po neděli Judica učinili počet ouředníci
nad cihelnou Martin Lukavský a Jan Častolovský za leto 1620
v nově zvoleným Janovi Špatovi a Andrysovi Želízkovi atd.

Summa reštu starého 30 kop 26 gr. 6 d.

Z toho na vojáky 24 „ — „ — „

Druhý příjem 49 kop 12 gr. 6 d.

Z toho vydáno cihlári za dělání cihel, dřev
dělání a vození k cihelně 46 „ 31 „ — „

Cihel na čisto vypálených 25000.

7. Počet sirotčí.

L. 1621 atd. učinil počet nad sirotčím Daniel Zelnohorský za
leto 1620 zase v nově zvoleným Václavovi Náchodskému a Jaku-
bovi Hobcliusovi atd.

Starý příjem . . . 93 kop 52 gr.

Na dluzích . . . 85 „ — „

Z gruntův . . . 7 „ — „

Z těch vydáno jen . . 7 kop.

8. Počet dvoru Šejnohovského.

L. 1621 v pátek po neděli Judica učinili počet ouředníci dvoru Šejnohovského Pavel Jedlinský a Andrys Želízko na díle za leta 1619 a 1620 zase v nově zvoleným ouředníkům Danielovi Kounovi a Janovi Vejvodovi atd.

Příjem peněz a za obili 182 kop 41 gr. 2 d.

Vydání čeládce atd. 182 „ 55 „ 1 „

I sejmá z příjmu vydání zůstává obec ouředníkům

povinna odvesti — kop 13 gr. 6 d.

Příjem obili v slamě l. 1619: 136 korců.

„ „ „ „ 1620: 146 „ 2 v.

Vydáno tolikéž a nepozůstává nic na odvedení. Z toho odvedeno novým úředníkům 73 k. 2 v.

Summa dobytka: 3 klisny, 3 hřibata, 4 krávy, 14 telat, 18 ovci, 4 kozy, 5 husí, 13 slepic.

9. Počet obilný.

L. p. 1621 v pondělí po neděli květné ouředníci nad obilím učinili počet za l. 1620 Jirik Pavlů a Daniel Mandlír v nově zvoleným zase Danielovi a Jiříkovi Pačkovskému.

(Summa v témž důchodu zůstala 1 kopa 56 gr.)

Nový příjem peněz 42 kop 9 gr.

Vydání 35 „ 31 „ 6 d.

Naklídilo se ovsá 164 mandel a z toho se namlátilo 124 korců a tolikéž vydalo.

10. Počet obecní.

L. 1621 v outerý po neděli květné učinil počet starší obecní p. Matouš Žalud za l. 1620 zase z nově zvolenému staršímu témuž Matoušovi.

Summa příjmův 328 kop 32 gr. 3 d.

z gruntův 69 „ — „ — „

oboji . . . 397 kop 32 gr. 3 d.

Vydání z téhož příjmu:

Na rathouz a pánům za práci 103 kop 32 gr. 4 d.

K. Matějovi služby i za pivo 78 „ 30 „ — „

Defensi za p. faráře a z kol mlýnských 4 „ 40 „ — „

Zvoníkovi služby 2 „ — „ — „

Šósu celoročního 14 „ 13 „ 5 „

Šósu pánu ze dvoru Šejnohovského 11 „ 16 „ 3 „

Snešeno . . . 214 kop 12 gr. 5 d.

	Přenešeno . . .	214 kop 12 gr. 5 d.
K cechu řeznickému	1	" — " — "
Nedodali služby písaři Hobeliusovi	5	" — " — "
Novému písaři	25	" — " — "
Servusovi	16	" — " — "
Skotákovi a pastuchovi	36	" 17 " — "
Vodákům	4	" — " — "
Ponocným na věži	11	" 30 " — "
Cerkléri	16	" — " — "
Na dvůr Sejnohovský	30	" 30 " — "
Od dělání šindela, tes a fur	12	" 42 " — "
Na počty	9	" 57 " — "
Poslu práva rychtářského	3	" 35 " — "

Všeho vydání 385 kop 43 gr. 5 d.

Úpadek původní prostoty a hodnosti a přechod k copářství viděti z vydání následujících let. Vyjímáme něco z počtu na r. 1644—1651 učiněného:

Při obědě purkmistrském za víno	4 zl. 6 kr.
Adamovi Kutnohorskému za čtvrt masa hovězího k veselí	2 " 44 "
Janovi Úřinskému, když dceru vydával, za maso	— " 42 "
Za 2 husce k štědrému večeru J. M. starému i mladému pánu (hraběti) i za koření do nich	1 " 51 "
Janovi Pekelskému, kantorovi Kulhavému, k veselí za maso	— " 45 "
Za $\frac{1}{2}$ kopy kaprů k hodům vánočním p. radním a starším	4 " 30 "
Václ. Joštovi k veselí, když dceru vydával, presentu	1 " 6 "
Za husce radním a starším k štědrému večeru	3 " 19 "

Nepříjemné byly všeliké vydaje na vojáky, jako ku př.

I. 1653 za pivo pro soldatesku	3 zl. 36 kr.
--	--------------

1645 Michalovi dragounovi za koně, kterého Jakub Kalvach na cestě zanechal, když do Vídne s jedním oficírem vypraven byl a na cestě mu vzat, dáno . 11 " 40 "
za příprěž jednomu kvartírmistru, že od ní upustil, dáno 6 " — "

Obyvatelstvo Rychnovské vyhledávalo výživu svou orbou a hospodářstvím, neliše se tím od obyvatelstva jiných podobných měst v Čechách. Více pro nedostatek pramenův nemůžeme podati. Však mnohem znamenitější jsou prameny, které k *živnostem řemeslným* poukazují.¹⁰⁴⁾

¹⁰⁴⁾ Starý život řemeslnický pokusil se vylíčiti J. Ehrenberger v povídce „Knap a písař“ (Posel z Prahy díl IV sv. 9. r. 1858).

Hlava V.

Řemesla v Rychnově. Osvěta. Obec židovská.

Jako jinde za dřívějších časův, tak i v Rychnově provozována řemesla na základe spolčování se v cechy, řídící se svými zvláštními pravidly neb stanovami. Z těchto nejstarší a nejdůležitější zde jest cech soukenický. Již k r. 1378 mluvili jsme o jeho nejstarších pravidlech. Tehdáž již měli 4 starší (později zvané cechmistry), kteří nad pořádkem cechovním a řádnou prací bděli a pokuty vybírali. Vilém z Pernšteina obdaril první z potomních držitelův cechu, potvrdiv jim strouhy a valehovnu od dávna vystavenou.

Řád či výtčení, jak se údové cechu k sobě chovati mají, dán byl cechu r. 1513 ve čtvrtek před sv. Katerinou Vilémem z Pernšteina¹⁰⁵⁾ a obsahuje tyto věci:

1. Když se na hospodu sejdou, aby se v poctivosti zachovávali, hospodáře i hospodyně i všecku čeládku jeho v poctivosti aby měli, a co by hospodář neb hospodyně nechtěli míti, aby to ihned zastaveno bylo. Pakli by se toho od nich nestalo, tehdáž soukeníci, když by to na ně zneseno bylo, toho jim trpěti nemají.

2. K sázení starších aby bylo od nich vybráno 8 osob, pak z těch aby vybrali cechmistry čtyři, dva domácí a dva vandrovní, domácí aby byli na půl leta a vandrovní na čtvrt leta, pak tu aby jim dále oznámeno bylo od cechmistrův, jak a při čem se zachovati mají, a tovaryši take aby jich poslušni byli. Jestliže by jich pak kdo uposlechnouti nechtěl, toho starší aby trestali; pakli by se tomu zdálo, že jest bez viny trestán, v tom vůli aby měl odvolati se k cechmistrům a ti aby to mezi nimi narovnali. Pakli by kdo svévolně jsa vinen a staršími svými pohrel na nich přestati nechtěje a k cechmistrům se odvolal, aby dvénásob trestán byl.

3. Jestliže by se starší který nezachoval, jakž naň sluší, aby byl trestán velikým pousem 3 groši českými.

4. Aby byla schůzka ve 2 neděli, a v té schůzce aby bylo zbíráno po gerlickém (zhoreleckém) penízi z sebe do pušky a po druhém na pivo; a kdož by nepřišel a neopověděl se starším tovaryšům aneb svévolně nepřišel, ten aby dal pousu 7 peněz gerlických; než synové soukeničtí aby v tom vůli měli, kteří by chtěli, aby chodili.

¹⁰⁵⁾ Original. listina téhož cechu.

5. Aby hry v kostku ani v žádnou hru o peníze s sebou nehráli. Pakli by se kterýj toho dopustil, aby byl trestán pousem 1 grosem č.

6. Ve verštatě u soukeníka aby se zachovávali lání i oplzlého mluvení aby nechali a nemluvili, kdež jest ten řád všudy. Pakli by se toho kdo dopustil, aby byl oznámen staršími, aby trestán byl.

7. Když by soukeník něco měl činiti s knapem skrze některou příčinu. aby to přišlo před cechmistry a zase ten knap aby znesl na cechmistry, a ti aby k tomu povolali starších jich některé, aby ta nesnáz mezi nimi srovnána byla.

8. Jestliže by některý tovaryš byl zlodějský nebo zmatečný, aby mezi tovaryši fedrován nebyl.

9. Když soukeník pošle po knapy k nabíjení, aby chodili a v tom se zachovávali a soukeník, číž jsou knapi, aby jim toho nebránil, neb jest potřeba toho všem. Také který tovaryš přijde do schůzky, aby bez opovídání pryč nechodil. A s tesáky aby nechodili do hospody, a ku pohřebu aby se scházeli pro počestnost řemesla toho. A také příjdouce do hospody jeden každý na své místo aby sedl a po světnici se netoulal a paus na to 4 peníze.

10. Který by tovaryš svádu počal kdežkoli s tovaryšem svým, ten aby dal paus 2 gr. č.

11. Který by soukeníkův neb knapův syn řemeslu se vyučil, u kterého by se zjednal aby po vyučení oznámen byl před tovaryši a oznámeného aby dal 4 pen. č. do pušky. Pakli by se kdo učil z jiných, než z toho řemesla a vyučil se řemeslu tomu též vedle řádu, aby byl také oznámen před tovaryši a aby dal groš český oznámeného do pušky, pak tu jemu bude oznámeno od tovaryšův starších, kterak se má zachovati vedle řádu jich buď u soukeníka neb kdežkoli.

12. Kdyby který tovaryš přivandroval do hospody, buď pak, že by některý vstal od soukeníka a u jiného neměl díla, aby bylo posláno po starši, a oni aby jemu díla poptali. Pakli by díla nemohli míti, aby z města poctivě byli provozeni, jakož toho řád a obyčej jest; a pivo aby za něho zaplatili. Pakli by jemu dílo zjednali, když tovaryšská schůze bude, aby dal 2 pen. bílá do pušky. A dále by kteří měli ctíti koho, toho se jim nedopouští, pakli kdo koho chce ctíti, cti na své.¹⁰⁶⁾

¹⁰⁶⁾ t. j. ze spolkových peněz se nikomu nedá na jídlo a pití, než kdo chce, dejz ze svého.

13. Který by se tovaryš roznemohl aneb nemocen byl, aby jej ochránili a opatřili. A jestliže by ho Bůh pozdravil, aby tovaryšem zase navrátil neb napravil; pakli by jeho Bůh neuchoval, aby to tovaryši vzali a přátelům jeho navrátili a přátelé zase také aby učinili tovaryšem, což by na něho naloženo bylo.

14. Který by tovaryš osnovu tkal a postavu nenatkal dobře a hadru nadělal aneb dlouho nepisoval, aby byl ten postav staven pro ty škody a ten aby dal viny 3 gr. č. cechmistrům a pro postav do valchy aby šel a jej k vobrechťování vzal a po obrechťu zase do váleče donesl.

15. Aby knapi postav k rámu nesli a potom sňali složic ve dvě, aby kraje zamočili a šetrně se měli u hortu i u krampli sbírajíce vlnu.

16. Aby knapi soukeníkův v jich díle nemeškali, leč s vůlí toho soukeníka, v kterémž by veršatě dělali.

17. Jestliže by soukeník tovaryše dilem fedrovati nemohl a jeho míti nechtěl, aby jemu týden napřed dal věděti, aby se tovaryš v díle mohl opatřiti. A též tovaryš aby dal týden napřed věděti, aby se soukeník jiným knapem opatřil.

18. Aby žádného svolení knapského bez vůle soukeníkův nečinili; pakli soukeníci co lepšího by seznali, budou míti plnou moc ujiti, přičiniti, jakž by se jim nejlépe za spravedlivé vidělo s povolením pána.

19. Který by koli soukeník fedroval toho, kdož by se neučil řemeslu, ten aby dal viny do cechu 3 gr. č. a v cechu aby trestán byl staršími. A kterýž by učedník nevyuče se zšel, ten aby od tovaryšův ničímž k řemeslu fedrován nebyl.

Něco později sepsal si cech nová pravidla týkající se způsobu práce jich a sice:

„Nejprve s dobrým rozmyslem jsme se svolili všickni dobrovolně tak, aby v tom jeden každý na své dobré vůli měl z vlny mykati aneb kramplovati na osnovu, aby jedno, které chce z toho dělat, než z obojího dělati nemá. Pakli by se v tom nezachoval a naň to uznáno bylo, ten a takový každý aby dal 10 gr. č.

Item z jehnětiny neb z koznice osnov aby žádný nedělal; pakli by se kdo toho dopustil a naň uznáno bylo, takový každý aby pokuty dal 10 gr. bílých.

Item z vybíjené vlny osnov aby žádný nedělal; pakli by v tom kdo postižen byl, ten aby dal 1² kopy gr.

Item též také z floku nížádný aby nedělal při tom cechu obyvajici, to se zapovídá každému.

Item kdož by z jiné země vlnu přivezl a chtěl ji dělati, ten každý aby ji prve ukázal cechmistrům na to usazeným, bylali by hodna dělati; pakli by se v tom kdo nezachoval přiveza ji, aby ji o svém ujmě dělal, ten pokuty položiti má $\frac{1}{4}$ kopy gr. a ven ji k tomu vyprodati.

Item také žádně vlny slizké od kupce aby sobě k dilu nebral, aby mu zase z ní postavy dělati měl, než aby ji od něho trhem koupil a postavy z ní též trhem prodával jemu neb komu jinému, jakž by se zdálo; a kdo by se v tom nezachoval, ten každý pokuty aby dal $\frac{1}{2}$ kopy gr.

Item tento pořádek aby zachován byl ode všech, aby sukno čisté děláno bylo i také tkáno, aby k dobrému snováno bylo 40 chodův a k přednímu 36, a k prostřednímu 33, a kmejnovému 31 chod a k každému vlasu aby brdo zvláštní měl; a kdož by nesoval k té každé osnově nahore psané chodů, aby dal pokuty s každého chodu 5 gr. č. A má býti v každém chodu nití 30.

Item žádný v svém domě aby netkal než na jednom stavě (pokuta 10 gr. bil.) kromě této výminky, leč by který soukeník nemaje sám sobě co dělati jemu chtěl tkáti aneb odpustiti u sebe, to jemu hájeno býti nemá.

Item kdož by udělal postav krátký aneb na nitěch řídký, ten aby dal viny $2\frac{1}{2}$ gr. bílého.

Item kdož by udělal na šlaku postav z vlny lepší, nežli by vešken byl, ten a takový aby pokutu dal 10 gr. č.

Item kdož by postavu ohledati nedal, aby viny dal 1 gr. bílý, a kdo by nešel na kohož se dostane, podle pořádku ohledávati, aby touž pokutou již nadepsanou povinen byl.

Item takto se má čeledi platiti: nejprv od dobrého vlasu na šlahárni od bití¹⁰⁷⁾ 2 váh $\frac{1}{2}$ groše a od mykání jedné váhy 1 gr. bílý, od kramplování 1 váhy $4\frac{1}{2}$ peníze bílého, od přední osnovy 2 gr. bílá, od 1 váhy předení outku 1 gr. bílý, od setkání osnovy dobré 8 gr. bílých; item od předního vlasu od bití ode 3 váh $\frac{1}{2}$ gr. bíl., od mykání 1 váhy $5\frac{1}{2}$ peníze bíl., od 1 váhy kramplování 4 pen. bílých, a když se nemyká, 5 denárův bílých; od předení 1 váhy na útek 1 gr. bíl., na osnovu $1\frac{1}{2}$ gr. bíl.; item od prostředního a od kmejnového vlasu od bití 4 váh $\frac{1}{2}$ gr. bíl., od mykání 1 váhy $4\frac{1}{2}$ pen. bíl.; od kramplování 1 váhy $\frac{1}{2}$ gr. bíl., od předení 1 váhy na osnovu 8 pen. bíl., od outkové 1 váhy předení 5 pen. bíl. a od setkání 1 osnovy přední prostřední

¹⁰⁷⁾ Viz nahore dějiny k r. 1378.

kmejunové po 4 groších bil.; item od česání postavu 8 cejků za půl groše bílého a třikrát do postavu štětkami jiti a povolně česati a okolo postavu choditi). A kdož by se při tom luně nezachoval, jakž právo jest při kterém vlasu jakž má býti placeno a předalli by od osnovy neb od outku, než soukeníci aby měli vůli v těch lunech moc plnou přičiníti neb odjímati, jakž by toho v kterém času potřebu uznali, na čem by se v plném cechu svolili; aby tak jeden každý se zachoval, a kdo by pak to sám svévolně přestoupil, takový aby pokutu dal 5 gr. bíl.

Item kdož by učinil váhu větší než právo ukazuje, ten aby dal viny 1 gr. bíl.

Item který by soukeník chtěl právo měšťanské přijíti, aby se v to porádkem vjednal a právo jim jejich vykonal 4 libry vosku a zachování své dobré i porádné vyučení své při řemesle ukázal, a bez prodávání kopu gr. do cechu položil.

Item žádný aby řemesla sobě k ruce nedělal, leč by se prvé oženil, a v tom aby do čtvrt léta lhůtu měl a potom aby sobě koupení učinil pod pánem neb tu, kdež by mu pán přiti ráčil nebo úředníci jeho.

Item kdož by se řemeslu chtěl učiti soukenickému nejprvé aby rodičův zachování ukázal i sám také aby zachovalý byl a hodný řemesla a aby opověděný byl cechmistrům ve 2 nedělích a právo jim jejich aby vykonal a položil 2 libry vosku a při tom aby i smlouvu oznámil, jakou má s mistrem svým, u kteréhož se má řemeslu učiti.

Item což se čeledi komorní dotýče, ta aby se nehýbala od jednoho k druhému leč při sv. Jiří neb při sv. Václavě; a kdož by loudil čeleď jeden druhému, aby dal viny 10 gr. č.

Item jestli by která čeleď mluvila o soukeníku slova nepravá, ta aby byla trestána, jak by se cechmistrům vidělo, a jestli by která čeleď u soukeníka sobě díla přičítala více než by vydělala a to na ni bylo ukázáno, aby viny s ní snato bylo 15 gr. bíl. buď na knapa neb na předlici aneb na mykačku.

Item kdož by postizen byl v zlodějství při řemesle našem, aby ničímž více nebyl fedrován a ten takový aby byl na milosti panské.

Item jestliže by která čeleď tu dělajíc u soukeníka chtěla sobě kde jinde postav nebo kus nějaký udělati bez povolení cechmistrův, aby více fedrována nebyla od žádného, a jestliže by se pak kdo v tom nezachoval a takovou fedroval, aby ten dostatečně trestán byl, jakž by se cechmistrům vidělo za spravedlivé.

Item knapi aby se chovali tak při svých právích a při každém díle jim příslušném podle cechu vymeření a ukázání jim.

Item cechmistrři 4 aby vždycky voleni byli prvotně pro čest pána i pro obecné dobré všeho cechu i spolu všech tovaryšův i také pro vybírání pokut, v něž by se kdo pro neřád neposlušností dopustil, aby vybírány byly od nich, a také všelijaké věci k cechu příslušné jimi aby vyhledávány byly; předkem pakliby který z cechmistrův některou vinu chtěl na někom zatajiti pro přízeň neb pro dary, a to na něj ukázáno byloli by, tehdy aby povinen byl dvásob vinami nahoře psanými; a ti cechmistrři mají býti do polouletí, a když by se měli úřadu zbavovati, tehdy mají počet pořádný ze všech pokut učiniti, které se zběhly v tom polouletí novými cechmistrům, a jestliby se pak kdo z cechu našeho uhaněl kterého cechmistra, aby položil viny 10 gr. bil. a k tomu aby byl trestán, jak by se všemu cechu vidělo.

Item kdož by nebyl v cechu a zmeškali by radu, ten propadni 1 gr. bilý.

Item ty všechny viny polovice se jich připadovati má na pána a druhá polovice na cech a na potřeby k tomu příslušné.¹⁶⁸

Články tyto předloženy Janovi z Pernšteina a od něho potvrzeny na hradě Pardubickém l 1537 před sv. Barborou, „aby se těmi artykuli z nich nevystupující zpravovali.“¹⁶⁸⁾

Ještě milostivějším k cechu ukázal se Burjan Trčka z Lipy l. 1582 (v úterý po navštívení sv. Alžběty). Za teu plat z každého postavu po 1 gr. bílém, v který se soukenici dobrovolně uvolili (a mimo to aby z něčeho neplatili), slibil jim, že žádný budoucí držitel Rychnova jiných valchovní nepostaví, než aby soukenici volně užívali svých valchovní dvou sstrahami, toky, s vodou na ně vedení beze vši odpornosti.

Také jim prodal mlýn podkostelní, jak jej byl koupil za 225 kop gr. č.; zaň mu zavdali 80 kop a ostatek dopláceli. A aby tím volněji řemeslo své provozovati mohli, což mu tu víc na též mlýně požadavku 52¹/₂ kopy, daroval. A z toho mlýna ani z vody ani z obilí ani kterak jinak nepotřebovali platiti než jen šosu dvakrát do roka 10 gr. bíl. A poněvadž ty obě dvě valchy a mlýn bez vody vedení a oprav na ně činění býti nemohly, dovolil jim, aby si na ně z panských řek, které okolo pivováru nahoře výš i níž měl, náhony udělali a vodu do týchž struh obrátiti mohli,

¹⁶⁸⁾ Orig. listina cechu. Pečeť její jest již odtržena. (Zapůjčil p. Bek). Falckrabě Arnošt potvrdil cechu 1558 obdarování Vilémovo z Perušteina.

těž na opravu sliboval za své dědice jim dávatí dříví na kola, valy, valtroky, splavky, vrbolky, ramena, půdy, podlahy, prkna, krokve, šindeli, latí, a doubí na štoky, a to vše dovážeti na svůj náklad; než dříví k pálení v těch valehách sami si kupovali.

Také daroval cechu řeku svou od mostu vedle zboru až dolů pokud splavy byly, kde se naháněla voda do struhy na dolení valchu, z čehož platili ročně 6 gr. bílých. Pokuty, jichž polovici vrchnost dostávala, jim všechny daroval. Jinak zřízení jich předešlého se v ničemž nedotekl.¹⁰⁹⁾

Od těch časův žádných obdarování značnějších od svých vrchností neobdrželi. Frant. Karel Libšteinský z Kolovrat daroval cechu 1662 roli Mokrovouskou ležící podle cesty k Lukavici (odúmrtním po Samuelovi Vamberském naň spadlou).¹¹⁰⁾

Artykule dané r. 1513 Vilémem z Pernšteina po dlouhý čas všem knapům měly býti platným predpisem, ale r. 1604 již uznali cechmířtři za dobré knapům dovolujícím si všelijaké nespůsoby řád ten připomenouti. I byl zvláštní list sepsán, kdež vedle znění listu Vilémova ještě i bylo bližší vysvětlení hlavních článkův tam obsažených.¹¹¹⁾

O poměrech cechu naproti vrchnosti v století 18tém pojednává výsada z r. 1754 a vypisuje se později na svém místě. Majetek starý zůstal cechu, a sice mlýn podkostelní, obojí valchy a kousek louky u splavu slove ostrůvek. —

I *cech ševcovský* měl své staré zřízení, ovšem mnohem mladší nežli ono soukeníkův. Články řemesla toho byly následující:

Cechmířtři, kteřížby byli, přestoupilli by který tovaryšské svoleni, dej dvénásob větší pokutu než jiný tovaryš.

Item učedlníci, kteřížby se chtěli na to remeslo dáti, aby prve ukázali zachování rodu svého, jak sou se rodičové jejich zachovali, též i sami aby byli zachovali. Pakli by toho neukázali, nemají taková učení přijímání býti.

Item komuž by toho cech přál, aby řemeslo měl okázati, ten aby okázal nejprv škorní přiční, druhou škorní telecí, od té škorně střevíc zadní a k tomu také punčoch veliký aby okázal. Kdož by již tak dokonale řemeslo okázal, ten má položiti do cechu

¹⁰⁹⁾ Orig. listina cechu.

¹¹⁰⁾ Kn. grunt. II, F 32.

¹¹¹⁾ Listina cechovní. Soukeníci měli své rámy, kteréž prodávali gruntovními knihami. Dle nejstaršího zápisu konpil 1600 Mik. Rozkošný „rám i což k němu náleží potřeb, s rechnou, s demfusem, s břebíky železnými, i štelovníkem, s provazem a s kusem zahrady“ (kn. trh. I, E 9).

4 gr. bílé a libru vosku a svačinu aby cechů udělal každý podle své možnosti.

Item žádný nemá do cechu přijat býti leč prve okáže své zachování, z jakého lože pošlý jest.

Item také když by se tu kterého mistra syn osadil, ten nemá řemesla okazovati, a pakli by vandrovní tovaryš chtěl se osaditi a mistrovi dceru pojiti aneb vdovu téhož řemesla ševcovského, ten nemá okazovati více než půl řemesla.

Suchých dní každý aby dával po 4 penězích malých do cechu. Když by obeslán byl do cechu a nepřišel, ten aby dal 7 peněz malých pokuty, leč by se opověděl cechmistrům, že z hodné příčiny nemůž přijíti, tehdy nic dáti nemá.

Item když se řemeslo ohleduje a u koho se najde, že by dobře nebylo uděláno, ten každý dej 7 pen. mal. s škorní a s střevíc 4 pen. malé.

Item kdož by cech pronesl, tomu má řemeslo složeno býti za čtvrt leta a k tomu aby byl trestán, jakž by se tovaryšům zdálo.

Item když by se kteří z mistrů svadili a k tomu sobě nepoctivě v trhu mluvili, tehdy aby byli staršími smluveni; pakli by nechtěli na nich té smlouvy přestati, aby byli ku právu podáni, a tovaryšům pokutu aby dali.

Item což se dotýče vin, kteréž sou v tomto listu položeny, anebo jestliže by cechmistri anebo mistři na koho pro jakou vinu položili jakou pokutu, ač by se kdo které dopustil buď kdožkoli z cechmistrů, z mistrů aneb z tovaryšů a vzata s něho byla vina těmi penězi, což by za viny vzali, nikam hýbati nemají, než k potřebě toho řemesla chovati mají a nikam jimi nehýbati bez vědom pánova aneb úředníkův jeho. Než což by znali dobrého a poctivého toho řemesla, tehdy s vůlí úředníkův budou moci s těmi penězi učiniti a k dobrému toho řemesla obrátiti, kdež by se jim zdálo.

Články ty jim potvrdil Vojtěch z Pernšteina na Pardubicích l. 1529 v pondělí svatodušní¹¹²⁾ a slibil též v listu svém, za sebe i své nástupce, kdyby mohlo co užitečného nad tento list při cechu tom nalezeno býti, že jim potvrzeno bude. Také jim povolil pečet cechovní, jakou mělo řemeslo ševcovské v jiných městech.¹¹³⁾

L. 1560 založili sobě ševci za cechmistrů Jana Stodulky a Matouše Dubského svá registra cechovní, kamž zapisovali přijetí mistrův a učedníkův; teprv r. 1674 založili si novou knihu.

¹¹²⁾ Orig. list. cechovní.

¹¹³⁾ Pečeť ševcovská.

Tamtéž zapsána též usnešení cechovní R. 1561 uzavřeno, „aby nebyli žádní zahálečové od tovaryšů fedrováni, a kterýž by je z tovaryšů čím fedrovali, má ten každý pokuty položit do cechu libru vosku“. Téhož dne svoleno i, kdyby kdo z cechovních byl v Kostelci o jarmarku s řemeslem, „aby sedl k stolu bez hledání a pobízení“; kdo se tak nezachoval, dal 2 bílé groše. Uzavření cechu l. 1566 směřovalo k tomu, aby každé suché dni byl plný cech obeslán. 1568 uzavřeno, že se má čeledi platiti od každého 3 bílé gr. za týden a v neděli na pivo bílý peníz; od nových bot, kdo by přešival a ušil, dva velké gr.

Podobná uzavření učiněna i 1573 a 1574.¹¹⁴⁾ L. 1587 usnešeno, aby nikdo nechoval víc než 2 tovaryše aneb jednoho tovaryše a jednoho synka; dále aby nikdo tovaryše na kopy ani na páry neprojednával.

Téhož roku ustanoven pořádek v kupování koží od řezníků a uzavřeno, aby čtyři kupovali k hodům velkonočním ve středu i v sobotu počnouce od toho, na kom o masopustě pořádek přestane, a po těch hodech ve středu i v sobotu aby jeden kupoval, na kohož po těch pořádek dojde. A kromě těch hodů přes celý rok každý o trhu mohl kupovati dle pořádku a posloupnosti. L. 1594 k tomuto dodáno, aby nikdo na kutlof domácí nechodil před trhem ani v trh a tam koží nekupoval.

L. 1607 usnešeno, kdyby kdo k průvodu těla mrtvého potřeboval svíc cechovních, tehdy aby od každého pohřbu dal do cechu 10 gr. m. na jiné svíce aneb vosku, aby bylo zač koupiti.

R. 1651 obnoven předpis, aby každý úd cechu v jistou hodinu uloženou do cechu přišel aneb, nemůže-li, se opověděl, a přidáno, aby do cechu „žádný z pánu bratři cechovních vopilej nechodil“, což poukazuje k valné rozviklanosti v poměrech cechovních. Lhostejnost tehdejšího věku jevila se nejlépe v tom, že o pozdvižení řemesla již nijakým způsobem nestaráno.

Jméni cechu bývalo v dobrém stavu. L. 1626 poručena jest cechu od Václava Seidla (Zajdle) cechovního role, aby z ní ke každým hodům (vánocím, velké noci a letnicím) chudým lidem chleb pečen byl a rozdáván. Té role na 12 dílů rozdělené měli

¹¹⁴⁾ Každoročné učiněn od cechmistrů počet ze jmění cechovního. L. 1587 měli $\frac{1}{2}$ kopy, 2 libře vosku a 2 kusy hodinky sypací, nožů 16, pečeť, zbroj; l. 1599 měli již 1 kopu 18 gr. a zbroje oštěp a šavli; r. 1605 již 14 kop m. 2 gr., a jmění čím dále tím více rostlo; ale po r. 1621 ubývalo, tak že to 1631 již přišlo na 1 kopu. L. 1607 měli novou zbroj na pacholka mimo starou zbroj (oštěp a šavli), k čemuž 1666 náležela ještě špada a halapartna.

uživati nejstarší mistři pod plat. Nové o ní ustanovení učiněno teprv r. 1837. —

Cech řeznický zdejší honositi se může výsadami poměrně velmi starými. Právo tvoriti cech obdrželi r. 1471 listem, jenžto od slova k slovu takto zní:

Já Jan z Rychnova známó činím tímto listem přede všemi, kdož tento list uzrie neb čtúc slyšeti budú, že mocí svú i svých budúciech dávám moc i plné právo, což v tomto listu bude psáno vedle práva a cechu Hradeckých řezníkův, aby v městečku Rychnově též cech a právo meli rezníci a to aby tak zachovali vedle práv a cechu těch, kterýchž řezníci za stara dávna poživají a zachovávají. A totu mají najprv učiniti: přijíti před pána, kterýž na Rychnově bude, když budú cechmistři vobnovovati a to v pátek před květnú nedělí a tu pán, který bude na Rychnově má sobě zvoliti cechmistra jednoho a řezníci z vuole své druhého, aby se pravda dála chudému i bohatému.

A najprve aby se varovali chromého, druhé claychavičného, pak co by vlk natrhl a závrativého a stelného a vozkrivého a což by neslušného bylo; a to mají vohledávati cechmistři mezi nimi a toho pod přísahú nemají zatajovati ni na bratra ni na přítele, což by k hanbě bylo tomu řemeslu a takový věda to právo dopustil by se toho, má řemesla prázden býti. A kterýž by koupil co kradeného a věda vo tom, že jest ukradené, má řemesla prázden býti. A také který by se měl řemeslu učiti, mají jej vopověděti před cechmistry a cechmistři vohledajíc jej, budeli hodný, má přijat býti. A také, který jsa v řemesle a psa zabil, má řemesla zbaven býti.

Item žádných umrlých věcí umrlin těch, ješto samo umře, nemá se dotýkati, a také, kdy by se přihodilo, že by mu na cestě umřelo aneb zabil, má toho prázden býti; a který by ucedník vyuce se chtěl by krám přijíti s vůlí tovaryskú, má 3 libry vosku dáti mezi tovaryše a ten vosk má býti k postavniku, jakož jest obyčej mezi rezníky kdež cech mají, ke cti a k chvále Boží mají sobě chovati. A mezi tiem má svačni udelati tovaryšom provodni neděli¹¹⁵⁾ a tu tovaryšom má bielú sobotu řemeslo vokázati, ač jest hodný řemeslo dělati a když tu prvú sobotu bude dělati, hoden jest vedle nás platiti a tu sám má dělati až do svatého Ducha a v tom, budeli se tovaryšom zdáti, budú jemu druhého tovaryše přieti. A tu, kterýž by měl otce řezníka a chtěl se rezu učiti, nemá vosku ani svačny dáti leč své portivosti. A také, který by mezi

¹¹⁵⁾ Později mistrům (1478).

ně tovaryš přivandroval, nemá přijat býti, leč list přinese svého učenie a také na ně žádnay nemá na prodaj masa býti a rezníčkóm nepřekážel v jich řemesle ani žádnay nemá býti vepřu v městěčku, leč rezníci, kteříž jsú v cechu krom hospodáře, který by uměl sám sobě zabíti, toho mu hajiti nemohú; ale žádný jiný nemá býti.¹¹⁶⁾ A toho všeho na potvrzení a pro lepší jistotu já Jan z Rychnova svrchu psaný svú vlastní přirozenú pečet přivěsil jsem k tomuto listu, jenž jest dán a psán leta od narození syna Božího 1471 ten pondělí na den svatého Jana Zlatohustého.¹¹⁷⁾

Během několika let dokázalo se, že práva takto vyměřená zřízení cechovnímu nedostačují, „a řemeslo nemohlo celú a pravú svobodu jmieti“, pročež na prosbu cechu Albrecht a Jiří bratři z Rychnova boreji psané články doplnili novým listem r. 1478 v úterý po sv. Vavřinci. Vedle svrchu psaných předpisův nacházíme v něm ještě tato nová ustanovení:

Item v tom řemesle jeden s druhým nikterak aby se nevadil, pak jestli že by se svévolně vadili buď řeči hanlivými neb jakými pobídkami nevznesouce prvé na cechmistry takovi mají statečně tresktáni býti pány svými a potresktáni aby dali do cechu 2 libre vosku a to pro to, aby se jeden k druhému jměl poctivě.

Trest na zabiti nehoďného dobytčete zvětšen o to, „aby takový byl na panské milosti s hrdlem i s statkem“.

Jestliže by se odkud jinud rezník přistěhoval a chtěl zde řemeslo dělati, má přinesti list zachovací a ukáželi řemeslo, má býti do cechu přijat a s jinými poplatky panské odbývej. A který by tovaryš přivandroval odtud a chtěli by u mistra dělati, kdož by jej přijal má jej cechmistřem opověděti a s ním před ně předstoupiti, budeli známý, pakli by nebyl známý, aby list měl, nenili pankhart.

Cechmistři, kdykoliv potřeba bylo, mohli obeslati rezníky, aby šli do hromady. A kdo by obeslán byv nepřišel, aby dal pánům 2 groše a do cechu tolikéž. A cechmistři mají s pilností opatrovati pod svými přísahami, aby se pravda dala chudému i bohatému.

Odjinud odnikudž nižádný nemá masa nositi na prodej, leč by domácí rezníci nemohli potřeb obci dáti. Kterýby koli rezník na den apoštolský nebo na hody jiné a zvlášť na hody matky Boží dobytče zabil, ten aby dal do cechu 2 libre vosku. A zabilli

¹¹⁶⁾ Jestli zabil, pobráno mu maso (1478).

¹¹⁷⁾ Orig. listina bez pečeti téhož cechu.

by který rezník co stelného, to maso cechmistři a mistři mají po-
brati a rozdati chudým, a kdyby sami nechtěli učiniti mají na pána
vznést. Bylliby který rezník povinen kterému člověku co za do-
bytek, což se na krám tepe, žádný nemá pánům ani rychtáři žalo-
vati, než cechmistřům a ti mají jej k tomu připraviti, aby odbyl,
abrž i maso na krámě mají jemu stavovati; pakli by nemohli tomu
nic cechmistři udělati, tepruv má žalováno býti pánům anebo úřed-
níkům. Rezník žádný aby nehrál v kostky o peníze pod panskými
pokutami a pokutou 4 liber vosku.¹¹⁸⁾

Skoro půl století nařízení tato zůstávala v platnosti; tehdá však
rezníci prosili o nové vymezení článkův a předpisův cechovních
Vojtěcha z Pernšteina, a pán jim list na to vydal l. 1528 v úterý
den nového leta. Články ty jsou tyto:

„Item cechmistři, kteříž by byli, přestápilli by který tova-
ryšské svolení daj dvénásob větší pokutu, než jiný tovaryš, tak
pokudž by naň staršími mistry a tovaryši uloženo bylo.

Item starší, kteříž budů při nich, který by se čeho dopustil,
daj třetinou větší pokutu než jiný tovaryš.

Item kdož by cech pronesl, aby propadl do cechu kopu gr. č.
a kamen vosku a rok aby před světnicí sedal a při tom mohli
by u tovaryšův milost naleznouti, to buď na tovaryšské vuoli.

Item ktož by neuctil cechu zahájeného a krámuov, aby dal
bez milosti 15 gr. č. a při tom aby trestán byl, jak by se tova-
ryšům zdálo.

Item ktož by cechmistruov a starších tovaryšův aneb jeden
druhého kdež kolivěk neuctil, též aby dal tovaryskou vinu.

Item též cechmistři a starší, kdyby se téhož dopustili, poku-
tování aby byli, jakož svrchu psáno stojí.

Item každý rezník, který v krámě stojí, aby bil čisté maso
na krám, ježto není závrativé ani nemocné ani od vlka zkousané
ani šelmové ani toho, které by bylo schováno u málomocnách
ani u kata ani u konědry, a kdo by to přestoupil a byl by
usvědčen, ten aby byl trestán od tovaryšův, jak by se jim zdálo.

Item také v sobotní den neb ke dni trhovému, aby žádný
se jedni s druhými čtvrtmi nedělili než dva spolu aby jedno hova-
lo zabili a masem aby se zachystali, tak aby potřeba městečku dána
býti mohla, a také každý mistr sám osobně v sobotní den aby
v krámích seděl a prodával, pakli by beze lsti nemohl, ježto by to
vědomo bylo buď že by duma nebyl a že by byl jinde na trhu

¹¹⁸⁾ Orig. listina téhož cechu bez pečeti.

aneb po své potřebě kdež koli vnesa to na cechmistry, tehdá bude moci osadě krám svojoj masem pacholka místo sebe nechati aby prodával; pakli by kdo kam z toho vyvinul a v tom se nezachoval, aby dal pokuty do cechu bez milosti 15 gr. č.

Item rezníci hostinští, kteříž užívají toho řemesla v témž městečku, aby byli lidé zachovali též i rodičův poctivých; pakli by v tom který z nich se čeho dopustil nerádného, aby jemu toho trpino nebylo. Také ti rezníci budou moci dobytek do městečka hnáti a co přiženou k bití, to jim má ohledáno býti od dvou mistrův domácích posazených na to, jestliže jsou ta hovada, kteráž jsú příhlali, k zabiti aneb nic, což by se pak hodilo podle schválení těch dvou mistrův na to usazených aby rezníci hostinští to zabili; a což by se nehodilo, aby přeč vyhnáno bylo a také tíž rezníci hostinští hovada zabítá buď v celě nebo v polovicích jedné se vším právem i s kožmi budou moci voziti, však tak aby to též ode dvou mistrův bylo ohledáno, budnoli jest ku prodání čili nic; pakli není, tehdá aby jim pobráno bylo a dáno do špitále. Než co se dotýče drobuův vepřových, těch oni žádných do městečka voziti nemají k trhu.

Item také rezníci hostinští aby měli svobodu maso prodávati do 20 hodin¹¹⁹⁾ a nic děl, a což by koli do té hodiny nevyprodali, to aby jim pobráno bylo a dáno do špitálu chudým.

Item učedníci, kteříž by chtěli v to řemeslo vkročiti, aby byli lidé zachovalých a sami též aby byli lidé zachovali.

Item také žádný rezník aby kradeného dobytka nekupoval; pakli by byl v tom kto usvědčen, aby byl trestán od tovaryšův.

Item kdoby mluvil nectně mezi krány před paními neb před kaymž kolivěk a uslyší který mistr, aby dal pokutu, jak jemu tovaryši uloží.

Item když by se dvě mistři svadili o jeden trh, tu aby byla 2 člověky z mistrův k tomu posazena a kterak ti dva mistři na to nsazení ty mistry rozdělí o to na tom přestati mají; pakli by se který z nich protivil tomu, má ode všech mistrův trestán býti tak, jakž by se jim zdálo.

Item ktož nepřijde do cechu, když cechmistři rozkáží, aby dal viny bez milosti 5 gr. č. do cechu.

Item kdyžby jeden druhému překazil na jeho koupi kupování a byl proto před mistry obžalován, aby byl pokutován, jakž by se tovaryšům zdálo.

¹¹⁹⁾ 4 hodiny před západem slunce.

Item kdy by jeden člověk pobídl na dobytek řezníka jednoho, aby u něho koupil a druhý uslyše to i šel tam mlče i koupil ten dobytek a budeli proto obžalován před mistry, buď od tovaryšův trestán, tak aby se jim desátý kál a žádný aby se toho víc nedopouštěl.

Item jestliže by kdo koupil dobytek u koho a nezaplatil jemu a ten člověk, u kohož by koupil, žaloval naň cechmistroem a on přiznal se k tomu, buď jemu krám zavřin, dokudž by jemu nezaplatil, a jestliže by přes to svévolně víko spustil, daj tovaryskou vinu; pakli by dluhu zapřel, hledaj jeho ten člověk právem před rychtářem toho městečka.

Item což se dotýče vin, kteréž jsú v tomto listu položeny aneb ač by cechmistři neb mistři na koho pro jakú příčinu vinu položili a vzata s něho byla vina, těmi penězi nikam hýbati nemají, než ku potřebě toho řemesla chovati mají a nikam jimi nehýbati bez vědomí panského neb úředníkův.¹²⁰⁾

Dávky, kteréž dávali řezníci pánům, vypisují se ve výsadě r. 1578.

Ku konci 16. stol. dochovala se nám paměť o hromadě velké tří cechův z okolí. R. 1571 v pondělí po sv. Trojici, „jenž slove na doušky“, sešli se „do tajné společnosti cechu“ do Rychnova k Janovi Cvečkovi cechmistrovi, řezníci z Kostelce nad Orlicí a Solnice nad Bahnem, aby „s bratry milými Rychnovskými“ povázili některé věci všem společně prospěšné „jakožto sousedé v jedněch mezích, znajíce to, že dobrá a chvalitebná věc, i poctivá jest, když řemeslo sebe šetří a jeden druhého chrání a sobě neškodí, že se tu vzdělává láska a svornost, pokoj a všecko dobré.“

Uzavření jejich směřovalo k tomu, aby: 1. jeden druhému v řemesle neškodil a dobytek k prodaji do žádného toho svrchu jmenovaného města nehonil a masa nenosil; a kdo by se toho dopustil, aby byl z cechu vyobcován a žádný aby mu ničím nápomocen nebyl; a kdyby nad to výše hnáti chtěl, aby mu od cechu zahájeno bylo;

2. jelikož při koupích jedni druhým překážky činili a to „věc nekřesťanská jest a rádu nevzdělává dobrého ani bratrství“ aby se to nedálo, a kdyby se kdo před se toho dopustil, má učiniti slušnou nápravu tomu, komužkoli překážku učinil;

3. jestliže by jaká potřeba toho nastala, a byli požádáni k radě neb jakékoli jiné potřebě, aby sobě povinni byli a k plnosti se shromáždili;

¹²⁰⁾ Orig. listina téhož cechu též bez pečeti.

4. každý koliv učedník z těchto tři cechův aby do tohoto žádného města „nehuntoval“ neb nehonil dobytkův k prodeji. A hry se zapovídají pod pokutou tovaryšskou na to vyměřenou.

Na tu r. 1614 v pondělí po neděli provodní opět se sešli mistři těch cechův do Rychnova a společně se snesli, že při všech ustanoveních nahoře psaných zůstávati chtějí, načež vše sepsáno rukou Jana Hlaváče Oustského, pisáře cechovního v Solnici.¹²¹⁾

Život čilý, který v cechu panoval po předešlé století, ustoupil tichosti a cech živořil na základech předešlých až do novějších časův. Podle repartice vrchní berně královské (v 18. st.) museli řezníci městští bytve odděleni od vesnických na panství sami masný krejcar odváděti. A poněvadž vsi Dlouhá ves, Slemeno a Lipovka „nesnesitelně přetíženy byly“, hleděla se učiniti mezi městskými a vesnickými náležitá rovnost a učiněna o to smlouva roku 1750, 12. října. Městští přijali na sebe plat vesnických 48 zl. 53 kr. 5 d. a celkem ročně dávali 253 zl. masného krejcaru. Naproti tomu jim hrabě František Karel učinil následovní ulevení:

1. aby žádný řezník masa k prodeji do Rychnova nenosil;
2. židé aby maso od řezníkův kupovali a toliko dobytek, který by chtěli, na kutlofu řeznickém košerovati směli;
3. kdo by koliv jiný kterého koliv stavu dobytek zabil, aby byl povinen sebou masný krejcar odváděti.

Mimo článek druhý všechna ta narovnání později jsou zdvižena zakony, ale článek 2. vtělen jim r. 1800 do knih gruntovních.¹²²⁾ Městská výsada r. 1754 dotýká se také řezníkův, zvláště pak některých povinností k vrchnosti. —

Cech kožešnický má svá obdarování od králův českých. První obdržel od Ferdinanda I. listem daným na hradě Pražském v sobotu po sv. Matěji (28. února) 1562. Listina ta vykazuje tato ustanovení cechovní:

„Nejprvé aby všickni cechmistři a mistři v bázni Boží obcovali a v den páně nedělní i jiné svátky veyroční, církvi svatou ustanovené světili, a jestliže by kdo přestoupil, aby o to trestán byl.

Item, kdož by chtěl v spolku a v cechu býti, ten má toho pořádně hledati, list zachovací rodičov svých ukázati, a když to učini, tehdy se jemu má k ukazování řemesla jedno sto králíkův z cechu vydati a on má v domě¹²³⁾ cechmistrově dělati, a když

¹²¹⁾ Orig. téhož cechu.

¹²²⁾ Orig. listina téhož cechu.

¹²³⁾ Dle listiny r. 1570, rkps. má „vdově“.

zmizdí, cechmistrů ukázati. A když vydrhne a připraví k krájení, má s dopuštěním krájeti, a když by blány ušil, po nabití jich vohojek k nim udělají, opět ukázati a přijmou-li je, svačinu podle možnosti své mistrům udělati, a což po těch blanách zůstane králikův, to sobě má za náklad nechat. Item mistrovému synu tu remesla aby ukazovati potřebí nebylo, než tři libry vosku aby do cechu dal. Item vdova remeslo dělati může do změnění stavu svého; pakli tovaryše kožišníka sobě pojme, tomu remesla okazovati potřebí nebude, než mistrům svačinu aby udělal a 2 libry vosku (dal). Item jestliže by kdo chtěl s nimi v cechu býti bez ukazování remesla, chtěje raději peníze dáti, a hledal by toho přátelskou měrou na všem cechu a cech by to uznal, že jest řemeslník dobrý a umělý, mají to jíti na dobré svobodě peníze od něho vzíti, jakž jinde jest, že se za to 6 kop miš. klade do cechu. Však chtí-li jemu co navrátiti, při vůli mistrů buď.

Item dva cechmistři aby do roka volení, potvrzení od purkmistra brali. Item na čem se všecken cech z strany svého řemesla snese, to aby se stále drželo. Item všickni cechovní aby se k sobě poctivě, vážně a pokojně doma i jinde chovali; pakli by se kdo tak nezachoval, aby pokuty 5 grošův bílých propadl a cechmistr 10 gr. bíl. aby povinen dáti byl, ač jestliže by se toho čeho dopustil. Item k obeslání cechmistrův aby se každý najiti dal a zmeškal-li by kdo hodinu, aby 2 gr. české propadl.

Item kteříž by kvasy smradlavé jměli a v nich řemeslo dělali, mají pokutu dáti podle uznání cechu; a všickni aby řemeslo své k užítku lidem za jich peníze a slušnou záplatu dělali, a cechmistři aby k tomu bedlivě dohlídali. Jestliže by se pak kdo tak nezachoval, aby pokuty 15 gr. č. do cechu propadl.

Item kdož by se tomu řemeslu učiti chtěl, aby z dobrého luože byl.

Item v trhový ani v jiné dni remesla jejich šitého žádný prespolní aby neprodával krom jarmarku. Item všeliká nehodná díla, kteráž by lidem k užítku zdělána nebyla, žádný aby nevozil ani neprodával; jestliže by se pak při kom to našlo kteréhožkoli času, má ten každý pokutován podle slušnosti býti podle uznání cechu s vědomím purkmistra a konšeluův. Item kupci domácí i přespolní, kteříž by do toho města k řemeslu jich vorkauf přivezli, aby nejprv domácích kožišníkův pobídli, jiným prespolním se v tom přebíráti nedali; a kterýž by se tak nezachoval, tehdy s vědomím purkmistra a konšeluův 1 kopu miš. aby položil, kteréžto pokuty polovici téměř řemeslu a druhou polovici do špitálu na nuzné a potřebné chudě

lidi obrácena a vynaložena býti má. Item pokuty všecky, které se do cechu berou, ty v cechu chovány býti mají, a jinam nikam aby obráceny nebyly, nežli na potřeby cechovní a mistry z dopuštění Božího ochudlé.“¹²⁴⁾

Za krále Maximiliana kožišníci svrchu psaný list do dvorské kanceláře k přehlídnutí podali prosíce o nový list, poněvadž některé články „dokonale vysvětleny nebyly“.

Žádosti jich vyhoveno tedy novým listem královským, daným na hradě Pražském v sobotu po sv. Řehoři r. 1571. Opakují se zde skorem slovně předešlá ustanovení sem a tam přidáno slovo k vysvětlení, někdy i dosti zbytečně.¹²⁵⁾

Krejčí a postřihači tvořili spolu od dávna jeden cech. Řád svůj první obdrželi od p. Viléma z Pernšteina listem daným na Pardubicích ve středu po sv. Marketě r. 1518. Obsahoval tato ustanovení:

„Najprvé cechmistry dva aby sobě volili a cech aby mezi sebou jměli a při něm se tak zachovávali, jakož se tuto dole píše a pod těmi pokutami níže položenými; také aby pečeť cechovní jměli ac.

Item chtěli by se který toho remesla krajčírského aneb postřihačského tu v městečku Rychnově osaditi, ten najprvé aby vstoupil před purkmistra a starši a tu aby oznámil, že chce řád podstoupiti, a potom aby toho hledal s dobrými lidmi, jakž obyčej jest na cechmistřích a na mistřích cechu toho a list zachování svého a rodičův svých aby ukázal a též také i list od řemesla, kde je se učil aby vokázal. A když by se již do cechu vžádal, nenili ženatý, ten aby se voženil a koupeni aby sobě tu učinil; pakli by ženatý byl, tehdy koupení sobě učiníc s jinými (řádem v to ve-

¹²⁴⁾ Orig. listina téhož cechu. V dvorské kanceláři tu listinu tak bídně opsali a tolik chyb udělali, že opravdu nového přepisu 1571 potřebí bylo.

¹²⁵⁾ Listina tamže. R. 1577 dali si udělati radou Solnickou opis taktéž zachovaný. Zajímavá jest též listina téhož cechu z Bystrice Kladské, kdež se podává vysvědčení o dobrém splození. Začíná takto: Wir bürgermeister vnd rathmanne der stadt Habelschwerde ac bekennen öffentlich vor jedermenniglich, das vor uns siczunden rhat isz khomen vnd erschienen die erbarn vorsichtigen Michael Herman vnnndt Heinrich Ransolt, haben bei ihren aiden vnnndt pflichten, damit sie vnser gemainer stadt vorpunden mit entdecketen hanbtern vnnndt aufgehobenen fingern zue Gott, wie recht ist, nuszgesaget ac das zaiger disz Michael Luese von seinem vatern George Luesen vnnndt frau Elizabeth seiner mutter ausz einem rechten eheliche elich geboren herkommen vnnndt entsprossen sey gutter deutscher nation, vnnndt nicht leibaigen, noch sonsten windischer (slovanské) oder tadelhafter art ac atd. (r. 1593)

jdouc) cechu užívati bude moci podle jiných tovaryšuv. A takový každý daj do cechu puol kopy grošuov č. a dvě libře vosku. Item jestliže by pak kdo chtěl kradmo a po podružství řemeslo dělati buď v městěčku neb na předměstí aneb ve vsi blíže mile od města na panstvích našich (Pernšteinských), ten aby vzat a trestán byl a 1 kopu gr. č. do cechu aby dal.

Item když by do cechu obesláni byli, jestliže by který z mistrů do cechu nepřišel hodinu uložení, ten aby dal viny 1 gr. č. Item jestliže by pak kdo svévolně cech zmeškal, ten daj do cechu 1 libru vosku.

Item jestliže by kdo co skráceného k kterému mistru přinesl, ten mistr aby toho nedělal bez vuole cechmistrů; a jestliže by se kdo v tom pak nezachoval, ten bez milosti 15 gr. č. do cechu aby dal, a řemesla 4 neděle aby nedělal.

Item jestliže by pak který mistr jeden druhého zhaněl, ten aby trestán byl a do cechu 2 libře vosku aby dal. Item také žádný mistr jeden druhému z veršatu aby čeledi neloudil; pakli by se který v tom tak nezachoval, ten daj do cechu 5 gr. č.

Item také žádný mistr přes 2 tovaryše více aby nechoval, než jestliže by byla kterému toho potřeba a to uznáno bylo cechmistry a mistry toho řemesla, aby sobě přisadil nad to jednoho neb dva tovaryše s vuoli spolu cechovníech to učiniti maož; pakli by bez povolení cechu to učinil, ten daj do cechu 10 gr. č. pokuty tolikrát, kolikrátž by v tom byl shledán.

Item krajčí žádný řemeslem krajčírským i postřihačským aby vuokol nešel a též také postřihač žádný řemeslem postřihačským i krajčírským aby nešel vuokol, než každý se svým řemeslem živ a jinému v jeho řemeslo překážky nečin pod pokutou 15 gr. č.

Item na prodaj k své ruce žádný sukni žádných ani jiných věcí toho řemesla aby nedělal pod pokutou 1 kopy gr. č. do cechu.

Item což se učedníkův dotýče, kteříž by se chtěli řemeslu učiti, najprvé aby ukázali zachování rodu svého a i sami aby byli zachovali; a kterýž by toho neukázal, v učenie přijmán býti nemá. Pakli by jej který přijal, 2 libře vosku do cechu aby dal a když by se dloučil, aby jej před cechmistry postavil.¹²⁶⁾

Kryštof Betengl dal cechu nový řád, kterýž nikdy více nepoznáme, neb listina udělení jest již nečitelná, ani leto se více poznati nedá. R. 1614 v první neděli postni přijati jsou též v bratrství

¹²⁶⁾ Listina orig. téhož cechu.

cechu mistři tkalcovští; v pozdějších dobách se o takovém spojení žádná zmínka více nečiní.

K zachování kázně, slušnosti a dobrého mravu tovaryšův, synkův mistrovských a pacholikův u mistrů pracujících vydán cechem r. 1715, 10. června zvláštní pořádek. Některá ustanovení toho pořádku vzbuzují v nás komický cit, jako ku pr. čteme-li, že nemá učeďník po ulicích choditi „bez kabátu, halstuchu, odkrytou hlavou“, aneb že má do pořádku „s zapaťým kabátem“ pod pokutou přijíti.

Frant. Karel hrabě z Kolovrat nové dal cechu zřízení skvostnou a obšírnou listinou danou r. 1729, 28. června. Dle toho byli povinni 1. náboženská přikázání přísně zachovávat, 2. jen bezúbohně lidi přijímati, 3. v plném cechu u přítomnosti hraběcího ředníka jednati, 4. mezi sebou se slušně chovati. Směli 5. pečeti své užívat, 6. nové mistry mezi sebe přijímati. 7. Mistrovský syn, choval-li se dobře, měl proti cizým ulehčení v přijímání, 8. vdovy měly práva svá dle dřívějších ustanovení (1518). 9. Učeďník mohl vstoupiti do učení jen pod jistými výminkami a musil 10. v rejstra cechovní zapsán býti. 11. Také poddaný z panství mohl přistoupiti. 12. Stríhané sukno mistr přijímati nesměl (jako nahoře). 13. Dila byli povinni dobrá udělati, a udělal-li kdo špatné dílo, můž býti žalován u cechmistrův. Zapovídalo se 14. odluzování dila, 15. nepořádné prodávání neb 16. řemesla provozování, také 17. držení více tovaryšův, než toliko dvou. 18. Pokuty cech vyměřoval. 19. Zemřelým má cech učiniti pruvod a 20. kdo by obmeškal přijiti, bude trestán. 21. Dilo jarmareční nesmí nikdo dělati aniž 22. dluhy činiti. Mohou však 23. jiné živnostníky v cech svůj přijímati. 24. Za list vyučení se platí do cechu. 25. Cechmistrův odstupující musí počet učiniti. 26. Židům se přechovávání „krejčírův židovských“ a prodávání krejčovského díla zapovídá.¹²⁷⁾

V registrech cechu 1678—1785 nachází se příklad, že poslední ustanovení listiny nahoře dotčené v skutku prováděno bylo. L. 1682. 25. března na trhu zdejším Eliáš žid z Vamberka vedle jiného zboží svého vyvěsil sukničky plátěnné. To spatřivše cechmistrův jednu sukničku na znamení vzali a pro „právo rychtářské“ poslali. Prodavač byl potom zatknut a seděl den v „domu kázně“ a musil dáti pokutu.

Tkalci byvše r. 1614 přijati v bratrství musili se zavázati zachovávatí řád krejčovský pod pokutou 5 kop gr. č., a naopak pokudžby cechmistrův a mistrů řemesla krejčírského bratrství rušit:

¹²⁷⁾ Listina orig.

chtěli bez příčin k tomu sobě daných, aby složili pokuty 5 kop gr. do cechu tkalcův.

Strany pohřbu oboustranně nařízeno, umrel-li by kdo z bratrstva, že mu mají účastníci cechu dáti průvod, ale každý cech svých svěc aby užíval. Umrel-li kdo z čeládky, také se mu musil průvod z obojího bratrstva dáti.¹²⁸⁾

Kloboučníci v Rychnově ještě s kloboučníky okolních měst patřili k cechu Kosteleckému kloboučníkův.¹²⁹⁾

Pekaři, mlynáři a perníkáři měli společný svůj cech, který se jen mladšími výsadami prokázati může. Převaha pekařův v tomto cechu značí se tím, že z nich voleni bývali dva cechmistři a z ostatních obou toliko po jednom. František Karel z Kolovrat potvrdil jim výsady jich 10. listopadu 1682. Vyznání katolické víry a pobožnost přede všim články těmito jim nařízeny (čl. 1.). Údům cechovním doporučeno „pocitivé“ jednání a láska křesťanská, jestli by jeden „druhému lál aneb jej splundroval“, aby dal pokuty 15 gr. č. a cechmistr neb starší dvojnásobně (2, 25). Porádné na svět splození (3), zachovalost (4) a vyučení se řemeslu (5) vyžadováno tak, jako u jiných řemesel, odluzování (6) zapovězeno. I vdova mohla prováděti řemeslo nebožtíkovo (7). Navštěvování cechovních schůzek nařízeno a všeliká při tom výtržnost pod pokutou 5 gr. zapovězena (8). Dluhy se musily platiti ve 4 nedělích (9). Peníze cechovní bez povolení starších se nesměly půjčovati (10) a povinni cechmistři z nich počet učiniti (11). Pekařům nařízeno, aby pšenici dobrou a žito dobré kupovali, chléb bílý i rezný aby dobře vypekli. Chleby aby byly netoliko v slušné velikosti, ale také aby byly „vypekly, světlý, nehorcky, nakysely, nýbrž čistotné a řemeslně pečený na pochválení dobrých lidí domácích i přespolních“ pod pokutou odněti „tuho Božího nezdárného daru“ (a k špítálu obrácení) a peněžitou pokutou (12). Mimo pekaře nikdo nesměl chléb prodávati (13). O suchých dnech prispíval každý 7 kr. (14). Syn údův, byl-li zapsán v registra cechovní, nepotřeboval se řemeslu učiti (15); mlynáři napomenuti, aby nikoho mimo cech jsoucího do práce nepřijímali (16). Prodávání mouky, jahel, krup, otrub dovoleno jen těm, kteří v cechu byli (17). Mlynáři mají dohlížeti, aby mlýny, pytlíky a zvláště kameny náležitě opatřeny byly a aby se pěkná mouka dělala „a ne ryšavá, jak se to skrze nesprávu mlynářův častokrát děje a přichází, aby skrze jejich nedbanlivost jak jinší lidé škody, tak také pekaři žádného nařikání neb ouhony ne-

¹²⁸⁾ Listina orig. cechu krejčovského.

¹²⁹⁾ Pam. arch. VII, 105.

malé netrpěli“ (18). Měřice od žita i také pšenice větší brány býti nemají, než aby 4 měrice do věrtel vešly, a 8 měric do půl korce, a od 4 korcův jeden věrtel brán býti má (19); a tovaryšům mlynářským pekaři a perníkáři od korce bílé mouky 3 bílé peníze a od rezné 2 bíl. pen. dávati mají (20). Přespolní perníkáři jen o jarmarcích perník směli prodávati, Vamberským a Kosteckým přino bylo mimo to čtyrykrát v roce perník zde prodávati (21). Překupování žita (22), pruzrazování tajnosti rady neb cechovních nařízení (23) zapovězeno přísně. Kdykoliv se ze špejcharův hraběcích obilí prodávalo, hejtman to učinil u přítomnosti 2 konšel a 2 starších cechmistrův, kteréž „neopomenul podělit“ (24).¹³⁰⁾

O osvětě a zejména o školských věcech téže doby nezachovaly se nám žádné prameny.

Z mužův vzdělaných tohoto věku a v Rychnově narozených jest nejznamenitější Jiří Rychnovský (nar. v druhé čtvrti 16. století). Okolo roku 1570 povolán byl do Chrudimi za kantora a ředitele kůru při tamním chrámu děkanském. Oženiv se tu stal se spoludržitelem velikého domu hostinského. Byl výborný zpěvák, varhaník a skladatel zpěvů nábožných. Zpěvy skládati požadován byl z Hradce, Chrudimi a z celého okolí. Dosáhnuv velké cti a vážnosti v Chrudimi zemřel asi 1615—1616 co stařec výše sedmdesáti let. S manželkou svou Salomenou měl syny dva Jana a Václava. Tento vycvičen byv od otce svého v hudbě vokální i instrumentální vynikl v umění tom tak, že mezi nejvýtečnějšími času svého hudebníky v Čechách byl pokládán. (Obšírněji v Pam. arch. II, 184.)

Ku zvýšení pobožnosti utvořil se dle podobných spolkův ve větších městech *kur* neb *konvent literatský*, jenž si v 16. stol. zhotoviti dal nákladný kancional posud z části zachovaný. V městě měli dům Štávníkovský, kterýž „páni starší i na místě jiných konsortův a bratří“ prodali 1634 Martinovi Mitzkovi zámečnickovi z Kladska. Jiný grunt na dile sborený s místem Sochůrkovským při něm prodali 1651 Janovi Čermákovi.¹³¹⁾

Zbývá nám ještě několik slov podotknouti o *obci židovské*. První zmínky o ní nacházíme k r. 1604.¹³²⁾ R. 1615 dle přízná-

¹³⁰⁾ Archiv obecní.

¹³¹⁾ Kn. trh. II, A 11, D 30.

¹³²⁾ Již r. 1604 Izák žid nemaje čím platiti dluh Fridrichovi z Oprstorfu na Častolovicích, postoupil mu grunt svůj (kn. trh. I, G 6.) Na hřbitově židovském nachází se též starý kámen se zřetelným nápisem z r. 1616. Zhotoven jest z vlašského mramoru a kryje ostatky obyvatele Veronského. Nad nápisem jest orel.

vacího listu Eustachia Betengela k nejvyšším berníkům učiněného bylo zde 5 domův židovských, 11 hlav starých a jedna mladá hlava.¹³³⁾

Obec židovská tvořivala samostatný celek vedle městské obce, proto i měla svou čtvrť, nyní tak zvanou ulici židovskou, též domy zvlášť číslované I—XVII, jichž jest nyní ale jen 14. Pro toto samostatné postavení i přijímali cizince „v sousedství do obce židovské“. R. 1650 založena pro tuto čtvrť zvláštní kniha gruntovní z poručení Frant. Karla z Kolovrat (1650, 23 dubna). Tehdáž se stalo poznamenání Židův a obnoveno zase, kteří v této obci na cedulích a v obzvláštních knihách zakoupení i s povinnostmi jejich k úřadu a k sousedům poznamenáno mají a do obce přijati jsou, též i příjemného dali.

Z knihy této se dovidáme, že měli již tehdáž svůj chrám či školu. R. 1650 Baroch žid pro své nešlechtné skutky z vězení utekl i maje od Jelena otce svého dům řečený školu, jej propadl vrchnosti a dům prodán za 120 zl. Jakubovi Zauklovi. S ním měla obec židovská spor o služebnost neb průchod skrz dům jeho do školy, kterýž rozhodnut 1651 vrchnosti tak, aby obec průchod měla bez překážky držitelův a jemu 2 zl. každoročně dávala.¹³⁴⁾

Zachovala se nám pověst o strastech, kteréž musili zkoušeti někteří obyvatelé židovské obce ve válkách pruských za Marie Terezie. Pruští jezdcí je za brady vytáhli až k studánce a unorili. Na jich památku posud se odbývají modlitby na druhý den svátkův letničních.

R. 1779 ulice židovská i s chrámem velkým ohněm vyhřela, nový chrám vystaven teprv r. 1787 a řízení stavby převzal starosta obce Isák Jerusalem.¹³⁵⁾

HLAVA VI.

Doba duševního úpadku.

Vypravováním osudných dějin po r. 1620 došli jsme k periodě smutné nejen v dějinách zemských než i měst jednotlivých.

¹³³⁾ Sedláček: Rozvržení sbírek 10, 14.

¹³⁴⁾ Poznamenáno v téže knize. Tam se připomíná 1650 Leibl starý kantor, 1661 Jelen kantor židovský. 1671 se připomíná „volený starší židovský“.

¹³⁵⁾ Rabinové, pokud známi jsou, byli: Mayer Prosnitz (vulgo Schwerin) 1770—1799, Isák Pressburger 1800—1807, Lazar Grünhut † 1809, Filip Popper (zástupce), Jos. Spiro, Filip Popper (— 1837), Israel Goldschmied 1837—1858, Moritz Fein (1858—1862), Salomon Lengstelder (1863 —). (Sdělení p. učitele Jindř. Poppra.)

době to, kde duch predkův klesl pod pohromou hmotných bremen a klesl v málomocnost. I duševní život v Rychnově, byť býval drive skrovný ale zdárný, počal zanikati pod nátlakem světových událostí, k čemuž především pomáhaly tehdejší události válečné. R. 1639 navštívili Švédové Rychnov okolí nelitostně pleníce. S nimi přicházeli mnozí z vystěhovalých bratří a protestantův, naději majíce na změnu poměrův v jich smyslu. Do této doby padá i pověst, již tuto podáváme.

V kostele sv. Havla nachází se socha p. Marie, zhotovena nevkusným slohem 17. století, již připisuje zbožná pověst Arnoštovi z Pardubic.¹³⁶⁾ Když r. 1639 „Pikhartové“ (Kalvini?) se Švédy do Rychnova přišli, počali v kostelích oltáře boriti a obrazy vyhazovati. Přišli také kněží jich k velkému oltáři, na kterém onen obraz p. Marie stál, a podsekající dřeva, při kterých byl přibit, jej velikými sochory opřeli a na zemi shoditi usilovali. Což když provesti nemohli, na oltář jsou vstoupili, obrazu na krk provaz hodili a dolů táhli, ale nicméně obrazem hnouti nemohli. V tom starec as stoletý pristoupiv takto k nim pravil: „Synové, zanechejte toho, nebo brzy zase ti obrazové Boží, které vyhazujete, budou v ta místa dáni, já té víry katolické jsem a zde pod jednou spůsobou po mnohá leta jsem přijímal!“ Oni, jsouce unaveni, přinuceni byli od svého předsevzetí upustiti, jeden ale „dábelskou zlosti jsa rozpalen“ k obrazu rouhavá slova promluvil, aby socha sestoupila a jej zabíla, „aby přítomní poznali, že nic jiného není katolická víra nežli ďábelské mámení“. Tu obraz na zemi s hrozným hřmotem jest padl, a kdyby kněz hlavy nebyl uchýlil, byla by ulavu rouhající potřela. Což když se stalo, přítomní strachem a hrůzou jati křičeti a utíkati počali. Oni ale, aby to mezi jiné měšfany nepřišlo, jim to povídati přísně zapověděli a pravili to býti podvod a mámení ďábelské, ale „vidíce moc Božskou“, vzali se země obraz a na to místo, kde prvé stál, postavili. kostel zavřeli a více do něho nevešli, kterýž kostel pak od neděle Jubilate r. 1639 až do neděle Laetare 1640 zůstal zavřen.¹³⁷⁾

¹³⁶⁾ Tento šlechtný arcibiskup vyřezal prý tuto sochu ze dřeva a duroval ji 1354 (dle jiných 1356) našemu kostelu (Schaller p. 188). Ohledav tuto sochu shledal jsem, že to práce 17. stol., jakož i stvrzuje nápis na soše: „Hieronymus Kapoun, anno domini 1690.“

¹³⁷⁾ „Každodenní chleb Maryánský ne tak tělu jako duši na cestu věčnosti posilňující; totižto rozličné prosby každodenní před obrazem bl. p. Marye, který již na pamět lidskou k veřejnosti uctění neb outočišti v kraji Králohradeckém v městě Rychnově farním kostele (pod titulem sv. Havla) jest vystaven oc. vy-

Ještě se zachovala jedna pověst o vpádu Švédův. Ti prý dobou noční přitáhli, aby drancovali, až k samému městu. Tu však pojednou zavznělo nepříteli v uších víření vojenských bubnů a veliký lomoz, jako od vojska na pomoc jdoucího. Nad to vznášela prý se matka boží Svatohavelská nad městem, stojíc na orlu a majíc ohnivý meč v ruce. Toho zděsili se Švédové a na útěku s kolmého srázu (u Hlabrové) krky polámali.¹³⁸⁾

Za oněch dob bruzyplných mnohý hleděl ouzkostlivě majetek svůj ukryti někde v lese, ale mnozí se proň nevrátili, život svůj utrativše. Jeden takový poklad nalezen též r. 1826 od dvou nádeníkův v lese Včelném.¹³⁹⁾ V ty časy aneb snad nedlouho potom bída města dovršena velkým požárem. Zachovala se pověst, že jednou většina města lehla popelem, a že při té příležitosti všechny městské výsady shorely. V skutku také se nám originály výsad Rychnovských nezachovaly, rovněž i nemáme starších knéh městských, toliko jedna kniha (r. 1593 započatá) se nám zachovala, poněvadž se do ní tehda právě zapisovalo. Tuf prosil hrabě František Karel z Kolovrat krále Ferdinanda III. za nějakou milost pro Rychnovské, ani „skrže ty tak dlouho trvalé a již z milosti boží odvrácené vojenské příběhy i sice původem nedávného nenadálého ohně k veliké ruině a zkáze přišli“ Na to r. 1653, 6. února listem královským v Řezně daným, povolen Rychnovským nový trh výroční na den nalezení sv. Kříže a dovoleno, aby den před každým trhem výročním, jakož i v čas držení jeho trh na všelijaký dobytek mítí mohli.¹⁴⁰⁾

tištěný v roku 1780.“ Udalost svrchupsanou vypravoval Jan Pilař, měšťan Rychnovský, leže na smrtelné posteli, faráři V. G. Medkovi (1659–1679). „Maje věku svého 70 let až do poslední hodiny živobyti svého dobře sobě byl přítomen a také smrt svou po 3 dnech po tom vyznání sobě předpověděl,“ a to vše na svou duši bral a tvrdil. Po některých letech cech soukenický vystavěl na straně velkého oltáře, kde se evangelium čte, malý oltář a naň ten obraz postavil. K události shora vypravované vztahuje se i Ehrenbergrova povídka: „Dar Arnošta z Pardubic“ (Dědictví malíckých č. 9.)

¹³⁸⁾ V témže spisku Ehrenbergerové str. 101.

¹³⁹⁾ Kopajíce pařezy nalezli zde několik dukátův. A když pařezy byly d. města přivezeny, opět několik dukátův z nich vypadlo, načež při štípání pilně prohlíženy a opět peníze nalezeny. Dilem byly peníze ty turecké, dilem Valdšteinské.

¹⁴⁰⁾ Orig. list. archivu městského. Tudíž má Rychnov obdarování na tyto trhy:

1488 1. středu po sv. Vítu (v červnu).

„ 2. pondělí po sv. Matouši (v září).

1577 3. den sv. Lucie Otilie (13. prosince).

1653 4. na den nalezení sv. kříže (3. května).

1828 5. ve středu po jmenu Ježiš (pol. ledna).

Válkami tehdejšími též i populace Rychnova byla ztenčena. Z matriky r. 1629 dá se poněkud o tom souditi. R. 1629 křtěno 21 dětí a 18 lidí zemřelo. Z toho by se dalo dovoditi, že tehdejší obyvatelstvo křesťanské se mohlo páciti na 700—800 hlav. Arci během časův opět počet obyvatelstva vzrostl. R. 1836 v 508 domech bydlelo 918 rodin (868 křesťanských, 50 židovských) neb 3950 hlav.¹⁴¹⁾

Za tehdejších časův počalo se také panství Rychnovské k nynějšímu objemu rozšiřovati. *Páni z Kolovrat* (od r. 1640 vrchnost Rychnovská) pocházeli ze starého rodu panského v Čechách váženého. Jedna jich větev dosáhla hradu Libšteina v Plzensku počala se zváti *Libšteinskými z Kolovrat*, a z nich pocházel *Albrecht z Kolovrat*, německý mistokancleř v Čechách (nar. 1583), jenž byl koupil 1629 Přitoky a Čestín Kostel, a potom 1640 Rychnov, Bolehrádek a Zámrsky. K Rychnovu přikoupiv Jedlinu a Slemeno zemřel 2. srpna 1648 a dědicem jeho byl *František Karel* nejstarší syn.¹⁴²⁾ Ten byl s bratry svými povýšen 20. července 1658 do hraběcího stavu římské říše, byl 1661—1667 presidentem nad apelacemi, potom zemským hejtmanem markrabství Moravského a vykonav platné služby ve všelijakých důležitých poselstvích zemřel v Brně 4. května 1700. Z Rychnova a Černíkovíc (1674 přikoupených) s Bolehrádkem (kterýž mu bratr Ferdinand k tomu konci postoupil) zřídil fideikomis pro syna svého Norberta Leopolda a jeho potomky, jimž substituováni ostatní Libšteiňští a po nich Krakovští a Novohradští.¹⁴³⁾

Zatím obec polepšivši si poměry své počala jmění obecní rozšiřovati. R. 1650 postoupivši Mandaleně Erfekové kus lesa od

¹⁴¹⁾ Kniha pam. obecní 13, 23.

¹⁴²⁾ Bratr tohoto Ferdinand Ludvík (* nar. 1621 † 1701) obdržel Bolehrádek. Jan Klein (nar. 1624 † 1668) byv jmenován arcibiskupem Pražským zemřel před potvrzením, nejmladší Leopold Oldřich obdržev Zámrsky založil zde zvláštní linii, která vymřela právnukem jeho Rudolfem († 1772). Viz zde tabulku:

Jan Libšteinský z Kolovrat † 1616

Albrecht * 1583 † 1648

<i>Frant. Karel I.</i> † 1700	Ferd. Ludvík	Jan Vilém	Leopold Oldřich na Zámrsku
<i>Norbert Leopold</i> † 1716	* 1621 † 1701	* 1624 † 1668	
<i>Frant. Karel II.</i> † 1753	Norbert Vincent † 1750 na Chlumci		Jan Norbert † 1736
<i>Frant. Josef I.</i> † 1758	Maria Anna		Jeronym † 1750
			Rudolf † 1772
<i>Frant. Josef II.</i> † 1825	Vincent † 1824		
<i>Frant. Anton</i> † 1861			

¹⁴³⁾ Naučný Slovník „z Kolovrat“ str. 765.

cesty k Lukavici při levé straně směnou obdržela od ní kus lesa a roli Jelinkovskou ve Včelném¹⁴⁴⁾, r. 1660 koupila od Jana Anděla spáleniště mlýnu Pickovského s loukou, zahradou a rybníčkem¹⁴⁵⁾ a dala mlýn opět postavit a r. 1672 koupila od Mik. Albina mlýn Beranovský.¹⁴⁶⁾ Tudíž prodáním lázně (r. 1671 ujaté) 1672 a pastoušky 1692 obecní jmění neutrpělo.

Cirkevní poměry tehdejšího času prozrazují nám čilejší život, nežli záležitosti čistě obecní, neb hrabě Frant. Karel o vzmožení víry katolické velmi pečoval. V horách Rychnovských méně přístupných vždy ještě mnoho luteranů zůstávalo, ano i celé vsi k témuž vyznání se přiznávaly. Proto hrabě po míru Vestfalském (1648) dva jezovity po 3 leta držel, kteří „srdce zatvrzelá těch lidí konečně ohměkčili“.¹⁴⁷⁾ V Rychnově v r. 1651–1654 obráceno 284 nekatolíkův a 185 neobrácených uprchlo. R. 1662 již obyvatelstvo v okolí tak dalece se rozmohlo, že se mohla Nebeská Rybná od fary zdejší odděliti.¹⁴⁸⁾ R. 1661 znově učiněna jest věž na kostele sv. Havla skrze tesaře Jana Menšíka z Helkovic a o té práci jakož i o současných hodnostářích zpráva dána do báně této věže.¹⁴⁹⁾ Také o zvelebení kostela sv. Trojice za těchto dob nemálo staráno. Bezpochyby od r. 1627, kteréhož byli pod obojí z Čech vypovězeni, byl opuštěn, tehda ale znova opraven a napotom r. 1666, 15. srpna posvěcen od Mat. Ferd. z Bilenberka, prvního biskupa Hradeckého, zároveň s třemi oltáři, totiž nejvyšším ke cti sv. Trojice, do něhož vloženy ostatky sv. Emilie, sv. Flaviana a sv. Cirie mučedníkův, též jedním oltářem ke cti p. Marie na nebe vzetí, v nějž ostatky těchže svatých vloženy, a třetím na pravé straně ke cti sv. patronův Víta, Václava, Vojtěcha, Sigmunda, Prokopa. Benedikta s bratry,

¹⁴⁴⁾ Kn. grunt. II, C 55.

¹⁴⁵⁾ Tamže F 10.

¹⁴⁶⁾ Tamže H 39.

¹⁴⁷⁾ Základní listina kolleje.

¹⁴⁸⁾ Počet osadníkův v Rychnovské kollature obnášel 1566, v Lukavické 273, v Javornické 293, v Liberské 320. Ty všechny spravoval farář Rychnovský. (Matika z r. 1665.) Teprv r. 1687 nadal hrabě Frant. Karel místo pro kaplana.

¹⁴⁹⁾ Tehdáž byli hodnostáři: farář Vác. Gal. Medek, hejtmán panství Bart. Herrnštatský, hrab. rychtář Jan Kuslein, primator Mich. Khyn, purkmistr Jan Chládek; konšelé: Dan. Kasal, Kr. Balcár, Tob. Jirák, Vác. Hrošecký, Jiří Halda, Dan. Ražek, Tob. Blažek, Pav. Radešinský, Jiří Kapoun, Jan Vostřebal perníkár; starší obecní: Mik. Biskup, Jan Hromádka, Jiří Pívec, Burjan Libanský, Tob. Chládek, Mat. Skalecký; rychtář městský Jan Haberský, písař městský Jan L. Bohuněk, organista a ředitel školy Ad. Steglar Třebechovský, servus Jan Matějka; kostelníci J. Bavůrek, J. Horký, P. Šubert.

Norberta, Josefa a Lidmily. Krátce na to biskup 435 osobám birmování rozdával.¹⁵⁰⁾ Potomního roku 1669, 21. srpna týž M. F. z Bilenberka, na ten čas již jmenovaný arcibiskup Pražský, posvěcoval hřbitov u sv. Trojice a hrobku, kterouž si dal Fr. Karel z Kolovrat z nova zdělati.¹⁵¹⁾ Za těch časův přenešeno sem srdce nábožného a učeného Jana Viléma z Kolovrat, kterýž byl r. 1668 po smrti Arnošta hr. z Harachův od Leopolda I. jmenován arcibiskupem Pražským, ale ani hodnosti té nenastoupil, poněvadž ještě téhož r. 21. května v Brně zemřel.¹⁵²⁾

Rovněž byla církevní slavnost na hřbitově sv. Trojice r. 1688, 20. září, kdež za přítomnosti mnohého lidu biskup Hradecký Jan Frant. z Talmberka světil zvony do Černikovic, Újezda, Lukavic, Liberka, Javornice, Rybné, Kačerova a Kunštat.¹⁵³⁾

Frant. Karel z Kolovrat umínil si sídleti v Rychnově, kdež se mu však nedostávalo v starém zámku pohodlného a prostranného bytu. I počal r. 1676 stavěti nový zámek rozlehlé stavení v slohu vlaském o jednom poschodí a dokončil stavbu r. 1690. Zakladatel též ozdobil síň zámku skvostnou sbírkou obrazův od slavných mistrův, jichž lepší část se do Pražské obrazárny dostala. Po vystavení zámku postavena na prostore prázdné před zámkem 1692 socha početi p. Marie a dohotovena jsouc posvěcena jest 1694, 19. října od Hradeckého biskupa z Talmberka.¹⁵⁴⁾ Jen 10 let zakladatel užil nového svého bytu, roku 1700, 4. května zemřel.¹⁵⁵⁾ Po něm vládu panství ujal jediný syn *Norbert Leopold* († 1716). Ten prodal panství svá Chroustovice a Lišeň, ale za to přikoupil Vamberk (odtud až 1861 s Rychnovskem spojený), Masty, Říčku a Velkou Zdobnici (též 1708 Zlonice a nabyt Chlumce). Ten pán se velice o zvelebení svého panství a o dobro poddaných svých staral a mnohé pěkné nové stavby vyváděl. Tak r. 1704 u starého zámku průčelí vystavěl a nápisem jména svého okrásliti dal; a ku sklonku života svého chrám sv. Trojice popravil a pia-

¹⁵⁰⁾ Matrica ab a. 1665.

¹⁵¹⁾ Tato hrobka nacházela se v starém kostele mezi náhrobkem Zuckonovým a svatyní Schaller udává rok založení 1671, ale chronogram od něho zachovaný a jeho udání nesouhlasí. Chronogram jest: Sepultura dominorum in Reichenau. SaLVos fac servos tVos DeVs MeVs (?) sperantes In te. (Schaller König. Kr. 191.) Souhlasí, klade-li se Mi místo Meus.

¹⁵²⁾ Balbinus in syntagmate familiae Kolovratianae c. 11 p. 68.

¹⁵³⁾ Matrica ab a. 1665.

¹⁵⁴⁾ Matrica ab a. 1665.

¹⁵⁵⁾ Měl mimo Rychnov též Chroustovice, Kyšperk, Přestavky a Lišeň (na Moravě).

ristskou kolej v Rychnově zřídil. Nedlouho po opravení starého zámku dal vznik nové části města, tak řečeným „Novým domům“ (před r. 1709), dada panskou zahradu „na zelené půdě“ rozdělit na částky k stavění příbytkův; neb pořadí domův naproti zámku byl dal sboriti a majitele jich novými grundy odměnil.¹⁵⁶⁾

Jsou podání z tohoto času, z nichž by se souditi dalo, že měla obec hrdelní právo. V staré nějaké knize pro pamět bylo zaznamenáno, že všichni městští radové r. 1712 vyšli, aby si vyhlédli místo k vystavení šibenice, a šťastně takové našli na Láni (nyní u spravedlnosti). Z téhož roku zachoval se nález nad cizoložníkem Janem Kouckým, jenž byl odsouzen k veřejné práci na 2 leta, ku běhá ale jeho z města k šibenici metlami vymrskána byla.¹⁵⁷⁾

Rychnovský kostel sv. Havla měl od dávna 4 zvony. Zdá se, že v ten čas uzavřeno ty zvony znova světiti, poněvadž byly dlouho sloužily k obřadům nekatolickým. R. 1708, 10. září dalo se takové svěcení biskupem Hradeckým Tobiou Janem. Největší zvon ve zvonici posvěcen na čest sv. Tobia a Jana, prostřední sv. Norberta a Lipolta, nejmenší na čest sv. Františka a Karla. Malý zvonek ve vížce nad kostelem posvěcen na čest sv. Norberta a Vincenta.¹⁵⁸⁾

Hrabě Norbert Leopold dal vystavěti r. 1713 vysoké průčelí u sv. Trojice, v bohatém, ovšem parukovém slohu ozdobené jonicými filiastry, jež při obnovení téhož chrámu za našich dob, ač se slohem chrámu nesouhlasí, pro velké nesnáze se odstraniti nedalo.¹⁵⁹⁾ Poněvadž pak tam, kde základy průčelí státi měly, náhrobek Betengelův stál, ohromná socha sv. Christofora hrob kryjící pošinuta k základům a těla pod náhrobkem a dolním oratoriu na straně epištoly pohrbena jsou. Roku 1837 nalezeny jsou cínové rakve a kosti znovu pohřbeny jsou. Neméně vystavena od něho kaple Loretanská (1714) při levé straně chrámu blíže vchodu. Kaple tato posvěcena jest 24. března 1714 biskupem Hradeckým Janem Adamem hr. z Mitrovic. Od těch časův v kostele sv. Trojice co zámeckém odbývány vždy slavnostní služby boží.¹⁶⁰⁾ Současně

¹⁵⁶⁾ Vychází z knéh gruntovních.

¹⁵⁷⁾ Ku. pam. obecní 41. Znám jest také kat Rychnovský Krist. Zaske, který ženu svou zabiv nožem sám sebe smrtelně poranil a potom kolem lámán byl (1752)

¹⁵⁸⁾ Matricen ab a. 1665.

¹⁵⁹⁾ Historia collegii. Na památku toho ještě latinský nápis: Norbert Leopold Libšteinský sv. římské říše hrabě z Kolovrat 1713.

¹⁶⁰⁾ Pam. kniha farní 479. Hrabě proto schválně cestoval do Laureta v Italii a zde kapli a sochu matky boží ohledal.

s opravami kostela tohoto počala se i stavba kolleje piaristické na návrší severní strany Rychnova, kde někdy hrad Rychnovský stával. Stavba vyvedena jest v podobě trojhranu jedno patro vysokého a po dokončení stavby uvedeni sem otcové řádu pobožných škol a počaly se také školy zřizovati, v nichž se mládež jazyku latinskému a umění literárnímu vyučovala na způsob nynějších gymnasií.

Toto uvedení řádu piaristického a založení středních škol v Rychnově jest pro nás důležité a zasluhuje povšimnutí. Světa o tom podává nám základní listina r. 1714, 29. března.

Dle ní uzavřel hrabě založení kollej 13 piaristův (mezi nimiž sakrista a ředitel budby býti měl) a 2 bratří laikův k jich posluze, jimž dal kollej a jistý plat vysadil. Povinnosti řádu byly takto vyměřeny:

1. Otcové budou mládež učiti náboženství, čtení, psaní, počtům a predmětům latinských škol až do syntaxe (aneb dle vůle zakladatelovy až do rhetoriky). Ale děti lidí robotných aneb cizé chudé děti bez povolení vrchnosti do škol přijímati nesmějí.

2. Učitelé budou učiti děti jak češtině, tak i němčině, poněvadž oběma jazyky na panství se mluvilo.

3. A poněvadž byl kostel Liberský od fary Rychnovské oddělen, tak že k fáře již jen Rychnovské kostely patřily, vyzdvihne se fara Rychnovská po smrti nynějšího faráře a přenesse se s povolením biskupským na řád piaristický, však bez zkrácení biskupské právomocnosti a dohličky. Tudíž dosáhnou všech práv farských, vyjma stavení a role farské.

4. Proto bude rád povinen dvěma údy (z oněch 13) povinnosti farářovy zastávati, všechny sv. svátosti zdarma udělovati a vůbec nižádné štoly nežádati, vyjma peněz za mše zádušní. Za to obdrží od města a cechův jisté příspěvky peněžité aneb naturální.

5. Služby boží budou povinni dle vyměření základní listiny zastávati ve všech kostelích a kaplich.

Všechn tento náklad byl dán z panství Vamberského nedávno od hraběte přikoupeného, poněvadž panství svá fideikomise Rychnovské a Černíkovské obtížiti nechtěl.¹⁶¹⁾

Z té příčiny P. Stephanus a P. Honorius, kteří byli přítomni 24. března 1714 při svěcení, podržení jsou v Rychnově, aby zastávali služby boží v kapli Loretské; k nim přišli 4. června P. Tobiáš a S. Elia, před tím rektor Slanský co „starší“ pod dozorstvím rektora v Litomyšli. Obdržev pak hrabě potvrzení fundaco

¹⁶¹⁾ Listina základní v archivu kollejiím.

10. srpna 1715 generalem řádu v Římě, kamž byl schválně cestoval. přemlouval všelijak děkana Karla Horeckého, aby se poděkoval; což když se stalo, učiněn prvním administrátorem fary Rychnovské Mikuláš Kirschner. Piaristé ale zatím bydleli v zámku a sice v stavení mezi věži na Novém městě a vlastním stavením zámek-ckým, poněvadž stavba kolleje nebyla dokonána.¹⁶²⁾

Stavba nového zámku ani také za tohoto držitele nedokončena, neb zemřel 1716, 10. dubna, chystaje se na cestu do Vídně, aby dosáhl císařem potvrzení založení kolleje, a teprv syn a nástupce jeho *František Karel II.* († 1753) stavbu tu před se vzal.¹⁶³⁾ Přidáno k zámku třetí patro a dvě věže na obou koncích průčelní strany. Těž poručil postaviti kříž blíž zvonice sv. Trojice. Za těchto časův kraloval v Prusku spořivý ale ne vždy jemnomyslný Fridrich Vilém I., který s velkým nákladem si pořídil Postupimskou stráž z lidí velkých a vysokých a takové po celé Evropě jednatelem svými vyhledávati dával. Také i v Rychnově jistý Jan Blecha, hudebník, 19 let starý, zvýší $3\frac{3}{8}$ pražských loket (6' 4") dal se k strážní této na 4 leta odvesti a obdržel do rukou svých 2500 zl.¹⁶⁴⁾

Po smrti Františka Karla II. (1753) následoval v držení svěrenství Rychnovského a Vamberka syn jeho nejstarší *František Josef I.* (naroz. † 1758), kterýž byl Rychnovským vrchností toliko 5 let, ale novým zřízením Rychnovské opatřil a také válečné a jiné svízele r. 1757 přestál. Když pak zemřel r. 1758, zůstali po něm dva synové, starší *František Josef II.* (nar. 17. pros. 1748) dědil pak Rychnov a Vamberk, a zemřel co bývalý nejvyšší purkrabí

¹⁶²⁾ Historia collegii III. Pro velký hluk na dvoře zámeckém bydleli piaristé v domě na místě nynější zahrady zámecké (1717). Na to r. 1719 školy otevřeny, ale kollej obsazena teprv r. 1724. Východní část stavby zaujali otcové, druhá ležící mezi západem a severem zůstavena jest hostům. Správcové či rektorové v tomto století byli: 1714 P. Tobiáš, 1721 Augustinus, 1725 Casparus, 1726 týž Augustinus, 1728 Arnoldus, 1729 Honorius, 1730 Philippus, 1732 Fabianus, 1737 Justus, 1739 opět Fabianus, 1749 Leopoldus, 1752 Laurentius, 1761 Christophorus, 1767 Oswaldus, 1770 Floridus, 1771 Silverius, 1773 týž Oswaldus, 1776 Johannes Damascenus, 1779 Patricius, 1780 Xaverius, 1782 Remigius, 1785 Mansuetus, 1792—1795 Pantaleon. Zřízení škol bylo toto: Mimo rektora učil jeden učitel čtení v legendě, druhý psaní a počtům, třetí učil základům jazyka latinského, čtvrtý mluvnici a syntaxi latinské.

¹⁶³⁾ Mladší jeho bratr Norbert Vincent po otci zdědil Zlonice (kterž zase 1721 prodal) a Chlumec. Fr. Karel daroval zdejší kolleji r. 1737 zahradu, již byl novým plotem a vodovodem opatřil.

¹⁶⁴⁾ Kn. pam. obecní 41.

království Českého ve Vídni 28. srpna 1825, mladší Vincent (nar. 11. května 1750) vstoupil do řádu maltánského, stal se pak nejvyšším převorem téhož řádu v provincii České a c. k. polním zbroj mistrem a zemřel ve Vídni 7. prosince 1824.

Řečené zřízení obecní, vydané rok po nastoupení Františka Josefa r. 1755, 2. a 3. července slavnostným způsobem obci odevzdáno.

Zajisté bude zajímavo, podáme-li popis té slavnosti, jak nám ji stará paměť líčí. Dne 2. července odbyvány litanie v kostele, při němž se rada, cechmistri a sousedstvo zúčastnilo, a vedena procesí k soše p. Marie proti zámku, potom opět litanie vykonány v kapli Loretánské, kdež také hrabě byl přítomen. Odtud hrabě vejda z Loreta do kostela před oltář ukřižovaného spasitele (který sám založil) do stolice klekl a půl hodiny trváje svou modlitbu konal. Napotom vyvstana k velkému oltáři jda k sobě Jos. Ulricha sekretáře zavolal a s ním nějakou chvíli rozmlouval, potom pak skrze kostel cestou obyčejnou do zámku odešel. Rada a starší vejdouce do zámku, poněvadž hrabě na odjezdu byl, jemu šťastnou cestu přát, do pokoje vedle tabulnice zavolání jsou, hrabě sám ale nějakou chvíli ve své ložnici se zdržel, „tam dle spatření od některých pánův do privilegii nakoukl, pak okno poutevřel, popatřice na oblohu nebeskou okno zavřel, proti magistratu držice privilegia v rukouch vešel; tu hned syndikus šťastnou cestu vynášovat počal, on ale ihned ty privilegia stojíce u stolečku, na něj položil, po učiněném vinši vezmouce je do rukou za ten vinš se poděkoval, nápotom ihned dotazoval, kterej je purkmistrem, poukázalo se na p. Vác. Tryslika, v tom servus jemu ihned do rukou cejnový velký táč přikrytý s tuplovaným hedbábným šátkem podal, na který Exc. pan hrabě s jistým napomenutím ve věi milosti ty privilegia položil, načež ponížený poděkování jmenem a na místě celé poctivé obce skrze syndikusa následovalo. Poděkujice se on řekl: „Mějte se dobře! jděte s pánem Bohem!“ Tu se celý magistrát radosti naplněný poodejdouc, a když do malý brány jsa ještě v zámku vkročili, vel. p. farář Rychnovský ten čas P. Jan Hora k té tak obdržené milosti mnoho štěstí vinšoval, přičež ihned dožádaný byl, aby zpívaná mše a te deum laudamus držáno bylo.“ Potom rada když do prostřed Nového města vcházela, hlaholem bubnův a troubením přivítána byla; v panské ulici cechmistri a mnoho sousedův pláští oděných ve dvou řadách se postavivše je přivítali, při čemž pořád se bubnovalo a troubilo. Purkmistr nesa obdarování na tácu a starší potom do radnice vstoupivše a privi-

legium na stůl položivše na zdraví hraběte víno pili. Na druhý den ráno (3. července) když privilegia do kostela nesena jsou, všemi zvony se zvonilo a zpívaná mše sv. sloužena.

Potom odbýváno slavná processí rynkem a konečně privilegia na radnici uložena jsou. Potom tak radostným a šťastným skončení malým dětem pro budoucí pamět žemle a věnečky se rozdávaly.¹⁶⁵⁾

Znění téhoz privilegia jest následující:

Já František Josef Libsteinský, sv. římské říše hrabě z Kollvrat, pán na Rychnově, Černíkovcích, Borohrádku a Vamberku, Jeji C. K. M. skutečný komorník, též representace a komory rada v království českém a censurní kommissi praeses, jakož i vyšší Oeconomie director, Pražských a jiných privilegovaných měst, též nejmilostivěji ustanovené fundaci kommissi assessor.

Známo činím vůbec, obzvláště tu, kde toho zapotřebí jest, že jsou před mne předstoupili purkmistr, konšelé a starší na místě celé obce mého pod ochranou poddaného města Rychnova a mne pohnutelně ve vši poníženosti za to prosili, abych jim, nejsouce žádnýma jinýma privilegiema zaopatření, kromě těch, co ještě před těmi v zemi české vyniknutýma válkami od svých predešlých vrchností dosáhli a dosavad jen připuštěným způsobem požívali, takové ale při tom od Jejich C. K. M. nejmilostivěji zřízeným potvrzení pohledáním za ubašené a ničemně neuznani jsouce, nové privilegie neb obdarování udělil, kteroužto vrchnostenskou milost oni s nepřestávajícím díků činění a stálým poslušenství uznávat se zakazují.

Pročež já považující všeho toho, že by z nedostatku těch i od mých předkův pohledávaných nových obdarování proti nim všelikteré obtížnosti vyskytnout se mohly, s dobrým rozmyslem a radou opáčenému městu Rychnovu k rozmnožení a fedrování všeho dobrého, chltice mu mou lásku a milost ukázat, toto následovní nezrušitelné obdarování uděluji, a to sice:

Předně, aby město Rychnov při všech dosavadních navyklostech a svobodách na budoucí stále časy zachováno bylo a jemu přináležící dva mlýny, totiž Beranovský a Trávnícký, tak nazvaná městská Habrová, potoky, lesy, role, luka a pastviny

¹⁶⁵⁾ Kniha všelijakých pamětí od r. 1758. Za příčinou téhoz udělení na příštím trhu výročním (4. července 1755) pro budoucí pamět prodávacům plat za místo odpuštěn, každému měšťanu dána 1 pinta piva a každému obyvateli po ½ pintě. Privilegium jest krásně v červeném aksamitu svázáno, kapsle na pečeti jsou pozlacené.

se vši jinýma spravedlnostna neproměnitelně zůstaly, napodobně aby všichni sousedi a obyvatelé při všech sousedských obchodách a jejich živnostech, domácích, stodolách, zahradách, reliích a lukách stále chráněni byli a s jejich mohovitostna buď v prodeji neb koupi svobodně disponovat mohli; obec města Rychnova ale v takové případnosti povinna bude, kdyby z obecných gruntů něco odprodat neb k nim přikoupit chtěla, nikdy jináč, nežli s vůli a vědomím vrchnostenským toho učiniti, ostatně ale nemá, jak ji obci, tak sousedům a obyvatelům ode mne, ani potomků mých, neb držitelů panství Rychnovského žádným vymyšleným způsobem nějaká překážka neb zkrácení učiněné, aniž nějaké nové vrchnostenské poplatky na ně uvržené a uložené, nýbrž na budoucí stále časy při tom zachované býti, že opatřené město Rychnov žádný jiný vrchnostenský praestanda, jediné ten od starodávna navyklý šos v jedný sumě 149 zl. 54 kr. 4 d. každoročně a to sice při svatém Jirí

od města 39 zl. 15 kr.

od svrchu dotknuté městské Habrový 14 „ — —

od tak nazv. Beranovského mleyna 2 „ 20 kr.

item při sv. Havle

od města 91 „ 59 „ 4 d.

od prv dotknutého Beranovského mleyna 2 „ 20 „ —

do vrchnostenského důchodu punctuel odvádět a platit povinnou bude, a zůstanouce

2. často jmenované město Rychnov poddanosti pravého člověčenství jak dosavád, tak taky na stále budoucí časy osvobozené, tak že jako jiná pod vrchnostenskou ochranou poddaná města se ve všem zpravovat a řídit bude, pročez úřad také v moci své míti má, kdyby někdo z jurisdikce městské odjiti a jinde se osaditi chtěl, takovému zapotřebné testimonium neb svobodný list proti složené slušné taxe pro sportulis udělit, přitom ale nazvaný úřad povinen bude, stálou a pilnou pozornost toho míti, aby predné vdovy a sirotky vždy chráněni a proti nim nížádné skrácení a utiskání připuštěno nebylo; — za druhé, aby ode všeho sousedstva a obyvatelů porádný, pokojný, pobožný a chvalitebný život veden, a vrchnosti své po všechny časy povinná čest a poslušnost prokazována byla; kdyby ale buď kdokoliv z sousedu neb obyvatelů dobře chovat se nechtěl, neslušné živnosti vedl, neb úřadu též jiným sobě představeným povinnou poslušnost zachovávat odporoval, bude úřad s jistým vědomím a vůli vrchnostenskou v své moci míti takového nedobře zacho-

valého nejenom potrestati, ale i taky v čas zasloužení dle vyměření práv městských z obce pryč vypověděti. Mimo toho

3. budou všichni měšťané a obyvatelé jak dosavád tak taky na stálý čas budouci svobodnou vůli míti, buď písemné neb oustní kšafy vzdělávati, a s jejich mohovitostma disponirovati. Úřadu ale příslušetí bude, po zemřeti jednoho každého pod městskou jurisdikci patřícího souseda neb obyvatele pečetení a pořádnou inventuru před sebe vzíti, i také vdovám a sirotkům poručníky dle vyměření řízení zemských a práv městských ustanoviti, napodobně cechům remeslnickým ty od nich přednavržené cechmistry potvrzovati; dáleje ale opáčený úřad povinen bude, po vyjití každých třech let o obnovení ouřadu při vrchnosti žádost skládati, ačkoliv při vrchnostenský vůli zůstává, ne jenom po vyjití těch třech let, ale i také dřívěji, kdykoliv toho zapotřebí vidět bude, ouřadni osoby z povinnosti propustiti a jiné dosaditi. Teykajíce se

4. počtů zádušních, kostelů a špitálu Rychnovského, má ten dosavadní obyčej na budoucí stálé časy zachován a v takové, — mimo času toho, kdyby vrchnost osobně při držání takových býti chtěla, jsouce tenkrát v její vůli, takové, kdeby libost byla, držeti, — v domě radním, u přítomnosti hospodářského directora panství Rychnovského, neb jiného od vrchnosti k tomu zřízeného předního officira držána býti, a k vypůjčování kapitálů od svrchu dotknutých kostelů a špitálu, po patronu Ecclesiae sousedstvo předek míti všechny ty takové kapitály ale, který by budoucně, jako ten dosavadní tak zvaný Chládkovský, vyskytnout se mohly, vždy ale vůle kšaftovní neb dobrodince při sousedstvu zanechána býti mají. V držání počtů kontribučních, obecních, sirotek, stavení, gruntovních zápisů, jak sousedských, tak taky i pod ochranou vrchnostenskou stojících, židovských domů a všech jinších městských a obecních pořádnostech má napodobně ten dosavadní obyčej nezrušitelně zachován, a takové vše v domě radním držané a řízené býti; nicméně však aby při držání správy sirotku, jak dosavád tak i budoucně, director panství Rychnovského, neb jinší od vrchnosti k tomu zřízený přední officir vždy přítomen byl, ostatně ale zůstanouce vrchnosti dokonalá moc na všechno pozor míti, jaká řízení a pořádnosti při městě se konají. Pročež, kdykoliv by od vrchnosti z těch s vrchu dotknutých kontribučních a obecních počtů, neb gruntovních i také jiných pořádností, něco žádáno bylo, ouřad povinen bude, takové bez prodlení k rukou vrchnostenským složit a předukázat, a poněvadž

5. město Rychnov kontribuci již sobě od berně královské vyměřenou má, pročez na příští stálé časy ode všech vrchnostenských subrepartic osvobozené zůstanouce, svou kontribuci ku kase filialní samo odvádět a tam svou pořádnost činit bude, však pak s dokonalým dohlížením, kteréžto sobě vrchnost na stálé časy zanechává. Mimo toho

6. má také město Rychnov při té dosavadní svobodě a právě, kořalku táhnout, na stálý časy zachováno býti, však nicméně takovou nikde jinde, jen toliko v městě prodávati, v tom ale ode mne a dědiců mých jemu žádná překážka se nečiniti; poněvadž ale ten od berně královské z kořalky vyměřený táč z důchodu vrchnostenského v jedný sumě se odvádí, tak tehdy město Rychnov takového tácu od nynějška nic víc, než toliko deset zlatých reynských každoročně do důchodu vrchnostenského odvádět a platit povinno bude, leč by opáčený táč kořaleční budoucně zveščen býti měl, v kteréžto případnosti město Rychnov a proportioně takového k většinu odvodu do důchodu by nápodobně povinno bylo. Naproti tomu

7. zůstane nápodobně nezrušitelně při tom, že těch třicet pět zlatých, které vrchnost sobě za ten sobě postoupený solní handl k obci města Rychnova dosavad ročně platila, i na časy stálý budoucí z důchodu vrchnostenského k týž obci městské bez nejmenšího odporování každoročně, též dva soudky soli pro pana faráře Rychnovského náležitě odvedené a mimo toho taky k užitku obecnímu, k těm každoročním čtyřem jarmarkům a čtyřem hlavním trhům, ku každému pět soudků v jedný sumě, pak ročně 40 soudků soli, jedenkaždý soudek o 15 kr. laciněji, nežli k veystavu obyčejná cena kdy bude, prepuštěno býti mají. A byvše

8. dosavad ta povinnost, z valch soukenických od jednoho kusu sukna bíley groš do důchodu vrchnostenského platiti, kteréžto placení následovní změnu vezme, tak že od nynějška na místě vrchnostenského důchodu, z toho praveného bílého groše jedna polovice k užitku obce města Rychnova, druhá polovice ale do pokladnice cechů soukenických odvedena býti má, naproti tomu teď pravený cech soukenický sám na budoucí stálý časy povinen bude, ty jemu patřící valchy, vodní toky a splavy vždy v dobrém stavu držeti a zachovati. Mimo toho ale má dotknutý cech soukenický při těch jemu patřících dvou valchách, jednom mleynu, vody tokách, pečeti cechovní, kourouhvích a konečně při tom mezi ním a postríhači r. 1731 vzdělaném narovnání ode mne a mých dědiců na stálý časy budoucí zachován a chráněn býti, jakož i to minu-

lého 1753 r. mezi magistratem na místě celé obce a harvířem suken Ondřejem Fertšem vzdělané narovnáni svou nezrušitelnou stálostí miti. Nápodobne mají

9. řezníci města Rychnova při tom na stálý budoucí časy chráněni a zachováni býti, aby se jim v jejich živnostech žádná záhuba a překážka nečinila skrze řezníky vesnické, kterýmž nikdy dovoleno býti nemá, do města nějaká masa k prodeji donášeti; na-proti tomu však řezníkům města Rychnova povinnost je a bude, vždy dobrým a dostatečným masem zaopatřené býti, ostatně ale z masných krámů jak dosavád, tak i na časy budoucí do důchodu špitálního 16 kop mišenských a do vrchnostenského pivováru na pánev přepouštěného loje 3 kameny každoročně bez nejmenšího odkladu odváděti a platiti. Ouřad města Rychnova ale

10. po všechny časy obzvláště péči toho miti má, hodně a dostatečné komisaře ustanoviti, kteří toho dobrý pozor miti mají, aby od prv dotknutých rezníků žádný chybný dobytek k zabíjení nepřišel, masa přes tu od nich, komisařů, vysazenou cenu dražěji prodávané nebyly a ve váze žádný šizunk se nečinil s tou bedlivou veystrahou, že kdyby na nich, řeznicích, nějaký neslušný veystupek shledán býti měl, z té příčiny řezníkům vesnickým k povolení by bylo, aby své masa do města Rychnova donášet a prodávat mohli. Nápodobně má také bedlivá pozornost na všechny pekaře a jiné handlíře neustále držána býti, aby předně chlehy a žemle podle artikulí cechovních pokaždé v dokonalém stavu a slušné váze se vynacházely, ostatně všechny šizunky a lichvy vždy zabavené byly a na-proti tomu u jednoho každého spravedlivá míra a váha v koupích a prodajích se pozorovala; jestli-by pak kdo v nějakém takovém veystupku vinen se našel, nemá slušného trestu šanován býti, tím méně, poněvadž skrze takový veystupek šizunku i ten nejhudší utiskán bývá. Považující dále

11. že za časů predků mých všeliké užitečnosti a grunty, které dílem na budoucí stálý časy k vrchnostenskému užítu zůstanou, od obce města Rychnova k rukou vrchnostenským přivedené byly, pročez aby ta velmi sešlá obec zase k nějakému lepšímu vzniku přijít mohla, předně následovně sousedské grunty a role, z kterých dosavád nájem do důchodu vrchnostenského se odváděl, a takové tenkrát v vlastním užívání mají, jmenovitě pozůstali dědicové po Janovi Horovi, Dorota Mohelnická a Jan Praus, z toho hned ceněného vrchnostenského nájmu se zcela a úplna pro-

pouštějí a k městu pod sousedskou kontribuci a jurisdikci zaseje zpátky odevzdávají; jakož i také

12. následovní grundy, které skrze mého nebožtíka pana děda od sousedstva skoupené byly, jmenovitě to tak nazvané Březinovské prázdné místo spolu i s tím podle něho dosavad stojícím Jirakovským tenkrátě panským domem k vystavení nového domu obecního a k tomu také ty v lesích obecních Včelný nazvaný se vynacházející tři kousky lesa, z nichžto dva kousky Mokrovovský a jeden v černým lese sluje, které též skrze moje předky od sousedstva k rukou vrchnostenským přišly, posledně taky tu v část nazvaný Včelný se vynacházející louku, která napodobně od sousedstva k rukou vrchnostenským přišla, pravené obci města Rychnova k pravému jmění a držání se postupuje a s tím v těch z vrchu dotknutých v Včelný nazvaných lesích vrchnosti ničehož více na budoucí časy přináležet nebude. Naproti všemu tomu

13. město Rychnov nejenom od té, ku pomoci její městské kontribuce a šosů z všelikých skrze moje předky kassirovaných sousedských gruntů¹⁶⁶⁾ z dčehodu vrchnostenského dosavad dostávající peněžité hotovosti, ale i také ode všech jiných pretensí jakýchkoli k rukou vrchnostenským připadlých a dosavad užívajících sousedských věcí, jakby koliv jmenované býti mohly, docela upouští a se odevzdává. Vidíce pak já

14. obce města Rychnova vrchnosti své ve všem věrnou odevzdalost a ohled na to majice, aby jí ještě nějaká láska vrchnostenská ukázána byla, pročež opáčenému městu a to sice jednomu každému sousedu i také jejich synům a dcerám; — obyvatelé, které městského práva nemají, z toho vyňati jsouce — k svatbě pivo každé sud o jeden zl. laciněji, než takové do hospod městských k šenku se vystavuje, dávano a přepuštěno býti má; však ale nic více než půl sudu jedný každý svatební straně v tyto lacinější ceně k užítu přijíti, s tou dokonalou veymínkou, že kdyby jeden neb druhý k svatbě tolik piva nepotřeboval, a takové vyšenkovat s některým šenkýřem srozumění miti chtěl, toho nikdy se nepovoluje, nýbrž ten takový více piva vzíti nemá, než by v svým svatebním příbytku potreboval; — jsouce ale záslužné, aby ouřad s syndikusem, též starší obecní a rychtářové od privátních sousedů rozeznáni byli, pročež jim k jejich a také jejich synů a dcer svatbám pivo nápodobně v ty lacinější ceně, však ale jedné každé straně svatební po jednom sudu vydáno a připuštěno býti má,

¹⁶⁶⁾ To jest bývalé pořadí naproti zámku blíže nynější školy.

ostatně ale podle prv dotknutý veymínky se zachovávatí budou. Dáleje má

15. město Rychnov při tý jemu nejmilostivějše udělené městské pečeti, 4 jarmarcích, 4 hlavních, též každotýhodních trzích ode mne a mých dědiců chráněné a zachováno býti. Naproti tomu ale

16. města Rychnova povinnost bude, nepřestále bedlivěy pozor toho miti, aby v obci dobré mravy k rozmnožení přišly a ve všem chvalitebný život veden byl, obzvláště pak mládež ke všemu dobrému vedena, cvičena a v kázni držána byla, v čemž ouřad nejenom s dobrým příkladem předcházet, ale i taky ty, jenž by v jejich chování toho pozorni nebyli, v čas potřeby i s trestem napomenout povinen bude. A majíce

17. cechové města Rychnova v jejich artikulech mezi jinšim taky tu chvalitebnou reguli k všeobecnýmu držání a zachování, že žádný za mistra přijat býti nemá, leč by byl po svém vyučení skrz slušney „vandr“ schopným se učinil, čehož při městě Rychnově maley pozor dosavád se držel, a s tím také obzvláště při jedné každé obci slušné a dobré mravy v největší vschod přišly, tak že mnozí z nedostatku toho, že z domu nikam jinam nepřišli, a od svých rodičů taky malé cvičení nabýt mohli, ani k vedení jejich živnosti potřebney způsob užívat nevědí, stojíce pak obec města Rychnova větším dílem v řemeslnicích, pročež nemá od nynějšiho času žádný, kdo by koliv byl, bez jistý a dokonalý příčiny k stavu mistrovskému připuštěn býti, pokudž by podle nejmilostivěji zřízených c. k. cechovních regulí, vyměřený čas na vandru nevystál a svého všudy dobrého zachování neprokázal.

Posledně zůstane vrchnosti, nezměnitelně ke všem městským a obecním správám a řízením dokonalé dohlížení, mého pod ochranou poddaného města Rychnova ale povinnost bude, vše z předu psané osvobození a obdarování v stálém díků činění uznávat a vrchnosti své po všechny časy povinney respect a poslušnost prokazovat.

K stálému a nezrušitelnému držání všeho toho jsem ne jenom já toto obdarování svou vlastní rukou podepsal a mou přirozenou hraběcí pečeť přitisknout a zavěsiti dal, ale i také pro lepší dokonalost následovní pány svědky, totiž vysoce urozeného pána Františka Adama, svatě římské říše hraběte z Sternberg, pána na Serovicích a Počátkách, rytíře sv. Václava; — Jejich C. K. M. tejnou radu a skutečného komorníka, vysoce slavn. k. consess. p. p. zemských oficirů v království českém assessora, též policie, Victual, invalidského domu, a hospodářského directorství pražských a ji-

ných privilegovaných měst, jakož také kompilace zemského sporádní komissi assessora excell: — —

a též vysoce urozeného pána Františka Xaveri, svaté římské říše hrabete z Věžník, pána na Výšelivě a Bukovanech. J. C. K. M. tejnou, též také representace a komorní radu v království česk. též universit: — apatik: — a medicinal. ustanovení, jakož i zemských hranic nejmilostivěji ustanovené komissi praeses, neméně pri kameral. dluhů komissi assessoru excell.

jakož také urozeného a statečného rytíře pána Jana Bořka Dohalský z Dohalic, pána na Volšově, Dojšicích a Privostenu, J. C. K. M. representace komorní radu, purkrabí kraje králo-hradeckého v kr. česk., vys. slavn. consessus p. p. vss. zemsk. officirů, větših, zemskýho soudu consessus delegati in causis summi principis et commissorum, zemský veyhozní slavný rectificací mohovitost placení, silnic s provi. projmutí komissi assessora — k nápodobnému vlastní ruky podpisu a pritisknutí přirozených hraběcích a rytířských pečeti, jim však a dědicům jejich bez vší škody a překážky, — schválně dožádal, což se stalo v Praze dne 4. měsíce dubna, leta páně 1754.

Franz Joseph Liebsteinský Graf von Kolovrat.

Adam, Graf von Sternberg.

Franz, Graf von Wiežník.

Johann Christoph Bořek Dohalský von Dohalitz.¹⁶⁷⁾

Za tehdejších časův panovala velká drabota a nouze. Staré paměti zachovaly nám ceny tehdejší; v Praze prý platila libra bovězího masa 2—3 zl., libra másla 1 zl. 30 kr., kopa vajec 15 zl., vůl až 500 zl.; k tomu přicházely také časté tehdá války a nedostatek mince dobré, kterouž (1757) nahražovati musila cinová. Leta 1769—1770 byla mokrá a špatné žně, 1771—1772 byla velká drabota a hlad panovaly.¹⁶⁸⁾

Za tehdejších časův klonil se řád tovaryšstva Ježišova ku svému konci. Údové jeho pilní jsouce pěstování vědomí katolického a zájmův svých podnikali zvláštní missie. I do Rychnova přišli r. 1765 za účelem kázání missionářských a rozestavovali červené kříže, které ale brzo zanikly, podleháe větru a dešti.¹⁶⁹⁾

Brzo potom obec u královny Marie Teresie vyhledávala potvrzení výsad svých a dosáhla toho listem královnímým, ježž tuto ve svém znění přikládáme:

¹⁶⁷⁾ Orig. archivn městského.

¹⁶⁸⁾ Kn. pam. obecní 42.

¹⁶⁹⁾ Tamže.

My Maria Teresia z Boží milosti Římská císařová vdova, královna Uherská, Česká, Dalmatská, Chorvatská a Slavonská, arcikněžna Rakouská, vévodkyně Burgundská, velká kněžna Sedmihradská, vévodkyně Milanská, Mantovanská, Parmanská, kněžná hraběnka Habsburská, Flanderská, Tyrolská, ovdovělá vévodkyně Lothrinská a Barská, velká vévodkyně Toskánská etc. oznamujeme veřejně tímto listem a známo činíme, že Nás nejponiženěji prosili purkmistr, rada a obec městečka Rychnova v Našem dědičném království Českém ležícího, abychom jim výsady dílem Našimi nejslavnějšími předchůdci, panujícími králi Českými, dílem jejich předešlými vrchnostmi udělené, též svobody a výroční a týdenní trhy dle obsahu opisův nám in authenticis podaných nejmilostivěji potvrditi ráčili, kteréžto slovo od slova takto zní:

My Vladislav etc. (výsada r. 1488).

My Ferdinand Třetí etc. (výsada r. 1653).

Já František Josef Libštainský sv. Římské říše hrabe z Kolo-vrat — — (viz výsadu r. 1754).

My pak na takovou jich nejponiženější prosbu milostivě nahledše, a nad to i milostivě uváživše zprávu z patřičných míst, že by tím okolním městům a městečkům škoda se nedála, naproti však tomu tomuto městečku Rychnovu zase nějaké polepšení se získalo, též obchody tím více podporovány býti mohly, na jich prosících nejponiženější žádost c. k. milosti svolili jsme a proto dobrým rozmyslem a radou dobrou o to včasné vzatou i jistým vědomím často řečenému městečku Rychnovu nejen výsady předešlými panujícími králi Českými udělené i svobody vrchnostmi dané (avšak salvo jure regio et cujuscunque tertii a pokud města v jich držení a požívání se nachází, také i nynějšímu a budoucímu zřízení zemskému neodporují) nejmilostivěji jsme potvrdili, nýbrž i čtvrtý výroční trh, na den sv. Lucie i s trhy týdenními, v úchž nezávadném držení a požívání posud se nachází, listův ale na to již více podati nemůže, znovu blahosklonně udělujeme, nicméně i nadzminěného v nadepsané výsadě Vladislavové popsaneého městského znaku, jak ve velké prostřední a menší podobě harvami vlastně naznačený se spatruje, i na dále užívati milostivě povolujeme. Také tímto oznamujeme a mocí listu toho co panující královna Česká, chceme, ustanovujeme, řídíme a žádáme, aby řečené městečko Rychnov nadepsané výsady a obdarování bez překážky kohokoliv držeti a užívati mohlo a moc mělo. A rozkazujeme nad to každému a všem Svým zřízeným úředníkům, obyvatelům a poddaným, kterěkoliv důstojnosti, stavu, úřadu neb zaměstnání v našem dědičném

království Českém by byli, zejména ale Svému kr. guberniu tamže, aby často řečené městečko Rychnov při nadzminěných, Námi nejmilostivěji potvrzených výsadách slušně chránili a zachovávali, a toho také pokojně dopouštěli, jinak nečiníce aniž komu jinému činiti dopouštějice, ač nechtěli by těžkému trestu a Naši nemilosti ujiti; to jistě míníme. Na potvrzení tohoto listu přivěšena Naše c. k. arciknížecí větší pečeť; jenž jest dán v Našem hlavním a sídelním městě Vidni 13. dne měsíce května po blahém narození Krista našeho milého pána a spasitele roku 1768, našich říší roku 28.

Maria Theresia.

Rudolphus comes Chotek.

Reg. Bohem. Sup. et arch. Aust. pr. cancellarius.

Ad mandatum Sac. Caes. Reg. M. proprium
Florian Perdacher.¹⁷⁰⁾

Tato potvrzení výsad městských na podání kr. gubernia v Čechách bylo též ve dsky zemské vloženo.¹⁷¹⁾ Napotom i císař Josef II. výsady městské potvrdil listem německým, jehož doslovný překlad tuto následuje:

My Josef Druhý z Boží milosti volený císař Římský, po vše časy rozmnožitel říše, Germanský, Jerusalemský, Uherský, Český, Dalmatský, Chorvatský, Slavonský, Haličský a Vladimírský král, arcikníže Rakouský, vévoda Burgundský a Lothrinský, velký vévoda Toskanský, velký kníže Sedmihradský, vévoda Milanský, Mantovanský, Parmanský, kněžněný hrabě Habsburský, Flanderský a Tyrolský etc. etc. oznamujeme veřejně tímto listem a známo činíme každému, že Nás nejponiženěji prosili purkmistr, rada, starší obecní a měšťanský výbor, též i veškerá obec města Rychnova v Našem dědičném království Českém, abychom jim královskou milost učinili a jejich výsady, předešlými vrchnostmi udělené a posledně někdy Naši nejjetihodnější paní matkou blahé paměti císařovnou, královnou Marii Teresii J. M. slavné paměti dne 13. května 1768 potvrzené, též nejmilostivěji potvrdili, kteréž slovo za slovem takto zní: My Maria Theresia a t. d. (viz privilegium r. 1768).

K jejichžto nejpodanéjší prosbě c. k. milostí přivolili jsme. A měvše sobě v tom na patričním místě zprávu podanou s dobrým rozmyslem a radou včasnou o to vzatou a dobrým vědomím nadřečené výsady, však salvo jure regio, dominicali et cujuscunque tertii, a pokud řečené město Rychnov v jich držení a užívání po-

¹⁷⁰⁾ Orig. archiv u obecního.

¹⁷¹⁾ Kvatern trhový modře stříbrný IV r. 1769, 1. února R 4.

zůstává, a také nynějšímu a budoucímu zřízení zemskému neodporuji, nejmilostivěji jsme potvrdili a upevnili, též tímto oznamujeme moci tohoto listu jakožto panující král Český. Chceme, řídíme a ustanovujeme, aby častopsané město Rychnov nadepsané výsady způsobem Námí potvrzeným bez překážky kohokoliv míti, užívati a zachovávatí mohlo a moc mělo. A rozkazujeme potom všem a každému Svých zřízených úředníkův, obyvatelův a poddaných jakékoliv důstojnosti, stavu, úradu neb zaměstnání, kteří v Našem dědičném království Českém jsou, zejména však Svému kr. guberniu tamže tímto nejmilostivěji, aby nadřečené město Rychnov při těchto Námí nejmilostivěji potvrzených výsadách nadřečeným způsobem chránili a zachovávali, sauu proti tomu ničeho nečiníce, aniž jiným činiti dopouštějice, ač by chtěli každý těžké pokutě a nemilosti Naši ujiti. To jistě miníme; na znamení toho listu zapečetěn Naši c. k. a arciknížecí visutou větší pečeti. Jenž jest dán v Našem městě Vídni dne 8. měsíce října po milostivém narození Krista pána našeho milého a spasitele roku 1782, našich říší Římské roku 19. a dědičných zemi 2.

Joseph.

Thadaeus baro a Juschach.

Regis Bohemiae supr. et A. A. pr. cancellarius.

Ad mandatum Sac. C. R. M. proprium

Friderich v. Eger.

V letech těchto počaly v Rychnově zuřiti požáry. V židovské ulici r. 1782 vyhořelo 13 domův následkem ohně, který vyšel z domu Železného (č. 109), na to r. 1784 vyhořel zámek, a k tomu také r. 1784 veliký víchř celý les obecní Poustku pokácel. Všechny tyto věci neučinily v Rychnově takový poplach, jako volba purkmistra r. 1789. Tehdáž byl vyvolen za purkmistra Frant. Vaníček, ranný lékař, a za mistostarostu Vojt. Vostřebal. Pro volbu Vaníčkovu vypukla v městě vzpoura, neb mnozi měšťané chtěli starostou míti Ant. Hartmana, pláteníka a majitele domu č. 5, naproti čemuž vrchnost zamítnuvši vůli obce potvrdila Vaníčka. Měšťané někteří tomu odporující způsobili sběhnutí mužů a žen a počali zvony zvoniti. Vojskem sice nepokoj ten utišen, ale pobouřené mysli utichly teprv, když po Vaníčkoví jmenován byl starostou Jan Cisar.¹²²⁾

¹²²⁾ Kn. pam. obecní 43. Tento Cisar pro své zásluhy, kterých si r. 1769 co obecní kvartýrmistr, pak co starší obecní a purkmistr (jímž byl čtyřikrát) a od r. 1792 co pošt mistr došel, do stavu šlechtického s titulem z Rosenfeldu povýšen listem Františka II., 2. srpna 1796 (archiv obecní). Dům jeho a pošta

Mnohem větší chloubou byl Rychnovu v ty časy tichý genius, pilný spisovatel a předchůdce buditelův národa *Frant. Martin Pelzel*, jenž se byl 11. listopadu 1734 v Rychnově narodil.¹⁷³⁾

V základních vědomostech literních a jazyku latinském vy-
cvičil se zde u piaristův, počtiku a retoriku slyšel pak v Hradci
Králové u jezovitův. Nemohouce rodičové tolik vynaložiti, aby ho
poslali na vysoké školy Pražské, chtěli ho dáti k ranhojičovi do
učení; že však Pelzel neměl chuti k umění tomu, odebral se do
Prahy, chtěl tam sám o svou výživu se starati a studovati. Arci
se mu z počátku bídě vedlo, ale později zde a ve Vídni mu osud
přál tak, že mohl vzdělání své zdokonaliti. Stav se na to vymo-
vatelem u některých rodin šlechtických (Šternberkův, Nosticův)
upoutal na se všeobecnou pozornost. Neb osoby tyto poznavše
v něm muže v jazycích a dějepisu důkladně zblblého a vůbec
vzdělaného, obrátily na něj pozornost svých přátel a příznivců
i ústavů a sborů vzdělávacích. Následkem toho věšel v přátelské
spojení se všemi muži vzdělanými v Čechách a na Moravě ano
i za hranicemi žijícími. Tu také počala literární jeho činnost, jevíci
se hojnými a výtečnými spisy z oboru českých dějin. V době
znovu zrozené národnosti a ožilé literatury naší byl jedním z nej-
pilnějších dělníků na národní roli dědičné a mezi všemi současnými
spisovateli vlasteneckými snad nejvíce a nejplatněji působil a při-
činil k probuzení a utvrzení vědomí a citu vlasteneckého, k vzdělání
jazyka a literatury české a k oživení celé národnosti naší. Vše
to platí předkem o jeho spisech dějepisných a životopisných; neboť
jeho „Geschichte der Böhmen“ byla času svého jedinou příručni

v „Dvorečnu“ (odtud stará pošta) jest nyní číslo 457. (Viz o tom dle na grun-
tovním úřadě lib. testam. 1762 f. 1; lib. a. 1740 F 45, Grdbch. 1774 K 17;
Grdbch. 1823, 415 p. v.)

¹⁷³⁾ Životopis v Slovníku Naučném. Křtěn byl 12. listopadu, jakž překlád
zápisu v matrice svědčí: „12. listopadu křtěn jest Frant. Martin syn Františka
Pelzle a matky Alžběty, knotr Jindř. Frantz, svědci Ondř. Brož, Terezie dcera
neb. Jeronyma Nutze měšťana Rychnovského. Křtíl P. Vác. Třešňák.“ (Matria
bapt. cop. et mort. IV, 16.) Otec jeho František Adam (syn Adamův) přistěhoval
se do Rychnova z Velké Zdobnice (tudíž jest pojmenování „Kožíšek“ bajkou)
a koupil 1727, 9. září od J. Cízka domek „vedle panského dvorečka ležící“ (kn.
gr. r. 1675 Q 2) a seděl tu ještě 1752. Jest to dle porovnání listin trhových,
obou sousedních domův se týkajících, nynější č. 458 (ležíci vedle dvorečku či tak
zvané staré pošty). A poněvadž se ještě pověst zachovala, že zde Pelzel se na-
rodil, považujeme domek tento za jeho rodiště. Vedle těchto Pelzlů byli zde ještě
jiní Pelzlové usadli, majíce domek na předměstí Solnickém, ti snad byli potomci
Kožíškův v starých knihách městských jmenovaných.

knihou k poznání historie české, a jeho „nová kronika česká“, jsouc sepsána jazykem srozumitelným, prostým a ušlechtilým, byla a jest na mnoze ještě nyní u lidu našeho čtením tak oblíbeným jako druhdy kroniky Hájkova a Beckovského. A nejdůležitějšími díly svými o Karlovi IV. a Václavovi IV., jakož i jinými vědeckými spisy vědě nemálo prospěl.

Co se týče chování a smýšlení Pelzlova, bylťe muž svobodomyšlný, osvícený, rázný, dobrosrdečný a šlechetný; vůbec byl „pravdy ctitel, přítel svaté ctnosti, vlasti své syn neporušený, jenž život milé vlasti obětoval, sdílel radost s ní i žalosti.“ Pro takové své šlechetné zachování a nevšední vzdělanost požíval obecné důvěry, lásky a šetrnosti osob stavů vyšších i nižších. Zemřel v Praze 24. února 1801.

Hlava VII.

Novější dějiny Rychnova.

Krátce po nastoupení panování císaře Františka II. naše obec u koruny vyhledávala potvrzení výsad svých a obdržela následující list:

My František druhý z Boží milosti volený císař Římský a t. d. oznamujeme veřejně tímto listem a známo činíme všem, že Nás prosili nejponíženěji purkmistr, rada i obec města Rychnova v dědičném Našem království Českém, abychom jim ráčili c. k. milost udělití a jim výsady od predešlých držitelův dané a posléze od našeho nejctěnějšího ujce císaře, krále Josefa II. J. M. blahé paměti potvrzené tolikéž nejmilostivěji potvrdití ráčili, k jejichžto nejponíženější prosbě z c. k. milosti jsme přivolili a dobrou myslí měvše dobrou včasnou radu pravým vědomím tyto výsady salvo jure regio, dominicali, et cujuscunque tertii¹⁷⁴⁾ a pokud by se město v jich držení a požívání nacházelo a také by nynějšímu jakož i budoucímu zřízení zemskému neodporovaly, vyhradivše si i právo, bychom je dle času a okolností zvětšiti, zmenšiti neb i dokonce zrušiti mohli, nejmilostivěji jsme potvrdili, též i známo činíme mocí tohoto listu jakožto panující král Český, míníme, ustanovujeme, řídíme a chceme, aby často řečené město Rychnov své výsady, jako by tuto z nova napsány a slovo za slovem vloženy byly, bez překážky kohokoliv držeti a zachovávatí mohlo a moc mělo. Nařizujeme také všem a každému Svých zřízeníých úředníkův, obывatelův a poddaných, kteréž by hodnosti, stavu,

¹⁷⁴⁾ T. j. vyhražující práva královská, panská a kohokoliv jiného.

úřadu neb zaměstnání byli, kteří nyní v Našem dědičném království Českém jsou, zvláště ale Svému královskému guberniu tamže tímto nejmilostivěji, aby nadepsané město Rychnov při těchto Námi nejmilostivěji potvrzených výsadách nadřečeným způsobem chránili a zachovávali proti tomu sami nečiníce ani komu jinému činiti nedopouštějíce, ač by chtěli těžké pokutě a nemilosti Naši ujiti. To míníme jistě; na znamení tohoto listu zapečetěn Naši c. k. a arciknížecí visutou větší pečeti. Dáno v Našem hlavním a sídelním městě Vídni 23. dne měsíce května r. 1794, našich říši Římské druhého a dědičných zemí třetího leta.

František.

Leopold hrabě z Kolovrat

nejv. kanclér kr. Č.

Na poručení Sv. C. K. M. vlastní

Frant. hrabě v. Saurau.¹⁷⁵⁾

Školám Rychnovským vykvětším předtím mnohé se pohromy ku sklonku téhož století daly, když se byly po r. 1768 k většímu květu povznesly. R. 1768 starali se piaristé o zřízení humanitních škol (vyššího gymnasia). Tehdáž žil v Praze Rychnovan Augustin Pivec a neženat jsa jmění své nashromážděné k dobročinným účelům obrátiti minil. Nabádán jsa Ant. Hartmanem, měšťaninem zdejším, nejen nový špitál v Rychnově založil, nýbrž i 4000 zl., které mu obec Rychnovská dluhovala, daroval, aby z úrokův ročních jeden profesor škol humanitních (z řádu) vydržován byl. Od těch časův bylo v Rychnově úplné gymnasium. Šlechtitný dárcce zemřel 23. ledna 1772. Ale první ránu kolleji a školám zasadila Maria Terezia (1777), která zachovavši gymnasia jen ve větších městech říše, ona v městech menších zrušila. „Jakým návodem škoda tato vlasti nenahraditelná připravena jest, sotva se dá domysleti.“ Zrušením gymnasia pozbyly zdejší školy všeho svého významu a posavadní nižší školy dle nařízení císařského proměněny v čtyřtřídní hlavní školu německou.

Ještě větší pohroma zdejší kolleji připravována r. 1785 „a základy nadání tak pracně zřízeného podrývány, a nenastanuli od úkladův, až se celá stavba sítíla“. Kollej tehdáž pod rektorem Mansvetem a S. Benigno tak byla schudlá, že otcové s nedostatkem bojovali a stavení po několik let neopravované, živly kaženo, „tak že sotva se nalezti mohla světnice, kdež bezpečně bydleti mohli“. Následkem některých svárův mezi ředitelstvím panství a rektorem o kostel

¹⁷⁵⁾ Orig. archivu obecního.

a kapli Loretskou zapíráno nadání a přebývání řádu vypovězeno (1786, 12. března). Od těch časův piaristům z nadání nic nebylo dáváno, ale stavení kolleje až do rozhodnutí vyššího jim ponecháno. Když o tom obdržel zprávu provincial řádu, ihned stížnost a žalobu podal k soudu zemskému, od kteréhož rozhodnutí té věci kr. fisku odevzdáno bylo. Odtud když odvolání bylo šlo ke dvoru, hledělo se způsobiti přátelské narovnání, kteréž ale rád nastoupiti nechtěl, poněvadž protivná strana kladla výminky nesnesitelné. Také komise sem poslané ničehož nepořídily. Následkem pak i jiného sočení postavení piaristův tak se zhoršilo, že počet jich ve zdejší kolleji ode dne ke dni se ztenčoval, až konečně jen tři s jednou školou zde pozůstali. Tuť se starali aspoň, aby jim stavení k dědičnému držení odevzdáno bylo, kterémužto požadavku i sám hrabě přáti se zdál, žádaje měšťany, kdyby stavení řádu odevzdati chtěli, aby listem se zavázali, že budoucně všechno pivo a ostatní nápoje od vrchnosti samotné kupovati budou. Sezení o tom odbýváno 16. června 1794, ale měšťané od svých práv upustiti nechtěli a v přítomnosti provincialově, sekretářově a rektorově návrh vrchnosti odmítli. Když tedy piaristé neviděli možnosti udržeti se v Rychnově žádali u dvoru o dovolení, aby Rychnov opustiti směli. Na to posláno krajským úřadem Hradeckým 10. září 1794 toto rozhodnutí: Mit Hochschätzender Hochschätzender vom 23. Aug. l. J. 1794 und intimato von Einem Hochschätzenden Vantessgubernio dte. 1. Sept. 1794 Nr. 25941 ist der Abzug der Piaristen von der Stadt Reichenau bei gegenwärtiger Lage der Umstände auf so lange gestattet worden, bis die Gebäude zum nöthigen Unterkommen derselben werden hergestellt oder denselben auf eine andere Art geholfen sein wird. Na to tři poslední piaristé Pantaleon Pokorný, rektor, Jan Kapoun a Pius Hemerka kollej opustili, prvnější a poslední jinam (do Ostrova a Budějovic) odešli, Jan Kapoun po nějakém pobytu v Rychnově odebral se do Litomyšle.¹⁷⁶⁾

Kostel sv. Trojice před tím zhusta navštěvovaný byl opuštěn, stavení kolleje podobalo se den ode dne více zřícenině. Od obce provincialovi kolikráte psáno a o navrácení řádu jednáno; ráznější ale měšťanin Ant. Hartmann nešetře nákladův několika set zlatých o jeho návrat se staral a spis k tomu účeli sepsaný ke dvoru podal, kterýžto však spis někde z neznámých příčin ležeti zůstal. Zároveň ale v tu dobu vznikly vážné rozepře mezi vrchností a občany, neboť tito piva svá z okolních pivovárův brali. Ubrabě prohlásiv měšťany

¹⁷⁶⁾ Tamtéž odvezen i archiv a schován. Svobodný kapitál 13.000 zl. zůsta-
ven jest provincii, jistina Pivcovská 4000 zl. obci se dostala.

za odpůrce své vojska k utišení „rebellie“ požádal. Ale vojáci přišedše a shledavše nejméně nějaké vzpoury záhy s měšťanstvem se spřátelili. Z neznámých příčin sám hrabě Frant. Josef r. 1797 na navrácení řádu pomýšletí se jal a o to s P. Damascenem Kapounem piaristou z Polska vyjednával. Toho vyslal hrabě, aby s provincialem v Mikulově vyjednával. Na to rád zabezpečiv si smlouvu novou s vrchností k návratu přivolil.¹⁷⁷⁾

Krátce po tomto svolení stihla velká nehoda vedle stojící kostel sv. Trojice. R. 1798, 17. května při bouřce nastalé uhodil hrom do kostela a v krátkém čase střechu strávil, tak že holé zdi zůstaly, a také kollej tímto požárem velkou pobromu utrpěla. Následkem toho ohně sesulo se též klenutí kostelní, nejsouc chráněno proti dešti. Bohudík, že při spadnutí jeho neudálo se žádné neštěstí, neb kdyby se věc ta byla udála o den dříve, mohlo býti mnoho lidských životů obětováno. Neb téhož dne odbývány v kostele smuteční služby Boží za syna vrchního zemřelého. Den potom v kostele uslyšeno jest silné bouchnutí na způsob velkého děla, pocházející od náhlého spadnutí klenby; nápotom se zde služby Boží odbývati nemohly, poněvadž vyvážení ssutin delšího času vyžadovalo. Po některém čase dostal kostel dřevěnou krytbn, hlavně přičiněním zdejšího občanstva, jež k tomu podnikal gym. professor P. Paul. A tak aspoň nějaké přístřeší zjednáno bylo, než počali r. 1838 kostel znovu opravovati.¹⁷⁸⁾

Nová listina nadační zdejší kolleje byla hrabětem 1798, 31. července v Černikovicích podepsána. Tím odevzdal řádu opět kostel sv. Trojice, slibil kollej spustlou svým nákladem opravití a kolleji důchody stálé zjistiti. Největší však pile prozatím obrácena k vystavení shorelé kolleje, při čemž nejen vrchnost ale i obec nákladův a vození dřeva stavebního nešetřily. R. 1798, 10. října přibyl sem P. Eustachius Trubín s jmenovaným již P. Damascenem. Jedouce s kopce u Jam a blížice se okolo jedné hodině polední spatřili veliké množství mládeže a měšťanstva, tak že o něco později vůz sotva davem projeti mohl. Jedouce městem uslyšeli hlahol trub a kottlův a radou městskou vřelými slovy jsou uvítáni. Na to zůstal P. Eustachius bytem v domě Fr. Cejпка.

V ty časy se již o krovu kolleje pracovalo, ale poněvadž se zima blížila, nemohli tesáři více udělati než prozatímnou střechu nuznou, již 5. ledna 1799 dokončili. Poněvadž však náklad 600 zl. od obce povolený nepostačoval, uvolil se hrabě k větším příspěvkům

¹⁷⁷⁾ Historia collegii III.

¹⁷⁸⁾ Pam. kniha školní.

peněžítým a nařídil, aby peníze zádušní od dlužníkův vyzdvíženy a k stavbě kostela sv. Trojice a, co by zbylo, kolleje obráceny byly. Vzдор mnohým protivenstvím pobytu řádu zde kladeným na jaře r. 1799 a 1800 v stavbě pokračováno.

Vedle těchto příznivých výsledkův ukazovaly se záležitosti školské z počátku v nepříznivém postavení. R. 1800, v březnu došel provinciála, hraběte a obce dopis gubernia, zdali spokojeni jsou pouze hlavní školou piaristickou, poněvadž se gymnasium „z mnohých příčin“ povolití nemůže. Odpověď na to dána záporně, poněvadž se gymnasium snadno bez podpory státní zříditi mohlo. Nicméně t. r. 16. října hlavní škola zde slavnostně se otevřela. O zřízení gymnasia tehdá mnoho se psalo a kommisie k vyšetření té věci do Rychnova poslaná (28. pros. 1800) záležitost tu podporovala u krajského úřadu v Hradci, a odtud zprávy o tom do Prahy a Vídně podány. Po mnohém odtahování povolila dvorská kancelář (7. pros. 1801) zřízení gymnasia ale pod následujícími výminkami: Aby obec a vrchnost stavení a ústav vydržovaly beze vší ujmy študijního fondu, aby prefekt a 5 učitelův se veřejnými ustanoveními řídili, aby se v kolleji před otevřením gymnasia německá hlavní škola o 3 třídách zřídila. Tomuto poslednímu v Rychnově odporováno pro nedostatek místa v kolleji a nová o té věci kommisí 1802, 6. února odbývaná vzhledem k tomu, že již Rychnov měl jednu hlavní školu, přisvědčovala mínění obce.

Ještě téhož roku 16. října otevřeno jest gymnasium nižší vedle trojtřídní hlavní školy. V principii měl P. Glycerius 30, v grammatice P. Theobaldus 25 a v syntaxi 8 žákův; k tomu přišla ještě poesie a rhetorika (tato poprvé 1803). Naproti tomu přišel do Rychnova dopis krajského úřadu (5. ledna 1805), že gubernium zemské zřízení gymnasia nedovoluje, dokud výminky dvorského dekretu z r. 1801 7. pros. přísně vyplněny nebudou. Následkem toho také ještě téhož roku odbývána kommisie, aby vyšetřila, zdali se požadavkům dvorského dekretu zadost učinilo. Následkem toho doleháno u vrchnosti na vložení nadací listiny ve dsky zemské a přispění penězi ku konečné opravě kolleje. Podobná kommisie odbývala se ještě jednou ku konci r. 1807.

Konečné rozhodnutí v záležitosti gymnasia stalo se dekretem studijní dvorské kommisie 11. ledna 1812. Tímto bylo otevření gymnasia povoleno pod výminkami následujícími: aby obec zřídila vhodné místnosti pro třídy gymnasiační a 3. hlavní třídu a opatřila je potřebným náčiním; aby vrchnost i obec stavení gymnasiační společně opravovaly; aby vrchnost zavázána byla, jistě peníze

k vydržování ústavu dávat. Poněvadž se ustanovení dřívějšího dekretu dvorského o zřízení hlavní školy pro skrovnost místa zadost učiniti nemohlo, povoleno nyní, že první dvě třídy hlavní školy mohou se umístiti ve školní budově, která se měla znova vystavěti, však 3. třída že v kolleji zůstane, ostatně i vyučování německé ve všech třech třídách správě piaristův zůstati má. A tak vlastní otevření gymnasia počátkem školního roku 1812—1813 před se vzato a 3. listopadu velkou slavností zasvěceno.¹⁷⁹⁾

Na počátku 19. století staly se všelijaké jiné události, kteréž paměti potomstva sděleny byly. R. 1805 prý byl velký hlad; lidé měli plné ruce bankovek a za to nemohli obili koupiti. Vláda podporovala chudé rejží a žebrákům vařena Rumfordská polívka. R. 1806 přitáhli sem Švarcenberští huláni a po celém panství a okolí se rozložili k chránění hranic, poněvadž tehdy sousední Prusko vedlo válku s císařem Napoleonem. Štáb jejich byl v Rychnově. Následujícího roku (1807) opět odtáhli. Tři z nich zavražděše a oloupivše jistého mlynáře a rodinu jeho na Náchodsku v Rychnově byli oběšeni, dva trubači z neznámé příčiny se zastřelili. Za války císaře Františka s Napoleonem (1809) nacházel se v Rychnově vojenský špitál. Právě v ty časy v Rychnově zurila horečka a umřelo v městě 122 lidí, vojákův zvláště 1200 mužův, kteříž pochovali na výšině u židovského hřbitova.

Pamětní kniha Rychnovská od těch časův ustavičně si na nehody stýská. Povětrí nebylo příznivé a k tomu vyšel r. 1811 finanční patent, jímž bankovky na $\frac{1}{5}$ své ceny uvedeny byly.¹⁸⁰⁾ Povětrí r. 1813 bylo velmi vlhké, od června až do října ustavičně přelilo, sotva byly v týdnu průměrné dva dni suché, slunce málokdy svítilo, ustavičným deštěm řeky se rozvodnily. I Kněžna 25. července v noci tak byla rozvodněna, že lidé na jejích březích zůstávající

¹⁷⁹⁾ Hist. collegii III. Rektorové této nové kolleje a zároveň ředitelé gymnasia byli: 1801 Enstach. Trubín, 1805 Fr. X. Frize, 1810 Martin Cinner, 1812 Eust. Treutner, 1823 Damasc. Koubek, 1824 Kaj. Vrána, 1828 Rom. Ježovský, 1850 Amad. Langer, 1851 Ant. Wietschek, 1852 Sev. Wolf, 1853 Aichard. Luksche († 26. července 1855), 1855 Quirin. Neukam, 1863 Valerian. Matzke, 1869 Dom. Pulkrábek, rodič Mělnický, pro svou lidumilnou povahu učitelstvem i žáky milovaný.

¹⁸⁰⁾ Tehdy stál strych žita 70 zl., ječmene 50 zl., ovsa 36 zl., sáh mčkkého dříví 30 zl., loket nejbrubšího sukna 8 zl., libra másla 4 zl., vejce 10 kr., pinta piva 50 kr., loket plátna 3 zl., pár bot 50 zl. (Kn. pam. ob. 47—48.) R. 1817 platilo se v bankovkách za pšenici 42 zl., žito 33 zl., ječmen 24 zl., oves 17 zl., dříví 15 zl., sukno 4—22 zl., másto 1 zl. 30 kr., vejce 3 kr., pintu piva 18 kr., pár bot 22 zl. (Tamže 50.)

bázní přestrašení jsouce do hořejších pater se utíkali. A že obilí nepřilíh se zdařilo, opět následovala dražota. R. 1814 spozorován zde padající meteor na způsob koule ohnivé, jenž jako blesk temnotou noční zasvítíl.¹⁸¹⁾

Vystavení školy r. 1819 dává nám příležitost promluvit o poměrech zdejšího školství za věku novějšího. Ve škole bližší fary toliko jedna světnice k vyučování dítek se nacházela a vyučováno v první třídě před polednem, v druhé odpoledne; teprv r. 1787 přistavena jest ještě jedna světnice a vyučovalo se ve dvou třídách; také se toho roku počaly odbývat celoroční zkoušky vždy v čas žní.¹⁸²⁾ Pro nedostatek místa dály se obyčejně v radnici, několikráte i v jizdárně. K výživě tehdejších učitelův sloužil nejen plat (deputat) panský, ale i koledy, jež vybírali v Rychnově a přiškolených osadách, totiž Habrově, Dlouhé vsi, Lipovce, Lokotu, Jamách, a panských dvorích (dohromady v ceně 80 zl. k. m.). Poněvadž ale sbíráním těchto koled vyučování trpělo a učitelé „častým vbíháním do domův“ vážnost ztráceli, podobné koledy od vlády zapovězeny a zůstala toliko koleda na 3 krále, kteráž se vyplacovala 3 kr., a ta trvala do r. 1800. Potom ji učitelé nechali, poněvadž ani za cestu nestála. Dle fassí r. 1794 učiněné obnášely důchody obou učitelův asi 667 zl., ale poněvadž malá škola ani všechny děti obsáhnouti nemohla, ztráceli ročně školného 250 zl. Vybírání školného dále se vždy v sobotu (sobotales) a děti zámožnějších dávaly 12 kr., chudších 6 kr., a tak to trvalo až do r. 1819.

Již r. 1808 stavení školní bylo tak chatrné, že školy musely býti přenečeny do privatních domů, a sice první třída do č. 55 a druhá do čísla 56, kdež až do r. 1819 zůstávaly.¹⁸³⁾ Tyto nekalé poměry nutně vyžadovaly vystavení nové školy. Věci té se ujal hrabě Frant. Anton a vystavěl r. 1819 nynější budovu školní, sestávající ze 3 síní školních a bytův pro 2 učitele a 1 podučitele. Po skončení stavby t. r. 23. srpna škola byla zasvěcena P. Jos. Čenkem za přítomnosti hraběte (nejv. purkrabí), mnohých vznešených hostí a nesčíslného davu divákův. Při té příležitosti pětiletá dceračka řídícího učitele Jana Vorla k hostům učinila přiměřenou řeč a pak hrabětem štědře obdařena.¹⁸⁴⁾ Nyni se počalo vyučovati

¹⁸¹⁾ Pam. kniha obecní 44—49.

¹⁸²⁾ R. 1799 počaly se odbývat dvojí zkoušky, v dubnu a v září.

¹⁸³⁾ Byty učitelův byly v číslech 45 a potom 207.

¹⁸⁴⁾ Starou školu chatrnou (na spadnutí) prodal r. 1822 a z peněz výtěžek (1300 zl. v. m.) zřízena jistina k zapravení takových vydejí, které nepřinášely školnímu patronovi.

ve 3 třídách, jen o to se jednalo, kdo má ve třetí třídě vyučovati (neb jen 2 učitelé byli) a kdo má třetího učitele platiti. Poněvadž ani vrchnost ani obec k tomu nijak přispívati nechtěla a dlouhé o tom spory vedeny byly, rozhodla konečně dvorská kancelář, že učitelové ze svého školního platu adjunkta školního se služným 120 zl. v. m. vydržovati mají, a tak se také stalo. K tomu ještě pojali r. 1825 druhého podučitele, který je měl v čas nemoci zastupovati. Společným účinkováním těchto mužův, jakož i neméně děkana Ign. Friče († 1820) a nástupce jeho Th. Veselého (výborného katechety) počala mládež velice prospívati.¹⁸⁵⁾ R. 1843 nastoupil místo řídícího učitele Fr. Jedlička a za druhého učitele povýšen Al. Langer.¹⁸⁶⁾ R. 1844 odevzdali někteří Rychnovští studující a též Med. Dr. Hauf 40 kněh a 5 zl. k. m. vikári k založení české školní knihovny. Po nějakém čase vzrostl počet kněh darováním jiných dobrodincův, zvláště pak akademií hudebni k tomu účelu odbývanou tak, že po půl roce se v knihovně již 100 svazkův nacházelo. Štědře ji podporoval též P. Balcár, farář v Černivsku, horlivý a nezištný rodák Rychnovský, upřímný podporovatel veškerého šlechtného podniku v Rychnově a duchovní pastýř v pravém toho slova smyslu. Též i učitelové r. 1850 uspořádali akademii hudebni, aby knihovna mohla co úd pristoupiti k matici české. Konečně i obec Rychnovská r. 1860 příspěvek knihovně povolila.¹⁸⁷⁾

Poslední výsada městu Rychnovu udělená zní takto:

My František První z Boží milosti císař Rakouský, král Jerusalemský, Uherský, Český, Lombardský, Benátský, Dalmatský, Chorvatský, Slavonský, Haličský, Vladimírský a Illyrský, arcikníže Rakouský, vévoda Lothrinský, Solnohradský, Štyrský, Korutanský, Krajinský, Horno- a Dolnoslezský, velký kníže Sedmíhradský, markrabě Moravský, kněžněný hrabě Habsburský a Tyrolský oznamujeme tímto listem a známo činíme všem, že Nás nejponiženěji prosila obec města Rychnova v Našem království Českém, abychom ji milost uděliti a odbývání pátého výročního trhu ve středu po jmenu Ježíš nejmilostivěji uděliti ráčili, ke kteréžto nejponiženější žádosti města Rychnova milostivé se naklonivše dobrou myslí,

¹⁸⁵⁾ Týž děkan velice byl milován obecněstvem a mládeží, což se ukázalo zvláště r. 1837, když odjel do Poděbrad.

¹⁸⁶⁾ Správcové školy v novějším věku byli: 1750 Ant. Procházka, 1763 Jos. Kubin, 1767 Al. Comte, 1768 Ant. Procházka, 1770 Jak. Hrdlička, 1780 Fr. Voříšek, 1787 Matěj. Vokál († 1814), 1814 Ign. Vorel († 1838), 1839 Ant. Příbyl († 1843), 1843 Fr. Jedlička.

¹⁸⁷⁾ Všecka předešlá dáta vážena jsou z pamětní knihy školní.

dobrou predsevzatou včasnou radou a pravým vědomím městu Rychnovu odbývání pátého trhu na den svrchupsaný však beze škody a ujmy Naším zeměpanským, vrchnostenským a kohokoliv jiného právům, pak pokud by se nynějšímu a budoucímu zřízení zemskému nepříčilo, povolili jsme s takovou výminkou, kdyby řečený den na zasvěcený svátek připadl, aby trh vědního dne nejprv příštího odbýván býval. Oznamujeme též tímto a mocí tohoto listu, jakožto panující král Český, minime, ustanovujeme, řídíme a chceme, aby obec města Rychnova pátý trh Námi udělený nyní a budoucně určeného dne na vše časy odbývala a jeho, jakož tržné právo a zvyk s sebou přináší, bez překážky kohokoliv užívati mohla a moc měla. Rozkazujeme též všem a. t. d. (jako v předešlé).

Jenž dán jest v Našem cis. hlavním a sídelním městě Vidni 28. dne měsíce června léta po narození Božím 1828, Naších říší 37. roku

František.

Frant. hrabě v. Saurau,
nejv. kanclér.

Jan svob. pán von Geislern.
Na J. C. K. M. nejv. poručení
Leopold hrabě z Kounic.¹⁸⁸⁾

Vypravování událostí následujících let bude v sobě obsahovati hlavně zařízení k účelům církevním. Hřbitov s kaplí od r. 1557 při rozplemenění se obyvatelstva ve svém objemu nepostačoval. To také bylo známo kommissí krajského úřadu sem 1830 vyslanou. Pročež k rozšíření hřbitova postoupil farář Thad. Veselý (1820 - 1837) od zahrady farní 194 čtv. sáhův a náhradou obdržel od obce k části roli řečené na Kamenicích. Tehdejší gubernium to potvrdilo (31. prosince 1831.¹⁸⁹⁾

A jako by opravdu smrt nově rozšířený hřbitov obětmi zasypati chtěla, zastihla rana krutá r. 1832 celé město. Cholera, hnusná nemoc asijská, zuřivši v Rusku, Polsku a Uhrích, zavítala do našich krajin. Vandrovník mlynářský v dubnu přišedší sem stal se první obětí. Po tom počali mnozí na Láni stonati a někteří zemřeli. Tož i zakusili mnozí na Dráhách. V červnu nemoc se vloudila již do příbytkův za starým zámkem a za několik hodin nejzdravější lidi umorila. Střední část města nemoc zachránila a zemřelo na ni, ačkoliv třikrát tolik bylo nemocných, vůbec jen 113 lidí. Ostatně

¹⁸⁸⁾ Original v archivu městském.

¹⁸⁹⁾ Kn. pam. farní 101 sq.

symptomy této nemoci v pamětech popsané shodují se s oněmi, jež jsme kolikráte sami pozorovali.¹⁸⁰⁾

Nikdo z majitelův Rychnovského panství, vyjma Viléma z Pernšteina, posud tak nevynikal, jako tehdejší držitel *František Anton Libšteinský z Kolovrat* (nar. 31. ledna 1778) o Čechy vysoce zasloužilý. Ten obdržev výborné vychování stal se záhy schopným k nastoupení státní služby; jsa 24 let stár učiněn jest hejtmanem měst Pražských, ve francouzských vojnách byl zemským kommissarem, r. 1811, 13. dubna jmenován za nejvyššího purkrabího v Čechách. V postavení tom dal na jevo moudrost, pevnost povahy a mysl o blaho lidské zaujatou. Jsa přesvědčen, že oživením národního citu nejpríměřeněji se duševní činnost národu povzbuzuje, byl mezi prvými, již v Čechách uvědomělost národní zbuditi hleděli. Uznáváje za základ národnosti pěstování vlasteneckého jazyka, hleděl především toto povznésti a platnost literární rozšířiti. Jeho přičinění podařilo se, snahám o povznešení řeči a historie české založením vlasteneckého musea středěště zaopatřiti. Rovnou pozornost věnoval i hmotným zájmům průmyslu a rolnictví. R. 1826 povolán byl k státnímu ministerstvu do Vídně. Poměry, do nichž v státním řízení vstoupil, dokazovaly, že byl vyvolen jaksi za protiváhu proti Metternichovi, který teprv po červencové revoluci 1830 neobmezený vliv opět obdržel. Při nastoupení vlády cis. Ferdinanda, kdežto soustava mirnosti opět převládající směr obdržela, ukázalo se působení hraběte opět volnější.¹⁸¹⁾

Tento pán s nelibostí nesl spustošení chrámu sv. Trojice a zvláště nábožná mysl choti jeho *Ruženy Libšteinské ze Vchynic* naděně jej popouzela k obnovení tohoto chrámu. Brzo úmysl stal se skutkem a r. 1837 počal ředitel stavby Fr. Paviček na dile tomto pracovati. K tomu cíli dobré stavivo s velikou obtížností zdaleka bylo dováženo, neb v okolí našem nenacházejí se ani dobré lomy, ani hojnost stavebního pisku. Mramor a vápno přivezeny z Prahy, kameny a písek z krajin 2 až 4 míle vzdálených. Již po roce přípravné práce tak dalece byly vykonány, že se mohl klásti základní kámen. R. 1838, 14. června zasvětil jej biskup Králohradecký, Karel Hanl a dán naň nápis latinský, obsahující všechny tehdejší hodnostáře a vynikající osoby v Rychnově. Zdi rostly pak jako ze země, brzo i klenba kryla kostel a po 6 letech chrám byl dohotoven. Hraběnka Ružena obzvláště těšila se na posvěcení chrámu

¹⁸⁰⁾ Pam. kniha obecní 52—54.

¹⁸¹⁾ Slovník Naučný.

určené na den 30. srpna 1842 (den sv. Růženy), ale v radě Boží jinak bylo usouzeno. Šlechtná pani zemřela na jaře r. 1842 ve Vídni, než ještě se mohla slavnost odbývati.¹⁹²⁾ Však ani toho roku nebyla ještě stavba dokonána, a když byl hrabě určil posvěcení na den p. Marie na nebe vzetí (15 srpna) 1843, musilo se pracovati s největším úsilím, neb vůle pánova nedala se naskytujícími se překážkami zlomit. Již 8. srpna ohlédal hrabě kostel a se zalíbením poslouchal velebné zvuky varhan, na kterýchž ještě Rokytický strážce varhan Spannel pracoval.

Poslední dni před slavností mnoho hostů se bylo v Rychnově shromáždilo, v městě panoval čilý život a občané počátek slavnosti s dychtivostí očekávali. Dne 13. srpna posvětil kněz Josef Scholz křížovou kapli, stojící blíže kostela sv. Trojice. Následujícího dne odpoledne velký dav lidstva uvítal biskupa do města vjíždějícího, jemuž k počtu byly vystaveny slavnostní brány. Tebož dne pozdě večer přijel též arcibiskup Pražský a ráno 15. srpna hrabě Libšteinský a jiní vznešení hosté.

O slavnosti promluvíme jen v nejkratším výťahu. Po přijetí hraběte odebral se biskup s duchovenstvem a hostmi, obklopen jsa družičkami slavnostně oděnými, před nimiž kráčeli cechové, ku kostelu a slavnost počala.¹⁹³⁾ Byla velice dojemná a každého pohnula. Když později lid byl do kostela vpuštěn, tuť veliká prostora kostelní ani nemohla množství lidu pojmíti. Nežli přikročeno k svěcení jednotlivých oltářův, učinil P. Scholz k shromážděným věřícím řeč přiměřenou slavnosti. Po skončeném kázání a svěcení oltářův uděleno družičkám sv. birmování a následovala velká mše, již četl arcibiskup s velkým průvodem duchovenstva. Po ukončení následovala slavnostní tabule v zámku.¹⁹⁴⁾

Na prosbu tehdejšího duchovního správce nařídil hrabě staviteli Pavičkovi, aby k kostelu vnově vyzdvíženému křtitelnici zhotoviti dal. Tato křtitelnice v ceně 1500 zl. v Praze byla z cinu lita a v svatyni našeho kostela postavena (1845). Také obstaral děkan do kostela obraz na nebe vzeti p. Marie, poněvadž byl kostel v den na nebe vzetí posvěcen.¹⁹⁵⁾

¹⁹²⁾ Mrtvola přivezena byvši do Rychnova uložena jest v kryptě piaristův, poněvadž hraběci hrobka ještě nebyla dohotovena (r. 1842 na bílou sobotu). Po vysvěcení kostela přenesena do hraběcí hrobky pod velkým oltářem.

¹⁹³⁾ Jednotlivé děje této slavnosti viz ve spisku: Das Einweihungsfest der Dreifaltigkeitskirche zu Reichenau ac., geschildert von F. C. Weidmann. Prag 1843. 8°.

¹⁹⁴⁾ Pam. kniha školní.

¹⁹⁵⁾ Pam. kniha farní.

Rovněž jako u sv. Trojice tak i u sv. Havla činěny toho času znamenité opravy. R. 1843 přelit jest u Karla Bellmanna v Praze malý zvon, l. 1574 slitý, nacházející se v staré dřevěné zvonici, a večerní zvon l. 1544 slitý, na vižce kostelní.¹⁹⁶⁾ Také obraz sv. Havla na hlavním oltáři se nacházející, dílo to českého umělce Karla Škrety, utrpěv dlouhým časem, dán byl k obnovení r. 1847 Leopoldovi Brunnerovi, c. k. dvor. malíři ve Vídni, jenž dobře dovedl „starý k nepoznání sešlý obraz“ mistrně obnoviti. V osmi nedělích bylo dílo to obnoveno za cenu 120 zl. k. m.¹⁹⁷⁾ Konečně i obrácen zřetel k starému deskovému stropu téhož kostela již spuchrelému, neb bylo nebezpečenství, že jednotlivé kusy se odtrhnou a spadnou. Také dlažba kostelní byla vyšlapána, a chór tak tak kládami dřevěnými podporovali. Tehdejší farár Jos. Scholz věci ty dobře pováživ, na opravu toho všeho nalehal a konečně i dovedl, že bylo uzavřeno dáti nový strop rákosový, dlažbu z čtvercového kamene, novou kazatelnu (dříve žádná nebyla) a novou zpovědnici, též okna poopravit. Výlohy 1200 zl. na to spadající zahrazovalo záduší dosti mohovitě. R. 1853 vše toto bylo povoleno a 1854 dílo dokonáno.¹⁹⁸⁾

Události r. 1848 nezůstaly bez účinku na Rychnov. Udělení konstituce císařem Ferdinandem svěceno v Rychnově 23. března. Študující mládež označena jsouc barvami vlasteneckými, s praporem červeným a bílým, s učiteli svými odebrala se z kolleje k radnici, odkudž s městskou radou a některými zdejšími osobami vznesenějšími průvodem šli ke kostelu sv. Havla a odtud k sv. Trojici. Zde farár Jos. Scholz služby boží vykonal a odzpívání hymny Ambrosiovy ukončilo slavnost. Zřídila se také v Rychnově národní garda, která odbývala 4. a 18. dubna svá první cvičení. Mešťanstvo a študující mládež ve zbraních cvičil finanční kommissar Ostermann, který za to 20. května obdařen jest hodností měšťanskou.

Dne 1. května odbývána smuteční mše za ty, kteří byli v boji ve Vídni padli. Když pak povstaly okolo letnic nepokoje v Praze a obyvatelé mnohých měst k pomoci se do Prahy odebrati chtěli, měšťané někteří v Rychnově též úmysl majíce na rektoru žádali, aby tamže vyslal mládež študující; bylo jim ale odepřeno. —

¹⁹⁶⁾ Pam. arch. II, 196. Prvnější váží 10-30 centu a má nápis: „Gá guem hlas wolagici na winici Páně; shromazděgte se k službě boží;“ druhý: „Slyšte poselstwí angelské a pozdrawte matku Páně.“

¹⁹⁷⁾ Kn. pam. farní 234.

¹⁹⁸⁾ Kn. pam. farní 241—242.

Měli jsme několikrát příležitost mluvit o lese Včelném. V něm asi ku konci 17. neb na počátku 18. století byly vystaveny lázně, jež od pramene dobré vody blízko se prýstici obdržely název „Studánka“. ¹⁹⁹⁾ Lid na takových pramenech rád stavěl kaple, a i zde vystavena byla kaplička zasvěcená p. Marii. Když bylo stavení lázní r. 1854 znova vystaveno, obrácen i zřetel k této kapli již sešlo a návodem purkmistra Vojt. Havla a návladního Jos. Kapouna zřízena nová kaple dřevěná a místo dřívější sošky p. Marie dána sem socha sv. Jana Nep. (jež dříve se nacházela v kostele sv. Havla). Na to 14. září 1856 slavena slavnost zasvěcení nové kaple, k čemuž se z Rychnova a okolních osad veliký počet lidstva dostavil. ²⁰⁰⁾ Místo to v utěšené lesní krajině přírodními vlnami ozdobené vždy lákalo Rychnovské k častým výletům. —

K narozeninám korunního prince Rudolfa (21. srpna 1858) rada blahopřání své a slib věrné oddanosti, sepsané ve verších, podala k stupním J. V. C. a o milostivém jich přijetí uvědoměna byla přepisem okr. úřadu Rychnovského (20. listopadu 1858).

Události l. 1860—1861 způsobily změny v zdejším obyvatelstvu, obracující zraký jeho k událostem politiky vnitřní. Až do r. 1848 vlastenecký cit český malého ohlasu nacházel v Rychnově; jazyk zde panující sice byl český, ale r. 1836 němčinou tak pronikán a ohrožen, že spisovatel tehdejší pamětní knihy dobře poznamenal, že se mu zdá, jako by němčina chtěla češtinu vytišknouti. Rada městská, úřad panský a zámožnější třída řídíce se zvyky 18. století, užívali jen jazyka německého, dosti pozdě ještě dávána v Rychnově německá představení divadelní, mající arcí ráz více soukromý. Ale r. 1860 panství živlu českého nezvratně rozhodl a většina měšťanstva počala se řídití zásadami povšechnými v politickém životě českém. I společenský duch začal se vzdmáhati zřízením záložny, občanské besedy, zpěváckého spolku a spolku ochotníkův divadelních.

V ty časy musil Rychnov oželeťi ztrátu vrchnosti své. ²⁰¹⁾ Následkem události v březnu 1848 byl hrabě František Anton od-

¹⁹⁹⁾ R. 1786 dle Josefského katastru se již lázně tam nacházely.

²⁰⁰⁾ Kn. pam. obecní 61—63.

²⁰¹⁾ Jak přál hrabě Libšteinský Rychnovu, viděti z jeho činnv z následujícího psaní:

„Opatrnému pánu Vojtěchu Havlovi, purkmistru města Rychnova.

Jestli (pakli) jsem již srdečným loňským uvítáním Rychnovanů po dlouhé nepřítomnosti v sídle svých (ných) predků opravdově překvapen byl, tím hlouběji

stoupil z veřejné služby, a strávil ostatní leta v soukromí na svých statcích, zemřel 3. dubna 1861.

Před smrtí byl odkázal museu českému celou svou bohatou, okolo 35.000 svazkův čítající knihovnu. Což se obzvláště Rychnova dotýče, odkázal zdejšímu gymnasiu (ze 4 tříd pozůstávajícímu) 10.000 zl. k. m., kterážto jistina přirážením úrokův měla se innožiti, až by úroky tak zrostlé jistiny stačily zdejší gymnasium k učilišti prvního stupně povznéstí.²⁰²⁾

Mrtvola byla 7. dubna ve Vídni vykropena a odtud do Rychnova dovezena. Ačkoliv přivezena jest pozdě v noci (8. dubna), předece velký počet měšťanstva vstříc přišel. Potom u mrtvoly umístěné v novém zámku po celou noc modlitby odbyvány. Následujícího dne odbyvána slavná mše zádušní, při čemž Vamberský farář Karel Novák výmluvně vyličil zásluby zemřelého, načež mrtvola v hrobce uložena. Zapisovatel pamětní knihy farní končí své vypravování takto:

„Pán odměň mi, co byl k dobru státu jakožto ministr činil, co byl pro kostely a školy jakožto patron a k ulevení bídě a nouzi co nábožný katolický křesťan po celý život svůj učinil. Kostel sv. Trojice v Rychnově daleko krásnější než pyšné pyramidy Egyptské (!) svědčí, že byl proniknut snahou čest Boží a blaho lidské rozšiřovati.“²⁰³⁾

Jelikož Rychnov byl panstvím svěrenským, prejal jej po vymření haluze Libšteinských hrabě *Hannů Karel Krakovský a Novohradský z Kolovrat* (* 1795), syn hrab. Josefa (* 1746, † 1829),²⁰⁴⁾ chvalně známý vlastním a bývalý kurator i dobrodinec Matice české, jakož vůbec podporovatel všeho šlechtetného.

Pán jsa též obecním starším v Rychnově spolu s purkmistrem Fr. Bekem, c. k. notářem, J. Lásnovským a c. k. radou Vokounem

mne opětův důkaz jich náklonnosti a lásky dojal k mé osobě při mém letošním příchodu do Černíkovíc projevený.

Za toto tak upřímné a vkusné uspořádání radostné mému srdci lahodící překvapení přijmetež pane měšťanost s obecní ctnou radou vřelé mé díky a račtež jich všemu dobromyslnému sousedstvu a všem spoluúčinkujícím s tím doložením sděliti, že podstatného blahobytu Rychnovské obce povždy pamětliv jsem, byl a pamětliv zůstanu.

Račtež ujištění mé vážnosti přijmouti, kterouž se znamenám

V Černíkovících dne 26. července 1858.

Vám nakloněný

Frant. hr. Kol Libšt.“

²⁰²⁾ Pam. kn. obecní 73. Zpráva o tom podána radě c. k. okresním Gubernem 24. května 1861.

²⁰³⁾ Pamětní kniha farní str. 469—493.

²⁰⁴⁾ Viz rodokmen na straně následující.

podepsal listinu 4. ledna 1866, již rada městská státního ministra Rich. Belcrediho jmenovala čestným občanem v Rychnově, „majíc na zřeteli, kterak J. E. samosprávu nejen v jednotlivých královstvích a zemích, ale i ve všech obcích všemožně podporovati ráčí.“²⁰⁵⁾

Obec uzavřela k potřebě své a umístění úřadův obecních dům svůj (č. 68), ležící proti chrámu sv. Havla, přestavěti. Stavba ta pronajata r. 1865, 15. února Al. Novému, staviteli ve vrchnostenské službě, a nákladem 8000 zl. vhodně vyvedena.²⁰⁶⁾

Rok 1866 pro osudnou válku dlouho zůstane Rychnovanům v paměti. První známka války zde spozorována byla, že školní rok před časem (20. června) byl zavřen a mládež domů rozpuštěna, z čehož se dostatečně uzavíralo, že jest k očekávání vpád nepřátelský. Dva dni potom (22. června) tak veliký počet našeho vojska z Moravy k hranicím Pruským u Náchoda Rychnovem táhl, že velká část jich za velké peníze ani jídla ani piti koupiti nemohla, neb byl příchod tolika lidu neočekávaný. Než v příštích dnech lépe o vydržování vojska staráno. Nejen z města nýbrž i z okolních vesnic chléb dodáván, masa bylo dosti, pivo se uvařilo a tabáku také nescházelo. Tyto průchody vojenské se pátého dne ukončily, když bylo více než 80 000 vojákův prošlo.

Ještě poslední toho lidu válečného Rychnovem táhli, ana byla zpráva donešena, že Prusové byli hranice překročili a že vojsko naše před nimi ustupovalo. Svedena jest velká bitva u Hradce (3. července), kteráž osud války rozhodla. První té bitvy účinky v Rych-

²⁰⁴⁾ Předkové jeho jsou: Aleksander
1605 na Všesulově

Albrecht Vilém na Týnci † 1689

Jan Frant. † 1723 na Chýšech	Maxim. Norbert na Týnci	
Vilém Albrecht † 1738 (zdedil po p. z Újezda Břez- nici a Hradiště)	Filip † 1733 linie Hrobská	Kajetan † 1769
Prokop † 1774		
Josef Maria † 1829	Jan Karel † 1816	Alois Josef † 1833 biskup Hradecký

Hanus Karel Kr. a Nov. z K. svob. pán z Újezda, c. k. skut. tajný rada (od r. 1867), c. k. komoří, rytíř c. k. Leopoldova a papežského Christova řádu, čestný rytíř řádu sv. Jana, rytíř saského záslužného řádu, pán na Rychnově, Dvořích, Koňatkách, Březnici, Merklíně, Hradišti a t. d.

²⁰⁵⁾ Kn. pán. obecní 73.

²⁰⁶⁾ Tamže 76. Bylo toto nejspíše domovíště Březinovské a dům Jirakovský, o nichž mluví výsada r. 1754, odstavec 12.

nově zkušeny tím, že veškeré spojení přestalo a noviny (a tím také zprávy o válce) na některý čas nedocházely.

Rychnov ušetřen jest skorem úplně od velikých strastí a svízelův této války. A což se kolleje zvláště dotýče, poskytovala toho, co vyžaduje láska křesťanská, totiž ošetřování raněných. Již od 11. července 75 raněných leželo ve školách a všim potřebným opatření jsou. Nemalá část piva darována jim buď od kolleje buď od jednotlivých bratří.

V srpnu rozložili se Prusové zpět táhnouci po městě a okolí; na náměstí bylo k spatření mnoho děl. „Bylť velmi hladovi, že by to nikdo nevěřil, kdo neviděl neb nezkusil.“ Z nestřidmosti jich povstávaly nemoce a konečně hnusná cholera, která jejich kročeje všude následovala.

Dne 7. září ranění, kteří posud ve školách byli ošetřováni, přenešeni jsou do nového zámku, poněvadž již bylo na čase, školy k početí študií připravovati. Ale puch škodlivý přes to tu zůstal a obyvatele kolleje po nějaký čas soužil.²⁰⁷⁾ Podpora podávaná raněným pomocným odborem Rychnovským byla značná, i vypořádáno všem okolním špitálům. Peněz se sešlo 2613 zl. (nejvíce z Prahy) a mimo to množství jiných pomůcek, ku př. 1013 košíl, 1117 spodnic, 4000 doutníků, 929 lib. tabáku, mnoho věder octa a vína, a zkrátka věci rozmanitých, kteréž by sotva jediný člověk z paměti vyčísti mohl.²⁰⁸⁾

Místo staré kaple hřbitovní rozbořená vystavena nová kaple z štukovi ve slohu byzantinském, hlavně nákladem jmění zádušního, ale také příspěvky patrona kostelův. Základní kámen pod dohlídkou stavitele Aloisia Turka položen 25. června r. 1865 a r. 1868 stavba byla dokonána. Náklad na celou kapli obnášel 28314 zl. Také hřbitov při té příležitosti byl rozšířen a zarovnan, a nová komora umrlců vystavena. Slavnostné zasvěcení kaple dalo se 9. srpna 1868. U přítomnosti Hanuše hraběte z Kolovrat, Karla hraběte ze Švarcenberka a Luisy hraběnky z Kolovrat posvátný obřad provedl biskup Hradecký, provázen jsa počtem 30 duchovních a mnohých theologův. Po posvěcení prohlásil generalní vikář Jan Rais, že biskup mocí bully papežské uděluje odpustky pod jistými výminkami a že kostel farní se povyšuje na kostel děkanův. Příležitostně kázání prvního děkana P. Jos. Raměe a slavná

²⁰⁷⁾ Historia collegii IV.

²⁰⁸⁾ Dle udání p. důchodn. Mělského.

mše učinily konec slavnosti, na jejíž památku ražen též pamětní peníz.²⁰⁹⁾ O snaze zvelebovati město novými stavbami a vetchá stavení novými nabrazovati svědčí též vystavení nové zvonice u sv. Havla (r. 1871).²¹⁰⁾

Velké výhody pro město daly se očekávati zřízením vyššího gymnasia. Novými zákony byla bývalá gymnasia podstatně přeměněna a o dva ročníky rozšířena. Tudiž na místě šest tříd bývalých zřízena osmitřídni gymnasia, a kde nedostačovaly prostředky k takovému rozšíření učiliště, povoleno toliko nižší gymnasium o čtyřech třídách. Tak se to i stalo v Rychnově, kdež obci scházely peněžité příspěvky. Ale lítost nad újmou, která stížití měla město, pobádala Rychnovské k podnikům nevšedním. Odbor zřízen k utvoření vyššího gymnasia, v jehož čele byli měšťané: Fr. Beck, J. Vostřebal, Moravec, Čapek, Dav. Abeles a Jos. Beer. Základ k novému kapitálu tvořil odkaz posledního hraběte Libšteinského (10.000 zl.), k čemuž přistoupil příspěvek obce (9421 zl.), výtezek poskytnutý divadelními ochotníky (880 zl.), měšťanského měšce posudního (3965 zl.) a subskripce občanstva (4269 zl.), jakož i jiné příspěvky šlechtných dárcův. Sebrán fond dostatečný a na to i vláda povolení své ke zřízení vyššího gymnasia neodeprala (1869, 22. července).

Následkem toho počali se starati o místnosti vyššímu gymnasiu potřebné. Proto se počaly práce v západní části stavení již 4. května a ku konci července místnosti potřebné byly připraveny. Některé ještě potřebné změny u brány byly učiněny v srpnu a září. Počátkem školního roku 1869—1870 otevřeno jest vyšší gymnasium pátou a šestou třídou a uzavřeno den ten slušně oslaviti. Slavnost ta počala 1. září osvětlením města a průvodem po městě. Od obecního domu s hudbou a pochodnými hnuli se k zámku a odtud ku kolleji, kdež byl radou městskou postaven velký transparent blíže zvonice. Nahoře byl znak řádu piaristického, pod ním bylo viděti znaky rodiny Kolovratské a města Rychnova. Před zámkem vyvolána sláva p. hraběti, a před kolleji P. provincialovi Vavř. Zinkovi, P. rektorovi kolleje a celému sboru učitelskému, načež rektor některými vřelými slovy poděkoval. U obecního domu volána sláva purkmistrovi, radě, starším, jakož i veledůstojnému děkanovi Balcárovi, kterýžto schvalně do Rychnova přišel, aby účasten byl radosti, k níž byl nemálo přispěl.

²⁰⁹⁾ Kn. pam. farní 443 a základní listina.

²¹⁰⁾ Při té příležitosti musil býti přelit starý zvon.

Dne 2. října zasvěceny jsou nové místnosti. O 9. hodině ráno šlo se průvodem od sv. Havla městem okrášleným ke kostelu sv. Trojice, před nímž měl slavnostní řeč pr. Jos. Černý. Podobně i obecnstvo v kostele v nevidaném počtu se shromáždivši oslovil P. Ramčá, děkan náš, poukazuje k starším osudům učiliště a k zásluhám oněch, kteří pracovali o zřízení vyššího gymnasia. Po té následovalo slavné „Veni sancte Spiritus“ a zasvěcení nových místností. Doplnění scházejících tříd sedmé a osmé stalo se během školních rokův 1871 a 1872.²¹¹⁾

Podobnou slavnost uviděl Rychnov přístiho roku (1870) na den sv. Václava. Beseda občanská uzavřela na památku Fr. Pelcla, zdejšího rodáka, zasaditi desku v domě, kdež se byl narodil. Po nějakém čase úmysl ten změněn tak, že uzavřeno postaviti pomník s podobiznou Pelclovou a vhodným nápisem. Ráz slavnosti té velmi se podobal předešlé, důležitost její objasnil zdárnou řečí Dr. Hugo Toman, horlivý pracovník na poli archeologie a dějin českého práva.

Tak jsme přišli až k prahu přítomnosti. Zlé a dobré věci, strasti a slasti mihaly se před našima očima ukazující nám, jak vše jest pomíjející, jak lidé ve svých ctnostech a nárůživostech během času se mění a chybami vlastními aneb vinou jiných, ani sami nevinní, v záhubu upadají. Na bile dni z toho vychází, že na svých nohou stojíce, spojujíce vzdělanost novověkou a snahu po šlechetných cílech člověčenstva s bodrostí, upřímností a neúhonností předkův svých kvapiti budeme ku krásnému cíli, oslavě to vlasti a ke zdaru města, v němž žijeme. Ke čtení starých dějin nemá nás puditi jen zvědavost, ony mají nám býti vzorem ctností a nás zlého vystříhati. Dějiny bavi a učí.

²¹¹⁾ Když byla kniha tato spisována, vyučovali na zdejším gymnasiu P. Dom. Pulkrábek, ředitel, J. Černý, P. A. Dornkreil, J. Dnsil, V. Hospodka, J. Koráb, K. Lier, P. E. Nejtek, P. R. Stopka, J. Syrovátka, J. Štolfíček, A. Vorlíček a spisovatel této knihy.

Rejstřík

j m e n o s o b n í c h a m í s t n í c h .

- Arnošt falekrahě 16, 17, 30.
 Bencšovský Jan 21.
 Betengel z Neyenperku Eustach 22, 24,
 57; Jan 23; Kryštof 20—23, 53, 63;
 jiný 22, 24.
 Bílý 19.
 Bolehrádek 20—26, 60, 67.
 Bornhrádek, viz Bolehrádek.
 Bukovany 74.
 Bystřice Kladská 52.
 Císař z Rosenfeldu Jan 77.
 Crocinus Mat. farář a spisovatel 25.
 Čapek J. farář 24.
 Černíkovice 8, 62, 64, 67.
 Černivsko 86.
 Čestín Kostel 60.
 Dlouhá ves 12, 14, 19, 50, 85.
 Dobřínov 9, 19.
 z Dohrušky pánové 8.
 z Dohalic Jan Bořek 74.
 Dojšice 74.
 z Drnholce Vil. 5.
 Drosendorf 24.
 Dubuik 12.
 Dubno 10, 11—12, 19.
 Eleonora císařová 26.
 Ferdinand I 18, 50; III 59, 75.
 František I (II) 77, 79, 86—87.
 Garsch 24.
 Gumpendorf 24.
 Hláška 19.
 Horn 24.
 Hradec nad Labem 6.
 Chlumec 62.
 z Chmeliště Jan 15.
 Chotek z Vojujna Rudolf 76.
 Chroustovice 62.
 Jan král 6.
 Javornice 19, 25, 28, 61, 62.
 Jedlina 12, 19, 60.
 Josef II 76—77, 79.
 Kačerov 19, 25, 62.
 z Kolovrat Luisa 94; Krakovský Hanuš
 K. 92, 94; Libštejnský Albrecht 26,
 60; Frant. Anton. 85, 88—89, 91—
 92; Frant. Jos. I 65—75; Frant. Jos.
 II 65; Frant. Karel I 42, 55, 57,
 60—61, 62; Frant. Kar. II 54, 65;
 Jan Vilém 62; Norbert Leopold 60,
 62, 63; Norb. Vinc. 65.
 Kostelec n. O. 49, 55, 56.
 Kunčina ves 19, 25.
 Kunštat 62.
 z Kunštatu Božek 8.
 Ledský z Chroustovic Burjan 23; jiný
 23.
 Libštejn 60.
 Lišeň 62.
 Litomyšl 64.
 Lhota 11.
 Lhotka 12, 18, 19, 20.
 Liberk, v. Rychemberk.
 Lipovka 12, 19, 50, 85.
 Lokot 85.
 Lovošinský (Jelínek) z Lovoše Václav
 23, 26.
 Lukavice 9, 19, 25, 28, 61, 62.
 Maria Theresia 75, 76, 80.
 Maximilian II 18, 52.
 Mastý 12, 62.
 Meziríčí 19.
 z Mollartu Petr Ernest 24.
 Mucšinger z Gumpendorfu Vincent 24;
 dcera Marie Kat. 24.
 z Nejepin Salomena 23, 26.
 Ofka 8.
 Olšov (Oleš) 74.
 z Pardubic Arnošt 58.
 Pečín 5, 8, 10, 12.
 Pelzel Fr. M. 78, 96.
 z Pernštejna Jan 13, 14—16, 41; Jaro-
 slav 16; Vilém 13, 14, 17, 18, 30,
 36, 42, 52; Vojtěch 13, 14, 43, 48;
 jiný 16; Vratislav 16.

Pivec Aug. 80.
Počátky 73.
Popelov 19.
Postupimská stráž 65.
Přibislav 6.
Přitoky 60.
Přivozec 74.
Proroubek 19.
Prorub 19.
Přisín (Dubno) 10.
z Radče Johanka 20, 22.
Rampuš 19.
Rastí 12.
Reinek 24.
Říčka 62.
Rokytnice 5, 8, 10.
Rožmberk (rak.) 24.
Rudolf II 19.
Rybná 8, 19, 25, 61, 62.
Rychemberk, Liberk 19, 25, 28, 61,
62, 64.
z Rychemberka Oldřich 8.
z Rychnova Albrecht 6; jiný 10, 11—
12, 46; Heřman 5; jiný 6; jiný 8;
jiný 10, 11—12; Hynek 8; jiný 8,
9—10; Jan 8, 9; ml. 9—10, 45;
Jetřich 6—8; jiný 8, 46; Jindřich
11—12; Václav 9; Vojtěch 6.
Rychnovský Jiří a synové 56.
Sěcký Hyacint farář 25.
Slatina 5, 8, 10, 12.

Slemeno 50, 60.
Solnice nad Bahnem 11, 14—16, 25,
49—50, 52.
Souvlastní 19.
Světla nad Sáz. 19.
Svinná 12.
ze Šternberka Fr. Adam 73, 74.
ze Švarcenberka Karel 91.
Tisová 9.
Tisovec pustina 12.
Toman H. spisovatel 96.
Trčka z Lípy Burjan 19, 30, 41—42.
Třebová mor. 21.
Újezd 12, 62.
Ústí n. O. 5.
Vamberk 15, 56, 62, 64, 65, 67.
Včelný les 59, 61, 72.
z Věžník Fr. Xav. 74.
ze Vchynic Růžena 88—89.
z Vildenbrunu Jiří 15.
Vladislav II 75.
z Volšan Eva 22.
Vyšehrad 24.
Vyšelivo 74.
Žámrský 26, 60.
Zdobnice V. 62, 78.
Zink Vavř. prov. 95.
Zlonice 62.
Zukkoní Vinc. biskup 24—26.
z Žampachu Kolda 8.
Žirovnice (Serowitz) 73.

Rejstřík

v ě c í R y c h n o v s k ý c h.

- Brána 31.
 Cechy 35—55, 73. Kloboučnický 55;
 kožišnický 50—52; krejčovský a po-
 střihačův 52, 54, 70; mlynářský, pe-
 kařský a perníkářský 55—56; řezni-
 cký 19, 35, 45—50, 71; soukenický
 6, 14, 36—42, 70—71; ževcovský
 42—45; tkalcovský 54—55.
 Cihelna 17, 32.
 Domy obecní 23—24, 25, 72, 93.
 Dráhy 87.
 Duhinka 17, 28.
 Dvoreček 78.
 Dvůr Rychnovský 12, 13, 17; Šejno-
 hovský obecní 34.
 Faráři 8, 24—25, 27—28, 64—65, 66,
 94.
 Gymnasium 64, 65, 80—84, 95—96.
 Habrová 14, 19, 23—24, 30, 31, 59,
 67, 85.
 Hlášky 12.
 Hrad 12, 17, 19.
 Hřbitov nový 17, 87, 94; starý (malý)
 17.
 Hřídelské sedliště 13.
 Kaple Loretská 63—64, 81.
 Kollej 17, 63, 64, 65, 80—84, 95—96.
 Kostel sv. Havla 5, 6, 8—9, 27, 32,
 58—59, 61, 63, 90, 91, 96; sv. Tro-
 jice 16, 21—23, 26, 28, 61, 62, 63,
 81—83, 88—90, 96; hřbitovní 17,
 94; sv. Bartoloměje 32.
 Kovárna 27.
 Krámy masné 19, 29.
 Křtitelnice 89.
 Kutlof (jatky) řezníkův 50.
 Láň 5, 13, 17, 28, 87.
 Lázeň 24, 29, 61.
 Lesy 19, 23, 26, 72.
 Literačský kůr 56.
 Mlýn Beranovský (v Habrově) 24, 30,
 61, 67; panský (Pilařovský) 30; pod-
 kostelní 20, 41, 42; Šejnohovský 14;
 Trávnícký (Pickovský) 24, 30, 61, 67.
 Náměstí 16.
 Nové domy 63.
 Nové město 13, 17, 26.
 Obecní zpráva 31.
 Obecní práva a povinnosti 31.
 Ohod solní 19, 70.
 Ohilní počet 34.
 Ohraz p. Marie 58—59.
 Ostrůvek louka 42.
 Pastouška 30.
 Pazderna 31.
 Pečet městská 12, 73.
 Pekárna 31.
 Pivo 72.
 Pivovár 17, 19, 20, 31, 41.
 Poddanost 68.
 Právo dědické 11, 69.
 Radnice 25—26.
 Rektorové kolleje 65, 84.
 Řemesla, viz cechy.
 Rybník Smrtný 13.
 Sbor bratrský 11, 15, 42.
 Sirotčí počet 33.
 Slavnosti 66, 89, 95—96.
 Sochy 62.
 Staré město 16, 26.
 Stěhování volné 18.
 Stodoliště 28.
 Studánka.
 Šatlava 30, 31.
 Šibenice 63.
 Škola 25, 28—29, 85—86.
 Šos 19, 34.
 Špitál 14, 20, 29, 33, 69; Pivcovský
 29, 80.
 Trávník 17, 28, 30.

Trhy výroční 11, 19, 73, 75, 86.
Trouby k vedení vody 19.
Úřad městský 69—71.
Valchy 14, 18, 29—30, 42, 70.
Věže kostelní 21, 61, 65, 95.
Vino 19.
Zádoši 27, 28, 32, 69.
Zahrada kolejni 65; zámecká 65.

Zámek nový 28, 29, 62, 65; starý 17,
20, 21, 22, 31, 62, 77.
Znak městský 5, 11, 12.
Zvoník 34.
Zvony 21—22, 62, 63.
Žďáry 27.
Židé 66—67.
Židovská obec 56—57, 77.

Seznam názvův řemeslnických.

Blána 51; brdo 39; cejk 40; česání 40; fílek 38; hort 38; chod 39; knap
7, 37, 38; králík 50, 51; krample 38; kramplování 39; kvas smradlavý 51; my-
kání 38, 39; nahijení 37; obrechtování 38; osnova 8, 38, 39, 40; pisování 38;
postav 7, 38, 39; předení 39; punčoch velký 42; ramena 42; slizká vlna 39;
splavky 42; střevíc zadní 42; sukno kmojnové 39, přední 39, prostřední 39;
škorně přiční 42, telecí 42; šlahav 7; šlahárna 39; šlak 7, 39; štětka 40; tkání
39; útek 39, 40; valtroky 42; valy 42; vlas dohrý 39; vrcholky 42; vybijení 38;
zmizdření 51.
